

Institut pro kriminologii
a sociální prevenci

Jan Tomášek a kol.

Rodinné skupinové konference

Rodinné skupinové konference

Jan Tomášek a kol.

Autorský kolektiv:

PhDr. Jan Tomášek, Ph.D.

JUDr. Simona Diblíková

Mgr. Natálie Hamplová

Mgr. Jan Rozum

Odborná a technická spolupráce:

Lucie Černá

Recenzenti:

JUDr. Petra Masopust Šachová, Ph.D. – Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

JUDr. Jana Zezulová, Ph.D. – Nejvyšší státní zastupitelství

ISBN 978-80-7338-177-6

© Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019

www.kriminologie.cz

Obsah

I. Úvod	9
I. 1. Předmět a cíle výzkumu	10
I. 2. Užité metody a výzkumný soubor	11
I. 3. Základní terminologie	12
II. Restorativní a rodinné skupinové konference: teoretická východiska a zkušenosti ze zahraničí	15
II. 1. Historické kořeny a rozvoj rodinných skupinových konferencí	18
II. 2. Efektivita rodinných skupinových konferencí	21
II. 2. 1. Spokojenost a zkušenosti přímých účastníků rodinných skupinových konferencí	25
II. 2. 2. Recidiva pachatelů jako kritérium účinnosti	30
II. 3. Silné a slabé stránky rodinných skupinových konferencí	34
III. Uplatnění rodinných skupinových konferencí v ČR	39
III. 1. Metodika rodinných skupinových konferencí	40
III. 2. Základní statistické údaje o projektu	45
IV. Rodinné skupinové konference očima účastníků	49
IV. 1. Základní charakteristiky výzkumného vzorku	49
IV. 2. Zkušenosti a názory obětí	50
IV. 2. 1. Situace před konferencí	50
IV. 2. 2. Průběh konference	56
IV. 3. Zkušenosti a názory pachatelů	61
IV. 3. 1. Situace před konferencí	61
IV. 3. 2. Průběh konference	63
IV. 4. Zkušenosti a názory facilitátorů	66
V. Expertní dotazníkové šetření	77
VI. Účinnost rodinných skupinových konferencí z pohledu recidivy	85
VI. 1. Výzkumný vzorek	86
VI. 2. Údaje o řešeném případě v Rejstříku trestů	87
VI. 3. Recidiva v roce 2019	88
VI. 4. Recidiva a průběh konference	91
VI. 5. Srovnání s předchozími výzkumy	93
VII. Závěr a diskuse	95
Resumé	101
Summary	107
Použité prameny	113
Přílohy	119

Motto:

„Lidé musí spolu mluvit, mají-li se domluvit...“

Antoine de Saint-Exupéry

I.

Úvod

Restorativní justice bývá právem označována za jedno z nejvýznamnějších a nejlivnějších hnutí, která se v posledních desetiletích objevila v oblasti trestní justice. Důvodem je nepochybně i její zájem o potřeby lidí dotčených trestnou činností. Na rozdíl od klasicky, tedy „retributivně“ pojatého trestního práva, se totiž primárně nesoustředí na otázku adekvátního trestu pro pachatele, nýbrž na pomoc a odškodnění oběti, a to cestou jejího přímého zapojení do řešení spáchaného skutku a s cílem přimět pachatele, aby napravil, co svým chováním způsobil. Zastánci restorativní justice jsou přesvědčeni, že zločin bychom neměli vnímat jako prohřešek proti trestnímu právu, ale jako zásah do mezilidských vztahů, který má pro oběť výrazně osobní rozměr a způsobuje jí újmy nejen na majetku či zdraví, ale též v rovině psychické a emocionální. Spravedlnosti proto nemůže být dosaženo pouhým prokázáním viny pachatele a jeho přiměřeným potrestáním, ale pouze tak, že zločinem narušený vztah mezi ním a obětí je znovu obnoven.

Restorativní prvky můžeme v současnosti odhalit v justičních systémech naprosté většiny hospodářsky vyspělých zemí světa. K jejich využívání ostatně vyzývají i instituce typu Rady Evropy¹. Nejrozšířenějším restorativním opatřením se stala mediace. Spočívá v dobrovolném setkání oběti s pachatelem za účasti školeného zprostředkovatele (mediátora), při němž má oběť možnost vyjádřit své pocity a popsat, jaké škody trestným činem utrpěla. Pachatel může důvody svého jednání vysvětlit a je mu poskytnuta šance se za něj omluvit. Výsledkem mediace by měla být oběma stranami akceptovaná dohoda, jakým způsobem pachatel svůj čin napraví. V praxi jednotlivých zemí najdeme citelné rozdíly, a to jak z hlediska fáze trestního řízení, kdy může být mediace využita, tak organizací, které mediátorské služby zajišťují (v některých případech se jedná o státní a plně profesionální instituce, v jiných o činnost organizací dobrovolnických). V České republice se mediace využívá od poloviny devadesátých let. Zpočátku byla úzce spojena zejména s institutem narovnání a s podmíněným zastavením trestního stíhání, ale se vznikem Probační a mediální služby v roce 2000 se možnosti jejího uplatnění podstatně rozšířily. Využít ji lze nyní u většiny trestně právních opatření a postupů. V posledních letech realizují pracovníci Probační a mediální služby (dále v textu PMS) zhruba 600 až 700 mediací ročně, přičemž naprostá většina probíhá v přípravném řízení.

Kriminologické výzkumy, které se zaměřily na potřeby obětí a na míru jejich uspokojení, dokládají, že mediaci lze pokládat za efektivní opatření. Drtivá většina obětí je s jejím průběhem i výsledkem spokojena. Nejvíce si cení možnosti aktivně se podílet na řešení případu, vyjádřit vlastní pocity a emoce, stejně jako získat od pachatele potřebné informace ke spáchanému skutku a slyšet od něj omluvu za způsobenou újmu (srov. např. Marshall & Merry, 1990; Latimer, Dowden, & Muise, 2005; Shapland, a další, 2007; Van Camp & Wemmers, 2013; Tamarit & Luque, 2016). Ve srovnání s oběťmi, jejichž případ je projednáván v rámci standardního trestního řízení, mají navíc účastníci mediace reálnější šanci na náhradu škody a častěji vyjadřují názor, že v jejich případě došlo k naplnění principu spravedlnosti (Umbreit, Coates, & Vos, 2008). K obdobně příznivým zjištěním dospěl v našich podmínkách výzkum Institutu pro kriminologii a sociální prevenci. I v jeho rámci se potvrdilo, že naprostá většina obětí je se svou účastí v mediaci spokojena a považuje ji za vhodný způsob řešení trestného činu (Rozum, a další, 2010).

1 Viz zejména doporučení Rady Evropy (2018)8 o restorativní justici ve věcech trestních

Kromě mediace nacházejí v současných systémech trestní justice uplatnění také další typy restorativních opatření či programů. Jedním z nich jsou restorativní konference. Charakteristickou je pro ně skutečnost, že na rozdíl od klasické mediace nezapojují do projednávání případu jen pachatele a oběť, ale také další osoby, jichž se řešení daného případu přímo či nepřímo týká. Okruh těchto lidí může být různý, stejně jako způsob, jak a kým je celé jednání vedeno a k jaké formě dohody může dospět. Nejčastěji se konference uplatňují v případech pachatelů z řad dětí a mládeže, přičemž k účasti jsou obvykle přizváni rodinní příslušníci. V některých zemích se podobný postup využívá také v systému sociálně právní ochrany dětí, a tak je nutné rozlišovat variantu konferencí trestně právní a variantu civilní. V praxi se setkáme i s různými termíny pro jejich označení, které odkazují na odlišnou metodiku či na zakotvení příslušného opatření v konkrétní zemi či justičním systému. Jedná se mimo jiné o rodinné skupinové konference (anglická zkratka FGC), rodinná skupinová rozhodování (FGDM), rodinná „setkání shody“ (FUM), policejní konference či konference komunity.

Zahraničními zkušenostmi s opatřeními uvedeného typu se inspirovala i PMS. V rámci projektu „Na správnou cestu!“, který probíhal v letech 2012–2015, uskutečnila program „Rodinné skupinové konference“. Podíleli se na něm speciálně proškolení pracovníci služby, kteří příslušný metodický postup uplatnili při řešení vybraných případů trestné činnosti dětí a mládeže. Na projekt následně navázalo jeho pokračování („Na správnou cestu! II“), jehož cílem je další rozvoj tohoto restorativního programu.

Institut pro kriminologii a sociální prevenci s PMS úzce spolupracuje již od jejího vzniku v roce 2000. Řada výzkumů byla věnována různým oblastem její činnosti, a to zejména s cílem ověřit, nakolik jsou alternativní tresty a opatření, jejichž výkon PMS zajišťuje, efektivní. Výjimkou nebyla ani oblast restorativní justice (viz výše zmíněný výzkum mediace z roku 2010). Přirozeně se tak nabízela možnost spolupráce na výzkumu, který se zaměří na praktické zkušenosti s nově zaváděnými rodinnými skupinovými konferencemi. Po dohodě mezi ředitelstvím PMS a Institutem pro kriminologii a sociální prevenci byl tento projekt zařazen do střednědobého výzkumného plánu na období 2016–2019. Jeho výsledky shrnuje tato publikace.

I. 1. Předmět a cíle výzkumu

Předmětem výzkumu se staly rodinné skupinové konference, tedy opatření, které vychází z principů restorativní justice a nabízí alternativní způsob řešení trestných činů mládeže, a to za účasti pachatele, oběti, jejich rodinných příslušníků i dalších zástupců dotčené komunity. Zvláštní pozornost byla věnována **projektu „Na správnou cestu!“**, v jehož rámci byly konference v letech 2012–2015 uskutečněny na vybraných střediscích PMS.

Cíle výzkumu byly stanoveny následovně:

- shrnutí dostupných poznatků z odborné literatury o rodinných skupinových konferencích a možnostech jejich využití v oblasti trestní justice a justice nad mládeží, včetně výzkumů a studií, které se zabývají různými měřítky jejich účinnosti;
- shrnutí poznatků o projektu a metodice rodinných skupinových konferencí v rámci projektu „Na správnou cestu!“;

- vyhodnocení efektivity rodinných skupinových konferencí, které se uskutečnily v rámci zmíněného projektu, a to na základě dvou, u restorativních opatření nejčastěji využívaných kritérií – jednak uspokojení potřeb přímých účastníků konferencí (zejména obětí), a jednak míry následné recidivy jedinců, jejichž trestný čin byl daným způsobem řešen; analyzován byl též vliv účasti pachatele na konferenci na další postup orgánů činných v trestním řízení, stejně jako na vykonatelnost uložených opatření;
- zmapování praktických zkušeností pracovníků PMS, kteří rodinné skupinové konference v uvedeném období realizovali (tzv. facilitátoři), a to se zvláštním zřetelem na hodnocení faktorů, které mohou přispět k efektivnímu využívání daného restorativního postupu, i na případná metodická či jiná doporučení, jak by jej bylo možné v našich podmínkách dále rozvíjet.

I. 2. Užití metody a výzkumný soubor

Ve výzkumu bylo využito **kvantitativních i kvalitativních** metod sběru a vyhodnocení dat. Konkrétně se jednalo o analýzu domácí i zahraniční odborné literatury, popis a analýzu metodiky rodinných skupinových konferencí uskutečněných v rámci pilotního projektu PMS „Na správnou cestu!“; statistickou analýzu dat získaných prostřednictvím evaluačních dotazníků pro účastníky rodinných skupinových konferencí, analýzu záznamů z Rejstříku trestů u pachatelů, kteří se účastnili rodinné skupinové konference, a dále expertní dotazníkové šetření mezi pracovníky PMS, kteří působili v projektu jako facilitátoři.

Pro vyhodnocení účinnosti rodinných skupinových konferencí z pohledu **uspokojení potřeb přímých účastníků** byla využita data shromážděná v rámci průběžné evaluace projektu, kterou v letech 2012–2015 prováděla sama PMS². Získána byla formou dotazníků, které oběti i pachatelé vyplňovali ve fázi před konferencí, a následně po jejím skončení, a v nichž byly zjišťovány jejich potřeby, názory a postoje, které s trestným činem a jeho řešením souvisely. Stručný dotazník ke každé konferenci vyplnil po jejím skončení také facilitátor. Pro podrobnou statistickou analýzu byla k dispozici data z 36 konferencí (40 obětí a 44 pachatelů), což představuje 90 % z celkového počtu 40 konferencí uskutečněných v rámci celého projektu.

Evaluace výsledků rodinných skupinových konferencí z hlediska **recidivy pachatelů** byla založena na analýze dat o případných dalších odsouzeních z Rejstříku trestů. Ve spolupráci s PMS byla vyhodnocena data o všech 50 pachatelích, kteří se do rodinných skupinových konferencí v rámci projektu „Na správnou cestu!“ zapojili. Oproti prvotnímu plánu se nepodařilo sestavit vhodnou kontrolní skupinu. Původní průběžná evaluace projektu v tomto směru počítala s vytvořením vzorku pachatelů, kteří budou vykazovat podobné znaky jako pachatelé zařazení do konferencí, ale jejich trestnou činnost budou řešit střediska PMS, kde se konference nekonaly. Projekt vycházel z předpokladu, že výběr vhodných osob provedou na základě příslušných kritérií sami probační pracovníci. Z organizačně-technických důvodů se však tento plán uskutečnit nepodařilo. Vzhledem k velkému zastoupení osob ve věku do 15 let mezi účastníky konferencí bylo posléze upuštěno i od možnosti sestavit kontrolní skupinu „zpětně“, tedy výhradně na základě dat

2 Na této průběžné evaluaci se jako externí spolupracovník přímo podílel i jeden z členů našeho řešitelského týmu.

z Rejstříku trestů. Kriminalita této věkové skupiny není oficiálně zachycena, a není proto možné vycházet z obvyklých znaků, které se při „párování“ osob z experimentální a kontrolní skupiny v kriminologických výzkumech využívají. Výsledky naší analýzy jsou díky tomu spíše orientační a jejich srovnání je možné provádět pouze ve vztahu k obdobným výzkumům, které se recidivou pachatelů z řad mládeže zabývaly v minulosti (viz např. Večerka, Holas, Tomášek, Diblíková, & Blatníková, 2009; Rozum, Kotulan, Tomášek, & Špejra, 2011).

Základní soubor respondentů pro **expertní dotazníkové šetření** tvořili všichni pracovníci PMS, kteří v projektu „Na správnou cestu!“ působili jako facilitátoři a podíleli se na uskutečnění konferencí. Podle údajů PMS se jednalo o celkem 20 osob. Řádně vyplněný dotazník nám zaslalo 11 z nich, tedy 55 % souboru základního.

V uvedených souvislostech je nutné zdůraznit, že při řešení výzkumného projektu bylo postupováno v souladu s obecně závaznými právními předpisy týkajícími se **ochrany osobních údajů**. Veškerá data jsou proto v textu uváděna pouze v anonymní podobě a není možné je vztáhnout ani ke konkrétním osobám, ani ke střediskům PMS, kde byly rodinné skupinové konference v příslušném období uskutečněny.

I. 3. Základní terminologie

Rodinnými skupinovými konferencemi označujeme v textu opatření, které vychází z myšlenek a principů restorativní justice a které je založené na specifickém postupu řešení trestných činů formou společného setkání pachatele, oběti a dalších zainteresovaných osob, zejména rodinných příslušníků. V teoretické části se zabýváme rovněž několika zahraničními opatřeními či programy, které jsou nazývány jiným termínem (tedy nikoli jako „family group conferences“), ale které využívají obdobných postupů, a poznatky o nich proto považujeme za relevantní i ve vztahu k naší řešené problematice. V části empirické se pak zaměřujeme jen na rodinné skupinové konference, které uskutečnila PMS jako součást výše zmíněného projektu „Na správnou cestu!“. Za zvláště důležité považujeme upozornit, že se věnujeme využití rodinných skupinových konferencí **v oblasti trestněprávní**, nikoli civilní. Zatímco v anglickém jazyce je pojem „family group conferences“ běžně užíván v obou variantách, u nás se pro projekty zaměřené na péči o ohrožené děti a jejich rodiny v oblasti sociálně právní zavedl termín **rodinné konference**³. Přesto může i zde dojít k jistému terminologickému zmatení či záměně, neboť principiálně mají oba typy opatření mnoho společného. Rozdílným je ovšem samotný charakter konfliktu, který konference řeší, neboť u konfliktu trestněprávního jde o újmu způsobenou jednou osobou osobě druhé, zatímco u konfliktů civilních se jedná o střet odlišných zájmů, názorů či práv. Řešeny jsou takto například problémy spojené se zajištěním péče o děti či s obnovou poškozených vztahů v rodině (srov. Urbanová, Rusinková, & Holas, 2017).

Pojmem, který bezprostředně souvisí s realizací rodinných skupinových konferencí, je **facilitátor**. Rozumí se jím osoba, která je odpovědná za přípravu, vedení a koordinování

3 Toto opatření bylo mimo jiné součástí rozsáhlého projektu Ministerstva práce a sociálních věcí, jehož smyslem byla podpora procesů transformace systému péče o ohrožené děti (více viz např. Ženíšková, Pavlíková, & Martínková, 2015).

samotné konference (v textu proto užíváme ve stejném smyslu také výraz **koordinátor**). V různých zemích, kde se rodinné skupinové konference uplatňují, se můžeme setkat s různými profesními či jinými nároky, které by měl kandidát na tuto roli splňovat. V zásadě může jít jak o profesionála, tak o vyškoleného laika. V empirické části naší publikace, která se zabývá rodinnými skupinovými konferencemi uskutečněnými v rámci projektu „Na správnou cestu!“, představují soubor facilitátorů výhradně pracovníci PMS, kteří prošli příslušným školením a kteří byli odpovědní za vedení a koordinaci realizovaných konferencí.

Důležitý termín z hlediska řešeného tématu představuje **recidiva**. Jeho přesné vymezení je notně problematické, neboť záleží na tom, zda akcentujeme pohled trestněprávní, kriminalisticko-statistický či kriminologický (srov. např. Marešová, a další, 2011). Také samotné zjišťování míry recidivy pachatelů trestné činnosti představuje diskutabilní záležitost, neboť z metodologického hlediska je komplikované jak nalezení vhodného „kritéria“, tak spolehlivost dostupných údajů, zvláště pak s ohledem na limity oficiálních dat o registrované kriminalitě a na existenci latentní kriminality (k tomu podrobně viz např. Rozum, Tomášek, Vlach, & Háková, 2016). V našem textu, nebude-li uvedeno jinak, pojmáme recidivu v jejím nejobecnějším smyslu, tedy jako další trestnou činnost či pokračování v kriminální kariéře po té, co již byla vůči dané osobě uplatněna intervence ze strany systému trestní justice (srov. Bushways, Brame, & Paternoster, 2004). V empirické části, kde se zabýváme efektivitou restorativních skupinových konferencí v rámci projektu „Na správnou cestu!“, je recidiva chápána jako **záznam o dalším odsouzení pachatele**, k němuž došlo poté, co se účastnil konference. Tento přístup se odvíjí od skutečnosti, že základní zdroj dat pro nás představoval Rejstřík trestů.

II.

Restorativní a rodinné skupinové konference: teoretická východiska a zkušenosti ze zahraničí

Výchozím principem rodinných skupinových konferencí je možnost řešení kriminálních skutků formou jejich společného a otevřeného projednání, a to za přímé účasti oběti, pachatele, rodinných příslušníků i dalších významných členů dotčené komunity. Jak upozorňují G. Maxwell a kol. (2008), s tímto či obdobným postupem se setkáváme v praktikách původních obyvatel rozmanitých částí světa, mimo jiné jižní Afriky (tzv. Inkundla a Makgotla), Severní Ameriky (indiánské poradní či „mírové kruhy“) nebo polynéského ostrova Samoa (tzv. Ufonga). O rodinných skupinových konferencích tak stejně jako o jiných opatřeních restorativní justice můžeme směle prohlásit, že nejde o nový a přelomový přístup, jako spíše o **návrat k tradicím**. V současné době sice ve světě dominuje systém, založený na svěřené reakce na trestný čin státu a jeho orgánům, avšak ohlédneme-li se do historie, po valnou většinu dějin se na zločin hledělo jako na ryze osobní záležitost, kterou by měli řešit jeho přímí účastníci a která by v zájmu celého společenství měla vyústit v usmíření a odškodnění (Zernova, 2007). Mnozí autoři jsou přesvědčení, že tento přístup je bližší jak našemu intuitivnímu vnímání spravedlnosti a jejího naplnění, tak reálným potřebám, které lidé dotčení zločinem pociťují (srov. např. Christie, 1977; Umbreit, 1994; Zehr, 2003). Skutečnost, že se právě restorativní justice stává celosvětově nejúspěšnějším reformním hnutím na poli trestního práva, souvisí nepochybně také s aktuálními tendencemi k výrazné emocionalizaci veřejné diskuse o zločinu a jeho kontrole, a tím i samotného systému trestní justice (Karstedt, 2002).

Rodinné skupinové konference můžeme do jisté míry považovat za **formu mediace** (srov. Holá, 2011). Základní principy jsou podobné, avšak rozdíl je v již zmíněném přizvání dalších účastníků k projednání případu, tedy nejen oběti a pachatele, jako je tomu u „klasické“ mediace, ale i jejich rodinných příslušníků či dalších podporovatelů (k základním rozdílům mezi oběma opatřeními viz **Tabulku 1**). Vzhledem k tomu, že také u mediace přichází účast rodičů pachatele či oběti v úvahu (zejména u mladistvých), můžeme zaznamenat názory, že konference jsou pouze rozšířenou formou mediace, nikoli svébytným nástrojem restorativní justice. S tím však jiní autoři nesouhlasí a poukazují na skutečnost, že metodika rodinné skupinové konference je pro řešení případů mladistvých pachatelů výrazně vhodnější než pouhá „rozšířená mediace“. Při ní totiž bohužel dochází k situacím, kdy si dospělí účastníci uzurpují většinu času i pozornosti a mladiství zůstávají v pomyslném stínu. I pro to není divu, že postupem času se rodinné skupinové konference etablovaly jako specifická restorativní metoda či opatření (srov. Johnstone & Van Ness, 2007). Konkrétní okruh potenciálních účastníků se liší podle metodiky či praxe v jednotlivých zemích. Na Novém Zélandu se jich například účastní koordinátor, pachatel, jeho právní zástupce a rodina, oběť, její rodina a případně i její další podporovatelé. Australský „Wagga model“ naproti tomu počítá kromě koordinátora pouze s pachatelem a jeho rodinou, obětí a její rodinou, a se zástupcem policie, který daný případ vyšetřoval (Gavrielides, 2007).

Tabulka 1: Srovnání základních charakteristik mediace a rodinné skupinové konference

	Mediace	Rodinná skupinová konference
Fáze trestního řízení	Odklony, přípravné řízení, fáze po rozsudku	Odklony, přípravné řízení, fáze po rozsudku
Typ řešených případů	Původně především méně závažné skutky, postupně i skutky závažnějšího charakteru, včetně násilných	Původně méně závažné skutky a případy v oblasti péče o ohrožené děti, později skutky závažnějšího charakteru, včetně násilných
Role facilitátora (mediátora, koordinátora)	Vytvářet bezpečné prostředí, průvodce procesem	Vytvářet bezpečné prostředí, průvodce procesem, nabízení možných variant řešení (v některých modelech doporučeno není)
Účastníci	Původně oběť, pachatel a mediátor, později i možné rozšíření o rodinné příslušníky a další podporovatele	Oběť, pachatel, rodina oběti, rodina pachatele, podporovatelé oběti a pachatele, zástupci státních institucí (může se uskutečnit i bez přímé účasti oběti)
Příprava	Doporučován osobní kontakt s účastníky	Podle potřeby osobní kontakt, nebo telefonický

(převzato z: Johnstone & Van Ness, 2007)

Zapojení **rodinných příslušníků** do projednání spáchaného skutku rozšiřuje základní výhody restorativních přístupů typu mediace o další významný prvek, tedy o podpůrné, ale i výchovné či jiné působení rodiny. Hipple a kol. (2015) konstatují, že teoreticky jde o způsob, jak na jedné straně posílit či povzbudit oběť přítomností lidí, jimž důvěřuje, a na straně druhé přispět k tomu, aby účast rodičů pachatele zvýšila jeho vlastní pocit odpovědnosti za trestný čin i za následné úsilí k odčinění jeho následků. Také sami rodiče pachatele by měli díky setkání s obětí a jejími blízkými lépe pochopit, co se stalo, a cítit se zavázanější, aby došlo k urovnání vzniklého konfliktu (srov. též Crawford & Newburn, 2002). Stejně předpoklady ostatně stojí i za snahou zvát rodinné příslušníky k mediacím, týkajícím se nezletilých pachatelů (Holá, 2011).

Morrison (2007) si ve své publikaci všímá také dalšího pozitivního aspektu účasti rodičů, a to ve smyslu pocitu **vzájemného souznění a pochopení**, které může přispět k „lécivému“ efektu konference. Rodiče pachatele vidí, jakým způsobem jeho čin zasáhl matku a otce oběti, a s jakými pocity či emocemi se museli vyrovnat. Taková konfrontace by v nich měla vyvolat myšlenky, jak by jim samotným bylo na jejich místě. Rodiče oběti mohou naopak celý případ nahlédnout z pozice otce a matky, jejichž potomek se provinil, což je nepochybně jedna ze slibných cest k porozumění či odpuštění, pokud druhá strana projevuje ochotu převzít za skutek odpovědnost a odčinit způsobenou škodu. Citovaná autorka i proto vidí v konferencích šanci na reálné naplnění Braithwaitovy teorie **reintegrativního zahanbení** (Braithwaite, 1989). Poskytuje totiž ideální příležitost, aby pachatel na jednu stranu pochopil, koho a jak svým jednáním poškodil (i ve smyslu sekundárních obětí v podobě rodiny poškozeného, stejně jako rodiny vlastní), ale zároveň je mu poskytnuta podpora, přičemž jako „špatný“ není principiálně pojímán a projednáván on sám, ale jeho chování, které může vlastním přičiněním napravit. Nedochází tedy k nežádoucí stigmatizaci, která by na budoucnost pachatele i na život celé komunity mohla mít zhoubný vliv.

Podle U. Straub (2012) můžeme v rodinných skupinových konferencích pozorovat praktické uplatnění **celostního rodinného přístupu**. Na pachatele se nehledí jako na individuum, ale jako na člena širšího sociálního celku, jehož vztahy a vazby ho výrazně ovlivňují. Intervence, které se od tohoto pojetí odvíjejí, zdůrazňují vlastní schopnost rodin porozumět svým problémům a najít pro ně uspokojivá řešení (včetně potřebných zdrojů), což je do jisté míry opak přístupu ryze „expertního“, kdy automaticky předpokládáme, že neúčinnější způsob intervence navrhne nezávislý a objektivní profesionál. Citovaná autorka mimo jiné usuzuje, že jednou z výhod celostního přístupu je podstatné zvýšení pocitu odpovědnosti. Pachatel a jeho blízcí se nemohou spoléhat na řešení navržené odborníkem, nýbrž musí navrhnout a uskutečnit řešení vlastní. V podobném duchu hovoří Zinsstag a kol. (2011), podle nichž je jedním ze základních cílů rodinných skupinových konferencí **celkové posílení rodiny** a navrácení rozhodovacích pravomocí zpět do jejích rukou. Za rozvojem a popularizací tohoto opatření proto můžeme vidět též tradici rodinných terapií, které se výrazně prosadily v sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století. Jejich principy se ve stejné době inspirovali psychologové a psychiatři v bývalém Československu (srov. Kalina, 2013), a tak lze konstatovat, že konference mají v tomto směru potřebné „kořeny“ také v našich podmínkách.

O výhodách spojených se zapojením rodin pachatele a oběti do řešení trestného činu lze uvažovat i v dalších souvislostech. Rodinu můžeme v duchu restorativní justice chápat jako součást celkové **sítě vztahů v komunitě**, neboť přes jednotlivé členy rodiny jsou se spáchaným skutkem více či méně spojeni také další zástupci místního společenství, mimo jiné sousedé, kamarádi, učitelé, spolužáci nebo kolegové v zaměstnání. Těchto vazeb lze využít jak při samotném projednávání skutku, tak při následné snaze pachatele přimět, aby se již dalším střetům se zákonem vyhýbal (srov. Jurtíková, 2013). Zcela zřejmý a kriminologickými výzkumy opakovaně potvrzený je pak také samotný **vliv rodiny na trestnou činnost dítěte či mladistvého** (pro ucelený přehled výzkumů k tomuto tématu viz např. Farrington, 2007; Farrington & Welsh, 2007). Pokus motivovat účastí na konferenci rodiče pachatele k většímu zájmu o chování potomka, respektive aktivizovat tímto způsobem jejich vlastní snahu vést jej žádoucím směrem, může proto nepochybně představovat **významný preventivní prvek** z hlediska rizik následné recidivy. Nutnou podmínkou takového efektu je však ochota a upřímný přístup dotyčných osob.

Jak vyplývá z výše uvedeného, rodinné skupinové konference jsou většinou autorů považovány za opatření vhodné zejména pro **mladistvé pachatele**. Podle Palka a kol. (1998) lze předpokládat, že odklon formou konference namísto standardního projednání věci v trestním řízení je jak dobrou prevencí negativních procesů, které dobře popisuje **teorie nálepkování** (tedy udělení nálepky „kriminálního“, a s ní spojené riziko sekundární deviace)⁴, tak možností vhodně a bez delší časové prodlevy intervenovat ve smyslu zabránění rozvoji kriminální kariéry. Zároveň existuje šance, že právě dospívající člověk se více otevře korektivním vlivům, přičemž k případům mladistvých pachatelů se oběti i zástupci komunity obvykle stavějí shovívavěji než k činům, které mají na svědomí dospělé osoby. Je dokonce známo, že **ochota či motivace některých obětí** účastnit se restorativního programu může s nízkým věkem pachatele bezprostředně souviset, neboť u něj cítí výrazně větší naději na kýžený výchovný efekt (srov. Rozum, a další, 2010).

4 Tuto teorii lze v domácí odborné literatuře najít též pod označením labelling approach či etiketizační teorie.

II. 1. Historické kořeny a rozvoj rodinných skupinových konferencí

Za „kolébku“ rodinných skupinových konferencí je právem považován **Nový Zéland**. Jeho význam pro celkový rozvoj restorativní justice přitom nespočívá jen v popularizaci tohoto, původními obyvateli inspirovaného opatření, ale též ve skutečnosti, že rodinné skupinové konference se jako historicky první restorativní postup prosadily i do příslušné legislativy, a to dokonce jako základní nástroj pro řešení případů mladistvých delikventů. Zákon z roku 1989, který konferencím takto výjimečné postavení zaručil, znamenal pro příznivce restorativní justice důležitý průlom, neboť až do té doby měly jimi prosazované programy či opatření spíše charakter místních experimentů (srov. Zernova, 2007). Přehlédnout nelze politický rozměr tehdejšího rozhodnutí novozélandské vlády. Jak podotýkají G. Johnstone a D. Van Ness (2007), jednalo se o neskrývanou snahu vyjít vstříc **domorodým Maorům** a jejich tradičním zvyklostem, neboť právě jejich potomci byli nepoměrně vysoce zastoupeni v řadách mladistvých pachatelů procházejících tamním systémem trestní justice. Tvůrci tehdejší legislativy věřili, že přiblížením se principům maorského pojetí zločinu a reakce na něj se podaří míru trestné činnosti snížit.

Jak ve své práci popisuje Zernova (2007), přístup Maorů k řešení sporů kriminálního charakteru nemá s moderním justičním systémem „západního“ světa prakticky nic společného. Britští kolonizátoři jim tak vnucovali model, který odporoval jejich vnímání spravedlnosti i cest k jejímu naplnění. **„Whanau“ konference**, jimiž konfliktní situace typu trestného činu tradičně řešili, byly plně provázány s běžným a každodenním životem. Kriminální skutek chápali jako vážné narušení dobrých vztahů mezi jednotlivými rodinami či klany, a tak pro ně bylo přirozené hledat jeho vhodné řešení při setkání a diskusi zástupců obou dotčených stran. Zmíněný zákon z přelomu osmdesátých a devadesátých let dvacátého století se rozhodl tuto tradici respektovat. Stanovil, že pokud se bude jednat o trestné činy mladistvých Maorů, klasickou „soudní cestou“ budou projednány jen nejzávažnější z nich. U všech ostatních bude využit **institut odklonu** a jejich vyřízení bude svěřeno příslušnému koordinátorovi justice nad mládeží, který připraví a svolá rodinnou skupinovou konferenci. Její výsledek je pak za normálních okolností brán jako konečné výústění sporu, k němuž se již soud nevyjadřuje. Jinak je tomu v případech, kdy se konference koná přímo na popud soudu pro mladistvé a kdy se výsledek konference následně příslušnému soudci předává k posouzení.

Účastníky novozélandských konferencí tvoří pachatel, jeho rodina a přátelé, oběť, její rodina a přátelé (oběť může zastupovat i někdo jiný, pokud svou osobní účast odmítne), a dále právní zástupce se specializací na mladistvé, policista, který případ řešil, a někdy též sociální pracovník. Průběh jednání je řízen výše zmíněným **koordinátorem**, který je pracovníkem Ministerstva sociálních věcí. V úvodu zástupce policie popíše řešený delikt a pachatel je vyzván, aby svůj podíl na něm přijal, nebo odmítl. Pokud se odpovědnosti nezrekne, konference pokračuje vyjádřením oběti, která má možnost vylíčit, jak skutek prožívala a jaké následky pro ni měl. Nemusí se přitom bránit emocem, a je jí též umožněno, aby v případě zájmu kladla pachateli otázky, jejichž zodpovězení je pro ni důležité. Pokud se oběť konference přímo neúčastní, mluví v této fázi její zástupce. K činu a jeho následkům se poté vyjadřují rodinní příslušníci a další osoby, které přišly oběť podpořit,

přičemž i jim je poskytnuta šance vyjádřit vlastní pocity či emoce, stejně jako klást pachateli otázky. Následně dostane prostor k vyjádření rodina a přátelé pachatele. Všichni pak společně diskutují, jak by bylo možné způsobené škody napravit.

V další fázi konference je pachateli a jeho podporovatelům umožněno, aby se v soukromí poradili a připravili vlastní **plán**, jak celý případ vyřešit. Předpokládá se, že v něm zohlední jak potřeby a zájmy oběti, tak odpovědnost pachatele za skutek, a také určité záruky, že podobně problematické či závadové jednání nebude v budoucnu opakovat. Nejčastěji je předmětem plánu omluva oběti a práce ve prospěch komunity. S návrhem se poté vrátí zpět k ostatním účastníkům konference a seznámí je s jeho zněním. Pokud s ním souhlasí, je tento plán brán jako závazný (u případů, kdy o konání konference rozhodne soudce, se k plánu vyjadřuje také on, přičemž výsledek konference ve svém rozhodnutí zpravidla zohlední, ale u závažnějších skutků jej může doplnit také o další opatření či trest).

Novozélandský model konferencí se stal inspirací pro další země. Není překvapením, že první z nich byla geograficky i kulturně blízká **Austrálie**, kde se konference objevily již na počátku devadesátých let. Konkrétně se jednalo o město **Wagga Wagga** v oblasti Nového Jižního Walesu, po němž australská verze konferencí následně převzala i název (Johnstone & Van Ness, 2007). Jak ovšem upozorňuje Zernova (2007), přehlédnout nelze hned několik rozdílů mezi oběma modely. V Austrálii byl od počátku zjevný vliv **teorie reintegrativního zahanbení** Johna Braithwaita (místního rodáka), tedy praktický důraz na to, aby pachatel nebyl stigmatizován a aby na pocity studu, které během konference prožije, rychle navázala gesta odpuštění a přijetí. Zásadní odlišnost od novozélandského modelu představovala také **policie**, která v australských podmínkách hrála klíčovou roli jak při iniciaci konference, tak při jejím samotném průběhu. Právě tento aspekt se později stal předmětem kritiky, neboť se nabízela otázka, zda moc, kterou díky tomu policie nad mladistvými pachateli z řad původních domorodých obyvatel měla, není příliš velká (srov. Blagg, 1997). Spolu s upozorňováním na možná rizika „rozšiřování sítě“, ale také na příliš shovívavý přístup k pachatelům, jak tvrdili někteří odpůrci konferencí, vedly tyto kritické hlasy ke zrušení Wagga experimentu a jeho nahrazení **novým programem s celostátní působností** a pod správou odboru mládeže Ministerstva spravedlnosti (Zernova, 2007). Konference jako způsob řešení konfliktů a jiných problémových situací se pak v Austrálii rychle rozšířily také do dalších oblastí mimo trestní justici, zejména do školství (srov. Morrison, 2007).

Za zajímavou můžeme považovat skutečnost, že navzdory výše zmíněným kritikům policejního pojetí australských konferencí to byl právě tento aspekt „Wagga“ modelu, co podnítilo rozvoj obdobných opatření, která se na konci devadesátých let objevila v Severní Americe a v Evropě, a pro něž se posléze vžilo označení „**restorative policing**“. Jak popisují C. Paterson a K. Clamp (2012), australský model byl nejprve „přenesen“ do USA a Kanady (známý je zejména projekt Bethlemských rodinných konferencí v Pensylvánii), a poté i do Velké Británie, kde byl od roku 1998 hojně využíván policií v oblasti **Thames Valley**. Metodický postup byl obdobný jako v Austrálii, přičemž pro zprostředkování diskuse mezi pachatelem, obětí a jejich rodinnými příslušníky se mohli ve vhodných případech rozhodnout sami pracovníci policie. Cílem bylo projednat způsobenou škodu a dohodnout se na možném způsobu jejího odčinění. Ve Velké Británii se během prvních tří let podařilo uskutečnit téměř dva tisíce konferencí. Příznivý ohlas, který tato iniciativa měla, vedl

k jejímu rozšíření do dalších policejních okrsků (Crawford & Newburn, 2003). Později se ale v oblasti „restorative policing“ začal více prosazovat model **komunitních konferencí**, které se od původních rodinných skupinových konferencí v některých prvcích odlišují (Paterson & Clamp, 2012).

Problematických bodů, které v obecnější rovině vyplývají ze **zapojení policie** do rodinných skupinových konferencí, si ve své práci podrobně všímají Zinsstag a kol. (2011). Kritika podle nich může směřovat třemi směry. První z nich se týká faktu, že role policie bezprostředně souvisí s trestním řízením, respektive s úkony vedoucími k obvinění, případně i odsouzení pachatele. Může se proto zdát nevhodné, aby policie sama aktivně vstupovala do přípravy a vedení procesu, jehož výsledek tyto výstupy podmiňuje. Druhý problém souvisí s tím, že policisté by v rámci řešení případů měli vždy poskytnout dostatek podpory a empatie obětem. Role koordinátora konference je naproti tomu založena na objektivním a nestranném pojetí, což může být se zájmy obětí a jejich ochranou v přímém rozporu. Třetí překážku lze spatřovat v samotném řízení procesu konference. Pokud je v roli koordinátora policista, omezují ho její nároky výrazně v tom, co v průběhu konference může říkat a jaké informace poskytnout. Citovaní autoři nicméně podotýkají, že řadu z problémů tohoto typu lze vyřešit přizváním zástupců dalších institucí či organizací.

Za příklad země, kde se konference podařilo úspěšně a naplno integrovat do systému trestní justice, můžeme označit **Severní Irsko** (Zinsstag, Teunkens, & Pali, 2011). Důvodem, proč právě v této zemi našla restorativní justice široké uplatnění, je nepochybně historie spjatá s politicky a nábožensky motivovanými konflikty mezi znepřátelenými skupinami obyvatel, na které „klasický“ pojatý justiční systém nebyl schopen adekvátně reagovat (Payne, a další, 2010). Jak vysvětlují Campbell a kol. (2005), model práce s mladistvými pachateli byl vytvořen v přímé inspiraci rodinnými skupinovými konferencemi původního novozélandského typu, avšak byl uzpůsoben místním kulturním a sociálním podmínkám. Rozdíl je především ve větším významu, který je připisován oběti samotné, a to na úkor jejich rodinných příslušníků. Konference má vyjadřovat rovnováhu mezi všemi dotčenými stranami sporu, tedy pachatelem, obětí a komunitou, v níž k trestnému činu došlo.

S rodinnými skupinovými konferencemi se můžeme setkat také v **zemích kontinentální Evropy**. Jak podotýká Zinsstag a kol. (2011), roli průkopníka sehrála v tomto směru především **Belgie**. Možnost uplatnit konference při řešení trestných činů mladistvých pachatelů byla v této zemi pilotně ověřována od přelomu tisíciletí, a to pod záštitou leuvenské Katolické univerzity v oblasti Flander. Projekt byl vyhodnocen jako úspěšný, díky čemuž se konference v roce 2006 prosadily do legislativy a začaly se využívat také v ostatních regionech. Za realizaci konferencí jsou odpovědné stejné organizace, jaké v Belgii usku- tečňují mediaci mezi pachatelem a obětí. Vývoj v uplynulých letech nicméně ukázal, že právě mediaci bude v této zemi i nadále patřit dominantní postavení mezi restorativními opatřeními, neboť konference jsou využívány spíše ojediněle.

Výše zmíněný experiment z Thames Valley podnítil na konci devadesátých let rozvoj obdobného projektu v **nizozemském Tillburgu**. Konference byly v jeho rámci určeny mladistvým pachatelům, a to především těm, kteří měli na svědomí závažnější delikty. Přípravou konference byl pověřen mediátor, avšak samotný průběh řídil uniformovaný policista. Konference se uskutečňovaly v rámci přípravného řízení a záleželo čistě na

příslušném státním zástupci, zda jejich výsledek ve svém konečném rozhodnutí zohlední, nebo nikoli (Blad, 2006). Konference se v Nizozemí uplatňují také v současnosti, a to v režii různých organizací, mimo jiné Eigen Kracht Centrale či HALT. U některých je zjevný vliv původního novozélandského modelu, jiné využívají různé modifikace, často odvozené spíše z principů klasické mediace (srov. Zinsstag, Teunkens, & Pali, 2011).

K evropským zemím, které jsou restorativním opatřením dlouhodobě nakloněny, patří **Norsko**. Jak uvádějí Hydle a Kemény (2010), děje se tak i díky osvětové činnosti legendárního Nilse Christieho, který myšlenky restorativní justice propagoval mezi odbornou veřejností již od sedmdesátých let dvacátého století. Také jeho zásluhou byla v této zemi ustavena Národní mediační služba, která zčásti funguje na principu dobrovolnictví. Kromě samotné mediace mezi pachatelem a obětí nabízí ve vhodných případech i rodinné skupinové konference. Citované autorky podotýkají, že v roce 2007 existovala tato možnost na zhruba polovině z dvaadvaceti středisek, avšak vzhledem k pozitivním zkušenostem se uvažovalo o jejich rozšíření i na střediska další.

Kromě uvedených zemí se s rodinnými skupinovými konferencemi můžeme setkat také jinde. Zinnstag a kol. (2011) ve své přehledové studii zmiňují například Jihoafrickou republiku, Švédsko, Irsko, Francii či Izrael. Zároveň ale upozorňují, že původní, tedy novozélandský model, byl obvykle více či méně přizpůsoben místním podmínkám. S tím souvisí skutečnost, že postupně dochází k modifikaci termínu samotného, a tak se můžeme setkat mimo jiné s označením „komunitní konference“, „restorativní konference“, „rodinné skupinové rozhodování“, „skupinové konference“ či „konference odklonu“. Přes určité rozdíly, které mezi nimi lze vyzorovat, zůstávají **základní principy** stejné. Podle Bradshawa a Roseborougha (2005) je v tomto smyslu možno hovořit o čtyřech nejdůležitějších, a to respektu pro rodinné příslušníky (hlavní pozornost je upřena na posílení rodiny a sociální poporu), možnosti vyjádření pro všechny účastníky, citlivosti ke kulturním i rodinným odlišnostem a důrazu na zapojení oběti do rozhodnutí o řešení případu a o nápravě škody.

II. 2. Efektivita rodinných skupinových konferencí

Jednou z otázek, na které je nutné se v souvislosti s tresty či jinými opatřeními systému trestní justice zaměřit, je jejich efektivita. Programy restorativní justice nejsou v tomto směru výjimkou. Pokud si jejich příznivci přejí, aby se ve větší míře prosadily jako varianta standardních způsobů projednání a řešení trestných činů, nevyhnou se požadavku předložit důkaz, že jimi navrhované postupy jsou účinné. Jakkoli ale na potřebě reálnou efektivitu restorativních projektů vyhodnocovat panuje všeobecná shoda, samotný **způsob či metody**, pomocí nichž by taková evaluace měla probíhat, zůstávají mezi odborníky předmětem sporu. V posledních desetiletích je sice účinnost intervencí justičního systému spojována téměř výhradně s otázkou **míry následné recidivy** (k tomu více viz např. McNeill, 2000; King, 2014; Rozum, Tomášek, Vlach, & Háková, 2016), avšak takový přístup je notně zavádějící, neboť přehlíží řadu důležitých funkcí, jejichž plnění od systému spravedlnosti a jeho jednotlivých institucí či orgánů očekáváme. Předcházení trestné činnosti je jejich jedním, ale rozhodně nikoli jediným úkolem (srov. Durnescu, 2008).

Velmi komplexně se k možnostem **evaluace restorativních opatření** staví Maxwell a kol. (Maxwell, Morris, & Hayes, 2008). Kritéria pro hodnocení konkrétních intervencí

odvozují od cílů, k jejichž naplnění restorativní justice programově směřuje. Jde podle nich především o zapojení účastníků do procesu rozhodování, o nápravu způsobené újmy, o zdůraznění odpovědnosti pachatele za spáchaný čin a o obnovu narušených vztahů. Téma recidivy jako měřítka efektivity pak pojednávají samostatně, přičemž zdůrazňují, že takto zaměřené kriminologické výzkumy čelí řadě metodologických i jiných obtíží. To je podle jejich mínění také hlavní důvod, proč dosud zjištěné poznatky tohoto druhu vyznívají spíše nepřesvědčivě či smíšeně.

Obdobně **široký model evaluace** ve vztahu k restorativní justici prosazují také Baze-more a Elis (2007). Zastávají názor, že měřítka efektivity, na nichž by měly výzkumy stavět, je nutno přímo vyvozovat z restorativních principů. Výhodou takového přístupu je kromě jiného jistota, že nebudeme hodnotit celkový účinek restorativní justice u programu, který ve skutečnosti tuto teorii nerespektuje. Citovaní autoři ale zároveň varují, že zaměřením se na různé aspekty restorativní justice může v praxi dojít k situaci, kdy se jednotlivé principy dostanou do vzájemného konfliktu a kdy upřednostnění jednoho z nich (například poskytnutí maximálního prostoru oběti, aby vyjádřila své emoce a pocity) omezuje či komplikuje naplnění principu jiného (například snahu dojít k usmíření a k tvorbě plánu nápravy, který bude akceptovatelný pro obě strany).

Zernova (2007) si pro změnu všímá jiného typu „sporů“, do kterého může hodnocení efektivity restorativních opatření vyústit. V teoretické rovině totiž můžeme podle ní akcentovat jeden ze dvou, vzájemně si konkurujících modelů, a to **model ryze restorativní** na straně jedné, a **model rehabilitační** (nápravný) na straně druhé. První z nich zdůrazňuje potřeby obětí trestné činnosti, k jejichž uspokojení by měl program či opatření směřovat. Nejde přitom jen o újmy na zdraví či majetku, ale též o škody v rovině psychologické a emocionální. Prvořadým cílem intervence je v tomto pojetí jejich efektivní řešení, neboť jen tak získá oběť nazpět pocity osobní autonomie, kterou zločin narušil, a dokáže překonat emocionální trauma a naplno obnovit vztahy s ostatními lidmi. Čistě rehabilitační model naproti tomu vychází spíše z potřeb pachatele, respektive z faktorů, které se jeví jako podstatné z hlediska jeho trestné činnosti, a možností, jak předcházet jejímu opakování. Ve svém důsledku bohužel toto pojetí přispívá ke spíše pasivnímu pojetí role pachatele v procesu vlastní nápravy, a to včetně malého důrazu na to, aby dal vlastním úsilím do pořádku, co svým skutkem způsobil. Zernova nicméně připomíná, že oba přístupy nemusejí být nutně protichůdné, neboť za určitých podmínek se mohou velmi vhodně doplňovat. Restorativní filozofie má podle této autorky dokonce slibné předpoklady k tomu, aby výrazně oživila a posílila rehabilitační ideály v rámci celé trestní justice.

Obdobně slibný potenciál můžeme vidět i v postupném sblížování restorativní filosofie se stále populárnějšími **teoriiemi desistence**, které usilují o vysvětlení procesů spojených s ukončováním kriminální kariéry. Maruna (2016) si v tomto směru pozorně všímá skutečnosti, že pro zastánce obou těchto kriminologických směrů či přístupů je příznačné pojetí pachatele i oběti coby aktivních účastníků procesu nápravy. Z hlediska restorativních principů není pro justici podstatné jen samotné „napravování“ pachatelů, ale daleko více to, aby jim bylo ve vztahu k lidem, jimž ublížili, umožněno nastolit vlastním přičiněním opětovnou rovnováhu v morálním smyslu. Dosáhnout toho mohou zejména odčiněním škod, které způsobili. V tomto směru jde o citelný rozdíl oproti klasickým (trestajícím) přístupům, které se až příliš individualisticky zaměřují na pachatele a přehlížejí sociální

a vztahovou rovinu spravedlnosti i cest k jejímu naplnění. Důraz na vlastní aktivitu jedince a jeho **provázanost se sociálním okolím** je příznačný také pro teorie desistence. Výzkumy kriminální kariéry, z nichž většina autorů vychází, totiž velmi přesvědčivě dokládají, že rozhodující faktory jejího ukončení leží spíše mimo intervence justičního systému, přičemž rozhodujícím činitelem v daném procesu je vždy sám pachatel (k tomu více viz např. McNeill, 2006; Ward & Maruna, 2007; Maruna & LeBel, 2010).

Velmi důležitým pro oba zmíněné směry je také samotný **prvek odškodnění**. Pro zastánce restorativní justice jde o naplnění principu odpovědnosti pachatele a jeho snahy odčinit, co způsobil, avšak výzkumy kriminální kariéry současně ukazují, že úspěšnou desistencí často provází pocit pachatele, že něčím pozitivně přispívá komunitě, nebo jí cosi „vrací zpět“. V odborné literatuře se tento prvek popisuje termínem **generativita** (viz např. McNeill & Maruna, 2007). Výše citovaný Maruna (2016) se domnívá, že i v tomto ohledu se restorativní justice s teoriemi desistence vhodně doplňují – pro první z nich je akt odškodnění prvkem podstatným pro oběť a společnost, druhá pak na datech z výzkumů kriminální kariéry dokládá, že se jedná též o významný prvek pro samotného pachatele a pro jeho naději na úspěšnou reintegraci.

Poznatky ze studií zabývajících se desistencí by nás ovšem měly přimět také k **realističtějšímu pohledu** na možnost restorativních opatření pozitivně ovlivnit život pachatele. Jak konstatuje Lauwaert (2015), nesmíme zapomínat, že desistence je ve své podstatě velmi složitý proces, který je v kritických fázích charakteristický střídavým směřováním k opuštění i k pokračování kriminální kariéry, přičemž ovlivňován je celou řadou vnějších i vnitřních faktorů. Bylo by proto naivní očekávat, že účast pachatele na rodinné skupinové konferenci či na mediaci sama o sobě zajistí, aby trestnou činnost v budoucnu neopakoval. Zvláště to platí o jedincích, kteří za sebou mají již několik let kriminální činnosti či jiného problémového chování, a jimž se do cesty k úspěšné desistenci staví různé překážky individuálního či strukturálního charakteru.

Obdobný názor zastávají také Hayes (2007) či Umbreit (1994), podle nichž může ze stejného důvodu recidiva coby měřítko efektivity klamat. Pachatele, který pokračuje v kriminální kariéře, nelze pojímat jako nezvratný důkaz o neúčinnosti příslušné intervence, neboť vliv jiných faktorů na jeho trestnou činnost mohl být natolik silný, že jej nebylo možné zvrátit. Stejně tak ale platí, že nemusí být ani žádný vztah mezi úspěšnou desistencí a programem, jehož se pachatel zúčastnil. Také v takovém případě se může jednat o rozhodující vliv jiných faktorů. Je ostatně známo, že řada pachatelů desistuje spíše „shodou okolností“, tedy díky působení příznivých vnějších podmínek (například nástupu do zaměstnání či nalezení životního partnera), a nikoli na základě vlastního a uvědomělého úsilí či vůle s trestnou činností definitivně skoncovat (srov. např. Sampson & Laub, 1993; Rocque, 2017).

Podle Suzuki a Wood (2017) je nutné do úvah o recidivě účastníků rodinných skupinových konferencí zahrnout hledisko jejich **věku**. Vzhledem k tomu, že se obvykle jedná o mladistvé pachatele, „výchovný“ dopad konference je ohrožen vlivem faktorů či rizik, která jsou pro tuto věkovou skupinu typická a s nimiž se u dospělých pachatelů již ve větší míře nesetkáváme. Jedná se především o **vliv vrstevníků**, který je mezi čtrnáctým a osmnáctým rokem života zásadní. Vrátili-li se účastníci konference zpět do prostředí de-

likventních přátel a jimi sdílených hodnot či vzorců chování, jeho další zapojení do trestné činnosti či jiných forem asociálního jednání je vysoce pravděpodobné, a to i v případě, že sama rodinná skupinová konference na něj měla silně pozitivní dopad.

Otázce možného vlivu konference na předcházení recidivě pachatele se ve své práci podrobně věnují Robinson a Shapland (2008). Domnívají se, že ačkoli hnutí restorativní justice není primárně orientováno na pachatele a jeho nápravu, při zvážení všech teoretických předpokladů i dostupných výzkumných dat není důvod, aby její stoupenci na tyto cíle rezignovali. Rodinné skupinové konference či jiná restorativní opatření však není možné pojímat jako nový typ intervence, tedy ve smyslu čehosi, co je v zájmu nápravy „činěno pachatelům“, nýbrž jako příležitost, při níž může být podpořena či upevněna vlastní touha pachatele desistovat. Oproti jiným, „klasickým“ intervencím mají konference zpravidla výhodu v tom, že účast pachatele je podmíněna jeho **dobrovolným souhlasem**, přičemž nesmí popírat vlastní odpovědnost za spáchaný čin a způsobenou škodu. Jeho postoj sice může být ryze účelový (například ve snaze vyhnout se přísnějšímu trestu), avšak lze předpokládat, že alespoň část pachatelů se na jednání dostaví ve fázi, kdy účast není dílem vypočítavosti, ale odráží stav, v němž více či méně přemýšlejí o svém dosavadním stylu života a o možných změnách. Stud či zahanbení, které pachatel následně prožije při setkání tváří v tvář oběti, pak mohou být pro kýžené procesy a změny silnějším impulzem, než situace, za nichž se snaží výchovně působit běžné instituce justice či nápravné péče. **Reálná oběť** by v tomto smyslu měla zapůsobit více než oficiální reprezentanti systému.

Citované autorky na základě vlastních empirických dat poukazují také na fakt, že v průběhu většiny rodinných skupinových konferencí se postupně přesouvá pozornost od samotného skutku a způsobené škody k **budoucnosti pachatele**. Řada obětí ostatně přiznává, že je k účasti motivovala mimo jiné i možnost přispět k nápravě pachatele, respektive učinit něco pro to, aby se někomu jinému nestalo to, co jim. Výchovný efekt konference se tak nemusí nutně odvíjet od samotného reintegrativního zahanbení, o němž ve své teorii hovoří Braithwaite (viz výše), ale od skutečnosti, že pachatel má příležitost prožít stud či smutek konstruktivním způsobem, tedy s jasnou vyhlídkou, jak mu náprava způsobené škody, ale i samotná snaha pracovat na změně svého chování, mohou otevřít cestu zpět do komunity, respektive ke znovu-přijetí či odpuštění. Vše může být o to působivější, že oběti i další účastníci v rámci diskuse o vhodném řešení případu často nastolují témata, která ve své podstatě odpovídají výše vzpomínanému prvku **generativity** (například možnost, že pachatel odpracuje několik hodin ve prospěch neziskové organizace nebo starých či postižených lidí).

Je známo, že jednou z významných podmínek úspěšné desistence je dostatečný **sociální kapitál pachatele** (srov. např. Farrall, 2002; McNeill, 2006). Robinson a Shapland si v citovaném díle všímají skutečnosti, že rodinná skupinová konference může za určitých okolností vést k jeho posílení. Ukazuje se totiž, že přizvání rodinných příslušníků pachatele i jeho jiných podporovatelů aktivizuje pozitivní zdroje v jeho sociálním okolí. Některé rodiny projeví až překvapivou schopnost spojit přetřhané vazby a nabídnout pachateli nejen emocionální a psychologickou podporu, ale též pomoc ryze praktického charakteru (například s bydlením či s nalezením práce). V ideálním případě se pak může síť vztahů a pozitivních zdrojů rozšířit na další jedince a instituce, na něž mají účastníci (včetně facilitátora) kontakt a které lze v podpoře pachatele na jeho cestě k desistenci účinně využít.

Z uvedeného vyplývá, že do diskuse o efektivitě rodinných skupinových konferencí je nutné zahrnout více hledisek současně. V kriminologických výzkumech, které se na tuto problematiku zaměřují, se nejčastěji setkáme se **třemi základními kritérii účinnosti**, a to s mírou uspokojení samotných účastníků (obětí a pachatelů), s následnou recidivou pachatelů a také s podílem případů, kde pachatel splní dohodnuté podmínky nápravy (srov. Latimer, Dowden, & Muise, 2005). Vzhledem k tomu, že v rámci našeho vlastního empirického šetření jsme se přednostně zaměřili na první dva ze zmíněných ukazatelů, věnujeme následující přehled zahraničních studií především těm, v nichž hrály podstatnou roli. Obdobný přístup jsme v minulosti uplatnili při výzkumu mediace mezi pachatelem a obětí trestné činnosti (viz Rozum, a další, 2010), což umožňuje empirickou, ale i teoretickou část obou studií do jisté míry porovnat.

II. 2. 1. Spokojenost a zkušenosti přímých účastníků rodinných skupinových konferencí

Řada evaluačních výzkumů pochází dle očekávání z **Nového Zélandu a Austrálie**. Jejich ucelený přehled ve svých publikacích nabízí Daly (Daly, 2001; Daly & Hayes, 2002). Mimo jiné popisuje projekt z počátku devadesátých let, v jehož rámci byli dotazováni účastníci konferencí na Novém Zélandu. Ukázalo se, že 84 % pachatelů a 85 % jejich rodičů bylo s výsledkem konference spokojeno, avšak v případě obětí platilo stejné konstatování pouze o polovině, což byl dokonce horší výsledek, než u obětí z kontrolní skupiny, kde byl případ řešen běžnou soudní cestou. Nejčastějším důvodem nespokojenosti byl pocit, že celkový výsledek je pro pachatele až příliš příznivý či shovívavý. Mnoho obětí také pochybovalo o tom, že on sám i jeho rodina skutečně a upřímně litují skutku, kterého se dopustil. Z konce devadesátých let pak podle citované autorky pocházejí zajímavé výzkumy z oblasti **Nového Jižního Walesu**. Jejich závěry jsou již výrazně optimističtější, neboť účastníci konferencí vnímali jako spravedlivý proces a v naprosté většině případů byli jak pachatelé, tak oběti a jejich rodiny s výsledkem jednání spokojeni.

Rozsáhlý evaluační výzkum byl v polovině devadesátých let součástí experimentálního **projektu RISE** v australské Cannbeře. Jak uvádí Roche (2003), rodinné skupinové konference, na nichž projekt stavěl, byly odvozeny z původního „Wagga“ modelu. Klíčovou roli tak sehrával pracovník policie, nicméně určité rozdíly byly v procesu předání případu a také v účasti dobrovolníků z řad příslušníků komunity. Výzkum prováděla Australská národní univerzita, přičemž případy mladistvých pachatelů byly na základě náhodného výběru postoupeny buď k projednání formou rodinné skupinové konference, nebo klasickou soudní cestou. Tím bylo zajištěno, že experimentální a kontrolní skupina byly v podstatných znacích shodné, a následné rozdíly bylo proto možné přičíst intervenci samotné. Do výzkumného vzorku se dostaly případy řízení pod vlivem návykové látky, majetkové delikty spáchané na konkrétní (fyzické) osobě, případy krádeží v obchodě, při nichž zakročila ochranka, a také násilné skutky. Výsledky ukázaly, že konference měly ve srovnání s klasickým řízením u soudu větší vliv na pachatele ve smyslu jeho respektu k policii a právu. Pokud jde o oběti, většina z nich byla spokojena, avšak neplatilo to bohužel o všech. Vyšlo například najevo, že oběti násilných deliktů byly častěji než oběti jiného typu trestných činů ochotny se konference zúčastnit, ale zároveň byly také častěji s výsledkem konference nespokojeny. Ve srovnání s kontrolní skupinou se nicméně oběti díky konferencím lépe zotavovaly z pocitů zloby či ponížení, které v nich trestný čin vyvolal (srov. Daly, 2001; Zernova, 2007).

Dalším z inspirativních projektů, které byly v devadesátých letech v Austrálii evaluovány, byl SAJJ (South Australia Juvenile Justice). Jak popisují Daly a Hayes (2002), výzkum byl založený na přímém pozorování a rozhovorech a shromáždil informace o celkem 89 konferencích a jejich 172 účastnících (pachatelích i obětech). Dotazováni byli též pracovníci policie a koordinátoři. Konference se týkaly výhradně násilných skutků či závažnějších skutků majetkových. Naprostá většina účastníků se shodla, že konference zaručila spravedlivý přístup k projednání případu, přičemž byly respektovány zájmy oběti i pachatele a bylo jim umožněno vyjádřit se k řešení. Na rozdíl od tohoto, tedy **procedurálního prvku spravedlnosti**, však již nebyly natolik přesvědčivé výsledky u prvku samotné **restorativnosti** (výzkumníci ji pojímali jako určitou míru pozitivního posunu ve vztahu mezi pachatelem, obětí a jejich podporovateli). Ukázalo se, že uspokojivě se tento cíl podařilo naplnit jen u zhruba třetiny konferencí. Podle citovaných autorů z toho lze vyvodit, že i v situaci, kdy je zajištěna „férovost“ procesu samotného, není jisté, že se pachatel i oběti podaří zcela vyřešit konfliktní situaci mezi nimi, respektive že najdou „společnou řeč“.

Daly (2001) se i na základě uvedeného výzkumu obává, že zjevnými **limity rodinných skupinových konferencí** může být na jedné straně skutečný a upřímný zájem pachatele napravit způsobenou škodu, a na straně druhé ochota či připravenost oběti vidět pachatele v pozitivním světle. Téměř třetina pachatelů totiž uvedla, že před samotným jednáním nepokládali konferenci za důležitou, a více než polovina přiznala, že ani trochu nepřemýšlela o tom, co by měla či chtěla oběti během konference sdělit. V rozhovorech vedených po skončení konference pak pouze polovina pachatelů uvedla, že to, co oběť nebo její blízcí při setkání vyprávěli, na ně mělo určitý vliv, a více než 40 % přiznalo, že ani po konferenci necítí vůči poškozenému větší lítost. U obětí byla situace obdobná. O tom, co během konference pachatel sdělil, nepřemýšlelo předem 34 % z nich. Po konferenci samotné pak jen 38 % uvedlo, že pachatelovo vyprávění na ně mělo určitý vliv, a 53 % se vyjádřilo v tom smyslu, že díky konferenci lépe porozuměly důvodům, proč se pachatel trestného činu dopustil. Při následném dotazování o rok později pak bylo pouhých 28 % obětí přesvědčeno, že hlavním důvodem, proč pachatel konferenci podstoupil a omluvil se za své chování, byla skutečnost, že trestného činu opravdu litoval. Ostatní oběti se domnívaly, že upřímnou lítost necítí, a motivovala ho tak pouze touha vyváznout ze všeho co nejnázne, případně ho někdo k účasti nutil, a nebo jen chtěl pozitivním přístupem potěšit své blízké. Jedna z otázek, určená obětem, se pak přímo týkala principu, který je v rámci konferencí odvozen z výše vzpomínané teorie reintegrativního zahanbení. Jednalo se o názor, zda se dotýčný mladistvý pachatel dopustil svého špatného jednání proto, že odpovídalo jeho povaze, a nebo zda byl jeho čin sice špatný, ale on sám špatným člověkem není. Celá třetina obětí zvolila první možnost, tedy pojetí, v němž (v rozporu s Braithwaitovou teorií) pachatel a jeho zlý skutek nejsou pojímány odděleně. Podle citované autorky jde bohužel o důkaz, že u této, nikoli zanedbatelné části obětí, nemůžeme očekávat kladný postoj či silnější víru v šanci na úspěšnou reintegraci pachatele zpět do společnosti.

Příznivěji vyzněly z projektu SAAJ poznatky o **pocitech obětí před a po konferenci**. Zatímco před jejím zahájením cítilo hněv vůči pachateli 73 % z nich, po konferenci hovořilo ve stejném duchu jen 44 %, rok po jejím konání pak 39 %. Bezmála 40 % obětí před konferencí přiznalo, že mají z pachatele strach, po konferenci již stejné obavy sdílela čtvrtina, a rok později jen 18 % obětí. Díky konferenci se u řady obětí prokazatelně zlepšil i celkový postoj k pachateli – vstřícně ho před jejím zahájením hodnotilo jen 8 %, po konferenci již

38 % a po dalším roce 44 %. Vyloženě negativní postoje naopak poklesly, neboť zatímco před konferencí je sdílelo 61 %, po konferenci jen 32 % (po roce pak došlo k mírnému nárůstu na 40 %). Celkem 80 % obětí konferenci celkově hodnotilo jako aktivitu, která měla smysl. Se způsobem, jak byl celý případ vyřešen, pak bylo velmi či spíše spokojeno 90 % pachatelů a 73 % obětí.

Uvedené poznatky naznačují, že pro část obětí může být účast na konferenci spojena s určitým zklamáním. Maxwell a kol. (2008) v tomto směru podotýkají, že existují **značné rozdíly v míře spokojenosti** obětí ve studiích z let devadesátých a ve studiích pozdějších. Přičítají je určitým praktickým nedostatkům v rané fázi zavádění tohoto typu intervence. Oběti mohly konference v devadesátých letech hodnotit negativněji mimo jiné i proto, že relativně často docházelo k situaci, kdy při jednání postrádaly své blízké. Tváří v tvář pachateli a jeho podporovatelům se tak pravděpodobně cítily izolované a zranitelné. Obvykle jim navíc chyběly informace o tom, zda pachatel dodržel dohodu, která byla během konference dojednána, a tak nespokojenost s uzavřením případu se mohla týkat spíše tohoto aspektu, nikoli dohody samotné. Novější studie naznačují, že praxe se postupně zdokonalila. Jeden z výzkumů, uskutečněných na počátku nového tisíciletí, hovoří mimo jiné o tom, že 81 % obětí se ve vztahu k řešenému případu cítilo po konferenci lépe než před ní, 90 % mělo pocit, že s nimi bylo jednáno „férově“, a téměř 75 % vyjádřilo přesvědčení, že konference se zaměřila na potřeby, které jim ve spojení s trestným činem vznikly. Většina byla také spokojena s řešením případu a téměř dvě třetiny uvedly, že konference jim pomohla se s prožitou negativní zkušeností lépe vyrovnat (srov. Maxwell, Morris, & Hayes, 2008).

V rámci evaluačního výzkumu **Bethlehemského projektu** rodinných skupinových konferencí (USA) byly přímo srovnávány zkušenosti obětí, které podstoupily konferenci, s oběťmi, jejichž případ byl řešen standardní soudní cestou. Jak popisují McCold a Wachtel (1998), závěry byly jednoznačné – účastníci konferencí vyjadřovali vyšší míru spokojenosti s tím, jak byl jejich případ řešen, vnímali celý proces jako spravedlivější a častěji se domnívali, že pachatel byl nucen přijmout za svůj čin odpovědnost. Mnohé nasvědčuje, že tyto pozitivní aspekty souvisejí se samotným průběhem konference, avšak citovaní autoři varují, že účast nebyla otázkou náhodného výběru, nýbrž dobrovolného rozhodnutí daného jedince, což může výsledky zkreslit. I tak ale podle nich platí, že z pohledu obětí se konference jeví jako vhodný způsob, jak uspokojit jejich potřeby. Výzkum ukázal, že prvky typu omluvy, náhrady škody, ale i snahy pomoci pachateli obrátit svůj život lepším směrem, je pro řadu obětí důležitější než samotné potrestání viníka. Kriticky se ke své zkušenosti s konferencemi vyjádřily jen dvě oběti, přičemž důvodem jejich nespokojenosti bylo následné nedostatečné plnění dohody a pochybení facilitátora během řízení konference.

Velmi pozitivně hodnotily rodinné skupinové konference oběti, které se jich účastnily v rámci **restorativního projektu v Indianapolis** (viz McGarrell, Olivares, Crawford, & Kroovand, 2000). Zaměřen byl na pachatele ve věku 14 a méně let, kteří se dopustili prvního, spíše méně závažného činu (násilné skutky byly vyloučeny). Na principu náhodného výběru byla stanovena skupina experimentální a skupina kontrolní, v níž byly případy projednávány standardním soudním postupem. S celkovým řešením případu bylo spokojeno více než 90 % obětí účastnících se konference, a to oproti 68 % ve skupině kontrolní. Téměř všechny oběti z experimentální skupiny (98 %) by konferenci doporučily svým přátelům, pokud by se ocitli ve stejné situaci, což je značný rozdíl v porovnání s kontrolní

skupinou, kde se stejně vyjádřila pouhá čtvrtina. Obdobně se obě skupiny lišily v názoru, zda se mohly zapojit do procesu rozhodování a vyjádřit svůj návrh, jak celý případ řešit. Zatímco v experimentální skupině se jednalo o 97 % (přesvědčení, že se oběti mohly zapojit do procesu), respektive 95 % (přesvědčení, že mohly vyjádřit vlastní názor), ve skupině kontrolní jen o 38 %, respektive 56 %. Obecně spokojenější byli také rodinní příslušníci, kteří na konferenci přišli povzbudit oběť či pachatele, stejně jako pachatelé sami. Za zmínku stojí rovněž fakt, že zatímco v experimentální skupině pachatel následně splnil dohodu v 83 % případů, ve skupině kontrolní jen v 58 %.

Podnětné studie jsou k dispozici v Evropě. O evaluaci 185 rodinných skupinových konferencí, uskutečněných s mladistvými pachateli v **Severním Irsku**, podrobně informuje Campbell a kol. (2005). Výzkum byl založen na rozhovorech a na přímém pozorování. Závěry mimo jiné hovoří o tom, že během naprosté většiny konferencí (87 %) se pachatel oběti omluvil, přičemž u 77 % pachatelů bylo podle výzkumníků možné pozorovat zcela zjevné známky toho, že se za svůj čin stydí a litují ho. Většina pachatelů (93 %) i obětí (79 %) považovala dohodu, k níž během konference došli, za zcela či spíše spravedlivou, a 71 % pachatelů a 79 % obětí s ní bylo spokojeno. Větší rozdíly byly v názoru, zda se účastník po konferenci cítil lépe. Sdílelo jej 81 % pachatelů, avšak pouze 48 % obětí, neboť mezi nimi převážil názor, že konference jejich pocity ve vztahu k prožité události nezměnila. Pozitivní dojmy naproti tomu účastníci shodně vyjadřovali ve smyslu, že konference pachatele přiměla uvědomit si škody, které svým činem způsobil (uvedlo 92 % pachatelů a 78 % obětí), a naprostá většina obětí i pachatelů (téměř devět z deseti) by rodinnou skupinovou konferenci doporučilo lidem, kteří se dostanou do stejné situace.

Poznatky z několika výzkumů zaměřených na **nizozemské projekty** shrnují Blad a Lauwaert (2010). Jeden z nich, publikovaný v roce 2004, zahrnul vzorek 50 konferencí. Týkaly se spíše méně závažných skutků, přičemž často se jednalo o činy, které mělo na svědomí více mladistvých pachatelů současně. Naprostá většina účastníků vyjádřila názor, že konference splnila jejich očekávání a že s jejím výsledkem jsou spokojeni. Jako důvod své účasti uváděli pachatelé nejčastěji lítost, kterou v souvislosti se svým skutkem pociťují, a také potřebu vysvětlit poškozeným jeho okolnosti. Oběti hovořily zejména o potřebě pachateli sdělit, jakou zkušenost pro ně jeho čin znamenal a jakým následkům musely čelit. Důležité pro některé z nich byla také možnost položit pachateli či pachatelům otázky, na něž chtěly v souvislosti s trestným činem znát odpověď.

Obdobný výzkum se podle Blada a Lauwaerta (2010) uskutečnil v Nizozemí o pár let později, a to v návaznosti na restorativní projekt **Real Justice**. Analyzována byla data o 329 konferencích, na nichž byly nejčastěji řešeny případy ublížení na zdraví (45 %) a vandalismu či ničení cizího majetku (12 %). V průměru se každé konference zúčastnili více než dva pachatelé. Většina obětí byla stejně jako pachatelé ve věku mladistvém a s pachatelem či pachateli se znala již před samotným trestným činem (v 71 % případů). Svou zkušenost s konferencí hodnotila většina pachatelů i obětí pozitivně. Pouze 5 % účastníků mělo pocit, že osobně nepřispěli k rozhodnutí, jak daný případ řešit. Naprostá většina (93 %) naopak z konference odcházela s pocitem, že v jejím průběhu řekli vše, co říci chtěli. Výzkum se zabýval také otázkou, zda pachatel následně splnil, co slíbil. Při dotazování, které probíhalo tři měsíce po skončení konference, uvedlo 84 % pachatelů, že dohodu dodrželo. O tomtéž bylo plně přesvědčeno také 77 % obětí, 20 % konstatovalo, že pachatel dohodu dodržel

částečně, a jen 3 % mínila, že ji nedodržel ani v nejmenším. Většina účastníků konference pak celkově sdílela názor, že toto opatření pomohlo k nápravě vzájemných vztahů, a s výjimkou několika jedinců byli všichni pachatelé přesvědčeni, že konference měla pozitivní dopad na jejich budoucí chování.

Belgickým projektem rodinných skupinových konferencí se zabýval výzkum, o němž ve své práci hovoří Van Doosselaere a Vanfraechem (2010). Zaměřeny byly na případy mladistvých pachatelů, kteří se dopustili závažnějších forem trestné činnosti v letech 2000–2003. Oběti se osobně účastnily zhruba poloviny konferencí, ve zbývajících je zastoupil partner nebo rodinný příslušník. Ve všech případech dospěla konference k dohodě, kterou pachatel akceptoval. Účastníci se shodovali v názoru, že při jednání byla respektována jejich práva, a celkově příznivě hodnotili i různé další aspekty tohoto způsobu projednání případu. Z postřehů a zkušeností facilitátorů pak vyplynulo, že prvkem, který může přispět k lepším výsledkům konference, je **zapojení širšího okruhu podporujících osob**. Vanfraechem (2005) pak v jiné ze svých publikací blíže popisuje motivy účasti, které oběti ve zmíněném projektu měly. Nejčastěji se jednalo o snahu přimět pachatele, aby převzal odpovědnost za spáchaný skutek (uvedlo 70 % obětí), a také sdělit mu, jak se kvůli jeho činu cítily (59 %).

O evaluaci několika restorativních projektů, které v rámci programu snižování kriminality podpořila v roce 2001 **britská vláda** a jejichž součástí byly i skupinové konference, podrobně informuje Shapland a kol. (2011). Většina obětí hodnotila průběh i výsledek konferencí příznivě a doporučila by toto opatření lidem, kteří se stanou obětí podobného skutku. Cenily si možnosti otevřené komunikace, stejně jako způsobu, jakým s nimi bylo zacházeno, či možnosti vyjádřit se k řešení případu. Citovaná práce je originální v tom, že autorky srovnávají data o konferencích s daty o uskutečněných „klasických“ mediacích mezi pachatelem a obětí. Všimají si mimo jiné míry aktivity ostatních účastníků během jednání. Ačkoli byla jejich role ve srovnání s pachatelem a obětí spíše „sekundární“, většina z nich hojně využívala možnost popsat, jak se trestný čin dotkl nejen osoby, kterou přišli podpořit, ale také jich samotných. Živě navíc přispívali do diskuse o vhodném řešení. Možná i proto byly konference výrazně více než mediace zaměřeny na **budoucnost a její možné varianty**. Názory a náměty na to, co by pachatel následně měl, či neměl dělat, vyslovují účastníci pravděpodobně snáze v okamžiku, kdy je na setkání přítomno více lidí současně.

Shapland a kol. spatřují výhodu konferencí také v tom, že osoby, které přijdou podpořit pachatele, znají dobře jak jeho samotného, tak podmínky, v nichž žije. Dokáží proto do diskuse přispět **reálnými postřehy**, co by mohlo pomoci, aby kriminální chování neopakoval. Zároveň jsou často ochotni ujmout se rolí souvisejících se zprostředkováním či kontrolou opatření, která jsou součástí závěrečné dohody. Citované autorky věří, že tímto způsobem nabízejí podporovatelé pachatele potřebný **sociální kapitál** k uskutečnění toho, k čemu se v rámci konference zaváže. Ve zmíněném výzkumu se navíc ukázalo, že také podporovatelé oběti aktivně povzbuzovali pachatele ve smyslu změny životního stylu. Díky tomu se komunita, kterou na konferenci zastupovali, jevila jako otevřená jeho znovu-přijetí.

II. 2. 2. Recidiva pachatelů jako kritérium účinnosti

Využívání údajů o recidivě pachatele jako ukazatele efektivity různých trestů či opatření se v uplynulých desetiletích stalo velmi rozšířeným postupem, a to i přesto, že mnozí odborníci varují před řadou metodologických či jiných úskalí. Nelze ostatně přehlédnout, že již samotné **vymezení termínu recidiva** je poměrně složité, a její „objektivní měření“ (i vzhledem k existenci latentní a neobjasněné kriminality) pak dokonce ve své podstatě nemožné (k tomu u nás více viz např. Rozum, Tomášek, Vlach, & Háková, 2016). Přesto i v oblasti restorativní justice platí, že otázka další trestné činnosti pachatelů je pojímána jako klíčová, a to mimo jiné i ve smyslu rozhodování o tom, zda příslušný typ intervence získá potřebnou podporu pro svůj další rozvoj (srov. Robinson & Shapland, 2008). Vzhledem k současnému všeobecnému zájmu o bezpečnost a kontrolu rizik můžeme předpokládat, že tato praxe se v nejbližší době nezmění (McNeill, 2000).

Výzkumů, které se recidivou pachatelů účastnících se rodinných skupinových konferencí zabývaly, bylo již v zahraničí uskutečněno několik. Jak ovšem oprávněně konstatují Maxwell a kol. (2008), z poznatků, které přinesly, uspokojivou odpověď na otázku celkové účinnosti tohoto opatření nezískáme. Hlavní důvody jsou podle nich dva. První pramení ze skutečnosti, že konference jsou využívány relativně krátce, a tak není možné sledovat jejich efekt s potřebným časovým odstupem. Druhý důvod je vázán na problém s jasným vymezením toho, co budeme za recidivu považovat a z jakého typu dat na ni hodláme usuzovat. Vzájemné porovnání výsledků různých šetření totiž naráží na fakt, že někteří autoři vycházejí z informací o následném stíhání či obvinění, zatímco jiní ze záznamů o uložených trestech. Liší se také doba, po kterou výzkumníci recidivu sledují, a spíše výjimečně se setkáme s tím, že výzkum mapuje nejen nové záznamy o trestné činnosti, ale zabývá se též jejím typem či závažností. Není přitom pochyb, že pro posouzení skutečného efektu příslušné intervence mohou být detaily tohoto druhu velmi podstatné. Různé jsou také přístupy k řešení otázky, z jakých jedinců a podle jakého kritéria sestavit kontrolní skupinu, aby bylo možné účinek konference komparovat s účinky jiných opatření, programů či trestů.

Uvážíme-li zmíněné komplikace, nemůže nás překvapit, že výsledky existujících výzkumů jsou dosti rozdílné, a celkový obraz, který tak o konferencích a jejich vlivu na pachatele nabízejí, spíše smíšený. Na stejná úskalí upozorňuje také Hayes (2007), který si navíc všímá etických otázek spojených s využitím **experimentálního modelu výzkumu**. Pro objektivní porovnání účinku různého typu intervencí by měli být pachatelé vybíráni na principu náhody, avšak taková podmínka je v oblasti justice jen stěží uplatnitelná. Jak policisté, tak pracovníci justice musejí naopak velmi pečlivě zvažovat řadu aspektů spojených s osobností pachatele, jeho trestní minulostí i se skutkem samotným, aby na jejich základě mohli rozhodnout, jaký trest či opatření bude vzhledem ke zjištěným okolnostem nejvhodnější.

Přehled výzkumů uskutečněných v **Austrálii a na Novém Zélandu** najdeme opět v publikacích Hayes a Daly (Hayes, 2007; Daly & Hayes, 2002). Jeden z nich navazoval na starší novozélandský projekt a vycházel z rozhovorů se 108 pachateli, kteří se na počátku devadesátých letech zúčastnili konference, a aktuálně dosáhli věku 20–24 let. Ukázalo se, že další trestný čin po konferenci již nikdy nespáchalo 29 % z nich, naproti tomu u 28 % se

rozvinula kriminální kariéra s pěti či více trestnými činy. Zbývajících 43 % mělo nejčastěji pouze jeden další záznam v trestním rejstříku, případně u nich výzkumníci konstatovali podstatné „zlepšení“ během posledních let. Rozdíly mezi těmito skupinami bylo možné vysvětlit především podstatnými životními okolnostmi v období před i po konferenci, nicméně i v jejím samotném průběhu se podle výzkumníků projevy prvky, které pozdější trestnou činnost relativně spolehlivě predikovaly. Jednalo se o nesouhlas či nespokojenost pachatele s výsledkem konference, o jeho pocit, že se na řešení nepodílel, o absenci lítosti, a rovněž o dojem, že z něj ostatní účastníci dělají „špatného člověka“. Ačkoli sami autoři této studie usuzují, že „nejefektivnější strategií prevence kriminality jsou pravděpodobně intervence uskutečněné v raném věku“ a „je nerealistické očekávat, že systém justice nad mládeží může zajistit prevenci veškeré recidivy“, výsledky podle nich dávají naději, že „to, co se během rodinné skupinové konference odehraje, může mít velmi zásadní význam“ (cit. dle Daly & Hayes, 2002).

Data o recidivě byla analyzována také v rámci výše vzpomínaných australských projektů **RISE** a **SAJJ**. V případě prvního jmenovaného se podle Daly a Hayes (2002) podařilo prokázat, že policií vedené konference měly u některého typu trestných činů významný vliv na předcházení trestné činnosti. Konkrétně se jednalo o případy násilné kriminality, kdy pachatelé, jejichž skutek byl řešen formou rodinné skupinové konference, recidivovali signifikantně méně často, než ti, kteří prošli standardním řízením u soudu. Naproti tomu nebyly zjištěny žádné podstatnější rozdíly mezi experimentální a kontrolní skupinou v míře recidivy u kriminality majetkové. O mladistvých, kteří se dopustili řízení v opilosti, pak dokonce platilo, že recidiva byla u účastníků konferencí vyšší než u kontrolní skupiny.

Evaulací SAJJ se zabývaly samy citované autorky, tedy Daly a Hayes (2002). Výzkumný soubor 89 pachatelů, kteří se účastnili konference, rozdělily do čtyř skupin, a to podle skutečnosti, zda byl řešený případ jejich prvním trestným činem (předchozí zkušenost s trestnou činností mělo 57 % pachatelů), a zda recidivovali po konferenci (jeden či více trestných činů následně spáchalo 40 % pachatelů). Čtyři typy, které bylo možné vytvořit na základě kombinace uvedených hledisek, zobrazuje následující tabulka, a to včetně jejich procentuálního zastoupení v celém výzkumném vzorku.

Tabulka 2: Pachatelé ve vzorku SAJJ

Skupina	Trestná činnost před konferencí	Trestná činnost po konferenci	Procentuální zastoupení ve vzorku (N=39)
Svatoušci	ne	ne	33 %
Desisteři	ano	ne	26 %
Drifteři	ne	ano	9 %
Persisteři	ano	ano	32 %

(Zdroj: Daly & Hayes, 2002)

Statistická analýza potvrdila řadu vztahů či souvislostí, které teorie restorativní justice očekává. Signifikantní rozdíly v míře následné recidivy bylo totiž možno zaznamenat i podle toho, jakým způsobem se mladistvý pachatel choval během samotné konference. Častěji se další trestné činnosti dopouštěli jedinci, kteří zjevně necítili odpovědnost za

projednávaný skutek, do diskuse se aktivně nezapojili, projevovali určitou míru vzdoru, a naopak na nich nebyly patrné známky upřímné lítosti. Obdobně došlo k recidivě častěji v případech, kdy se účastníci nedokázali v průběhu konference dohodnout, jak celý případ řešit.

O výsledcích studie, uskutečněné v rámci projektu **IJRJE v Indianě** (USA) a inspirované australskými a novozélandskými výzkumy, pojednávají Hipple a kol. (2014 a 2015). Případy mladistvých pachatelů byly na principu náhodného výběru řešeny buď formou rodinné skupinové konference (celkem 400 osob), nebo jiným typem odklonu (382 osob). U zhruba poloviny konferencí uskutečnil speciálně proškolený člen výzkumného týmu detailní pozorování, a to se zaměřením na takové prvky, jako je zapojení jednotlivých účastníků, omluva pachatele či projevy různých emocí. Následná recidiva byla sledována ve smyslu dalšího případného odsouzení v období 6 až 24 měsíců po konferenci. Z 215 pachatelů, kteří se účastnili „pozorovaných“ konferencí, spáchalo do půl roku minimálně jeden další trestný čin 11 %, do dvou let pak 42 %. Výzkumníci se zaměřili na souvislosti mezi recidivou a různými cíli, které by měly být během konference naplněny. Řada signifikantních vztahů byla objevena u indikátorů vázaných na principy restorativnosti, procedurální spravedlnosti i přístupu účastníků (mimo jiné omluva pachatele oběti a jejím podporovatelům, spokojenost oběti s výsledkem konference, odpuštění pachateli či upřímná lítost pachatele nad spáchaným skutkem). Platilo, že u konferencí, kde pozorovatel hodnotil tyto prvky jako slabé, byla míra recidivy po půl roce vyšší. Stejně souvislosti již ale v řadě indikátorů neplatily u recidivy po dvou letech. Významnou nicméně i v tomto období zůstala skutečnost, zda se oběť chovala během konference k pachateli s respektem a zda mu respekt vyjadřovali také jeho vlastní podporovatelé (obojí mělo prokazatelný vliv na nižší míru recidivy). Ve vícefaktorových analýzách (logistická regrese) pak sice význam jednotlivých prvků klesal pod hranici statistické signifikance, avšak studie podle jejích autorů přinesla i navzdory tomu důkaz, že existují zřetelné souvislosti mezi úrovní, v jaké se podaří během konference naplnit principy restorativní justice, a pravděpodobností, zda se pachatel následně dopustí dalšího trestného činu.

Velmi čerstvá data jsou k dispozici z projektu restorativních konferencí pro mladistvé pachatele v oblasti **Alamedy v Kalifornii** v USA (Baliga, Henry, & Valentine, 2017). Programem, který se inspiroval v původním novozélandském modelu, prošlo v letech 2012 až 2014 celkem 102 mladistvých. Do šesti měsíců po konferenci recidivovalo 13,7 % z nich, do 12 měsíců 18,4 % a do 18 měsíců 19,6 %. Tento výsledek lze podle citovaných autorů hodnotit jako velmi příznivý, neboť míra recidivy v kontrolní skupině činila 20,8 % (do 6 měsíců), 32,1 % (do 12 měsíců) a 36,7 % (do 18 měsíců). Ještě výraznější byl rozdíl u případů, kde měl trestný čin charakter osobního konfliktu s fyzickou obětí (tedy nikoli s institucí či organizací v roli poškozeného). Míra recidivy za těchto okolností činila do šesti měsíců 7,4 %, zatímco v kontrolní skupině 23,1 %, u recidivy v období 18 měsíců se pak jednalo o 14,3 % vs. 34,4 %.

Vanfraechem (2005) analyzovala míru recidivy u mladistvých pachatelů závažných násilných deliktů, kteří se zúčastnili **rodinných skupinových konferencí v Belgii**. Během roku a půl po konání konference se dalšího trestného činu dopustilo 22 % z nich, přičemž k těmto skutkům obvykle došlo až po několika měsících a byly méně závažného charakteru než čin, kvůli němuž se konala konference. Pachatelé, kteří recidivovali, zpravidla i na-

vzdory této skutečnosti dodrželi dohodu, kterou s obětí uzavřeli. Za zmínku stojí také fakt, že u mladistvých delikventů, kterým byla účast v konferenci nabídnuta, ale tuto možnost odmítli, činila míra recidivy 58 %.

Mimořádně cenné poznatky přináší komparativní studie, v nichž je recidiva účastníků konference přímo srovnávána s recidivou jedinců, jejichž případ byl řešen jiným způsobem (obvykle klasickou „soudní cestou“). Jedna z nich byla uskutečněna v rámci restorativního projektu **Bethlehem v severoamerické Pensylvánii**. Jak shrnují její autoři (srov. McCold & Wachtel, 1998), signifikantní rozdíly ve prospěch rodinných skupinových konferencí byly zjištěny u pachatelů násilné trestné činnosti, naproti u kriminality majetkové byla míra recidivy v podstatě shodná. Tyto výsledky je však podle jejich názoru nutno brát s rezervou, a to i s ohledem na metodologické problémy spojené s výběrem vzorku. Domnívají se nicméně, že příznivější výsledek u násilné kriminality může svědčit o konfliktu či sporu mezi pachatelem a obětí, který v původní trestný čin vyústil a který se následně během konference podařilo vyřešit.

Signifikantní rozdíly v míře recidivy byly zjištěny také v rámci restorativního projektu v **Indianapolis** v USA (McGarrell, Olivares, Crawford, & Kroovand, 2000). Do šesti měsíců od původního trestného činu se dalšího skutku dopustilo pouze 20 % pachatelů účastnících se konference, zatímco v kontrolní skupině (případy řešené standardní soudní cestou) se jednalo o 34 %. Také po dvanácti měsících hovořily výsledky nadále ve prospěch rodinné skupinové konference (31 % vs. 41 %), ale celkový vliv na snížení recidivy byl již nižší. Pozitivní efekt konferencí platil bez ohledu na proměnné takového typu, jako je typ spáchaného skutku, pohlaví či příslušnost k národnostní menšině.

Sledování recidivy dospělých pachatelů bylo součástí **rozsáhlého experimentálního projektu ve Velké Británii** (Shapland, a další, 2008; Shapland, Robinson, & Sorsby, 2011). Konference byly realizovány v různých fázích trestního řízení, a to v Londýně, Northumbrii a Thames Valley. Zařazení do experimentální či kontrolní skupiny probíhalo na principu náhody (oběti i pachatelé ale přirozeně museli s účastí na konferenci souhlasit). Stejně jako u ostatních restorativních opatření, která výzkum evaluoval, se u pachatelů účastnících se konference ukázalo, že v následujících letech spáchali signifikantně méně trestných činů než pachatelé z kontrolní skupiny. Závěry navíc hovoří o tom, že skupinové konference byly nejefektivnějším opatřením ve smyslu snížení dalších výdajů, které autoři studie propočítali ve vztahu k potenciálním obětem i nákladům justičního systému. Z konkrétních faktorů či znaků, které byly před či během konferencí pozorovány a u nichž byla zjištěna souvislost s nižší recidivou, lze zmínit zejména skutečnost, že si pachatel uvědomil, jakou škodu oběti způsobil, chtěl se s obětí z vlastní vůle setkat, aktivně se zapojoval do průběhu konference a celkově ji považoval za užitečné opatření.

Významným zdrojem poznatků k efektivitě různých trestů či opatření je podle řady kriminologů **metoda metaanalýzy**, byť současně platí, že jiní autoři se k ní stavějí spíše s rezervou, nebo ji dokonce zcela odmítají, a to s poukazem na nejrůznější metodologické problémy (k této problematice viz např. Raynor & Robinson, 2005). Rozhodně ale stojí za pozornost, že rodinné skupinové konference byly spolu s dalšími restorativními opatřeními součástí některých studií tohoto typu, přičemž výsledky hovoří příznivě. Sherman a Strang například došli k závěru, že pro některé typy pachatelů představuje restorativní

program spolehlivější cestu k předcházení recidivě, než trest odnětí svobody, a obdobně jedna z kanadských studií dokládá, že restorativní opatření dokázala ve srovnání s ostatními typy nápravných programů zajistit osmiprocentní snížení recidivy (cit. dle Lauwaert, 2015). Účinnosti restorativních programů se ve své metaanalýze věnovali také Latimer a kol. (2005). Zahrnuli do ní dvaadvacet evaluačních studií, z nichž bylo možno čerpat informace o 35 různých programech. Osm z nich byly konference. Také v tomto případě bylo zjištěno, že restorativní opatření mají z hlediska předcházení trestné činnosti větší efekt než jiný typ programů (rozdíl v míře recidivy byl 7 %).

Bradshaw a Roseborough (2005) pomocí metaanalýzy porovnávali efekt rodinných skupinových konferencí s mediací mezi pachatelem a obětí. Ukázalo se, že ačkoli oba typy opatření obecně vedly ke snížení recidivy, rozdíl mezi nimi byl statisticky signifikantní, a to ve prospěch mediace. V jejím případě šlo o 34 % pokles míry recidivy, zatímco u konferencí jen o 11 %. Citovaní autoři z toho vyvozují závěr, že zatímco mediaci lze v oblasti práce s mladistvými pachateli považovat za opatření, o jehož účinnosti nemusíme pochybovat, u konferencí bude nutné ve výzkumech nadále pokračovat, neboť relevantních poznatků je zatím nedostatek. Nazývají je proto sice slibným, ale dosud jen v „experimentální rovině“ rozvinutým přístupem.

Za svým způsobem jedinečný lze považovat výzkum, o němž ve své práci pojednává Marsh a který byl součástí **rozsáhlejšího evropského projektu**, usilujícího o analýzu možného vlivu účasti v restorativním programu na desistenci (Marsh, 2015). Základem byly hloubkové rozhovory s 24 pachateli, kteří v minulosti podstoupili konferenci a aktuálně již v kriminální kariéře nepokračují. Ukázalo se, že ačkoli lze z pohledu desistence hovořit o konferencích jako o potenciálně účinném opatření, jejich vliv byl u různých pachatelů odlišný. Z rozhovorů vyplynulo, že pro některé jedince bylo setkání tváří v tvář oběti výzvou k zamyšlení nad dosavadním způsobem života i podnětem k určitému morálnímu růstu. Ačkoli nemuselo jít o bezprostřední efekt ve smyslu okamžité desistence, u části pachatelů došlo alespoň k přechodu k méně závažným formám trestné činnosti. Vzhledem k tomu, že někteří jedinci se konferencí účastnili opakovaně, bylo možné hovořit o jakémsi kumulativním účinku – během své kriminální kariéry se setkali s několika oběťmi a postupně, byť pomalu, dozráli ke kritickému náhledu na vlastní chování a uvědomili si, jaké škody druhým lidem jejich životní styl způsobuje. Závažným problémem se v tomto výzkumu jevily návykové látky, neboť zpětně vyšlo najevo, že část pachatelů, kteří na nich v minulosti byli závislí, se pod vlivem drog účastnili i samotné konference. To přirozeně znemožnilo přirozený průběh většiny procesů, k nimž má v rámci setkání s obětí a jejími podporovateli dojít. Studie současně ukázala, že velkou roli z hlediska vývoje další kriminální kariéry mohou sehrát opatření, která se stanou součástí uzavřené dohody. Za ideální stav lze proto považovat, pokud se podaří zahrnout do nich účast pachatele v nápravném, léčebném či jiném programu, který odpovídá jeho potřebám a aktuální životní situaci.

II. 3. Silné a slabé stránky rodinných skupinových konferencí

Podobně jako jiná opatření restorativní justice, i rodinné skupinové konference nabízejí zajímavou a slibnou alternativu ke „klasickému“ způsobu řešení trestných činů. Jejich využívání v mnoha zemích světa i na různých kontinentech svědčí o tom, že principy, na nichž stavějí, jsou v souladu s aktuálními trendy trestní politiky. Příznačnou se stává

tendence zohlednit v reakci na trestný čin potřeby obětí i celé komunity, což je zásada, k jejímuž naplnění restorativní justice od svých počátků přednostně směřuje. Výzkumy, které dokládají spokojenost většiny obětí s průběhem i výsledkem konferencí, je proto možné brát jako argument, že teoretické předpoklady jsou v tomto případě správné. Zároveň ale nesmíme přehlédnout, že pro část obětí se bohužel o pozitivní zkušenost nejedná. Jak v tomto duchu varují Maxwell a kol. (2008), pokud jsou **hněv či úzkost**, které díky trestnému činu oběť cítí, příliš silné, nemusí se je během konference podařit překonat, a to tím spíše, že i v jejím samotném průběhu čelí oběť emocím dalším. Takoví jedinci mohou následně své účasti litovat, a dokonce ji prožívat jako další formu viktimizace. Stejně jako u mediací, i v případě konferencí je proto zcela klíčovou otázkou výběru vhodných případů, stejně jako přípravy účastníků na samotné jednání (srov. Rozum, a další, 2010).

Současná popularita či přitažlivost rodinných skupinových konferencí souvisí mimo jiné i s tím, že je lze poutavě prezentovat jako **návrat k tradicím** – tedy ke způsobu, jak lidstvo nahlíželo na zločin a možnosti jeho řešení ve své dávné historii. I v tomto ohledu je ale nutné uchovat si dostatečně kritický náhled. Není pochyb o tom, že inspirace praktikami původních obyvatel Nového Zélandu či Austrálie, stejně jako jejich následným využitím v moderní trestní praxi těchto zemí, může být zajímavým impulzem pro rozvoj obdobných opatření v kterémkoli jiném státě. Nikdy o něm však nelze uvažovat bez náležitého zvážení kulturních, sociálních a legislativních odlišností. Systém trestní justice je velmi pevně svázán s místními podmínkami, a tak jakékoli pokusy implementovat do něj nové a „cizí“ prvky, aniž by tyto podmínky byly respektovány, mají jen malou šanci na úspěch (srov. např. Canton, 2009).

Z uvedených důvodů je pochopitelné, že konkrétní podoba konferencí či zásady a pravidla, podle nichž jsou uskutečňovány, se v **jednotlivých zemích liší**, a to i poměrně výrazně (viz například výše diskutovaná otázka zapojení policie). Jak konstatují Zinnstag a kol. (2011), na tyto rozdíly můžeme hledět různým způsobem. Někdo v nich vidí silnou stránku konferencí, neboť je očividně možné pružně je upravit dle místních požadavků. Zároveň ale na tytéž změny můžeme pohlížet kriticky, a to z důvodu odklonu od principů i metodiky původního, tedy novozélandského modelu.

Daly (2001) pro změnu varuje, abychom při odvolávání se na praxi na Novém Zélandu či v Austrálii nepodlehli řadě zvěstí, které se v odborné literatuře hojně vyskytují, ačkoli neodpovídají reálné situaci. Rozhodně se podle této autorky nelze domnívat, že rodinné skupinové konference se v této části světa staly postupem užívaným jako běžná „norma“ (zejména v Austrálii se s nimi setkáme pouze v některých oblastech). Mylná je také představa, že toto restorativní opatření dokonale zrcadlí způsob, jak chápou a praktikují systém spravedlnosti původní domorodci. Podobná vyjádření jsou spíše projevem **romantizujících tendencí** některých zastánců restorativní justice, kteří hledají v historii oporu pro nově prosazované programy či opatření. Australskou a novozélandskou vládou podporované varianty konferencí se v domorodých praktikách sice inspirovaly, avšak jde o nové, v moderním pojetí trestního práva ukotvené postupy, nikoli o obnovu postupů tradičních, které by zcela respektovaly veškerá specifika maorské kultury.

Jako samozřejmost je brána skutečnost, že rodinné skupinové konference jsou primárně využívány pro **řešení případů mladistvých pachatelů**. Suzuki a Wood (2017) si ve své

práci ovšem kladou otázku, zda jsou principy tohoto opatření skutečně v souladu s tím, co víme o psychické vyspělosti dospívajících jedinců. Existuje podle nich minimálně pět objektivních důvodů, proč konference u některých pachatelů nemusejí „fungovat“ tak, jak si teorie představuje. Prvním z nich jsou **nedostatečně rozvinuté kognitivní i jiné schopnosti** mladého člověka, které podmiňují správné pochopení samotné podstaty konference (včetně zásadního principu dobrovolné účasti), a zároveň ho činí sugestibilnějším vůči návrhům a požadavkům dospělých účastníků. Některé studie v tomto směru bohužel naznačují, že část pachatelů se konference neúčastní s upřímnou touhou omluvit se oběti a napravit způsobené škody, ale jen s ohledem na své vlastní zájmy (například udělat dobrý dojem na soudce, a vyhnout se tak přísnějšímu trestu). Někdy také chtějí mladiství pachatelé jen vyhovět lidem, kteří si jejich účast na konferenci přejí (například rodiče), případně nedokáží odolat tlaku, který je na ně v příslušném směru vyvíjen (například dohlížejícím probačním úředníkem či kurátorem pro mládež, kteří se domnívají, že konference je ideálním řešením případu).

Druhou překážkou mohou být **nedostatečné komunikační dovednosti**. Základem každé restorativní konference je interakce mezi obětí a pachatelem, přičemž pro její zdárný průběh je nezbytné, aby spolu dokázali vhodným způsobem hovořit o velmi citlivých otázkách spojených s trestným činem. Výzkumy ukazují, že pro řadu obětí je důležitá symbolická rovina setkání, odvíjející se od takových prvků, jako je zdání, že pachatel upřímně lituje svého skutku a způsobených škod. Pokud o ryzosti svých pozitivních motivů a postojů poškozeného nepřesvědčí, celkový výsledek konference i následná spokojenost účastníků jsou velmi nejisté. Suzuki s Woodem přitom upozorňují, že relativně velká část mladistvých delikventů prokazatelně vykazuje silné deficity v oblasti sociální komunikace, a to jak ve srovnání s pachateli z řad dospělých, tak se svými „nedelikventními“ vrstevníky. Často mají zjevný problém vyjádřit vhodnou formou své pocity a názory, což může vyústit i v to, že se na konferenci cítí nervózně a nejisté. Ostatní účastníci si pak jejich projevy mohou mylně vykládat jako neupřímnost, hrubost či nezájem. Nejde přitom jen o komunikaci verbální, ale též neverbální, přičemž také v jejím zvládnutí může být mladý člověk nápadně limitován.

Třetím problémem, o němž Suzuki a Wood pojednávají, je **emocionální nevyzrálost** mladistvých pachatelů. Od konferencí očekáváme, že při nich budou obě strany sporu ventilovat své negativní pocity a emoce (například hněv, strach či zahanbení), přičemž během setkání dojde k jejich transformaci na emoce pozitivní (například v tom smyslu, že vyprávění oběti o tom, co díky trestnému činu prožila, vyvolá v pachateli lítost, a následně i touhu vše řádně odčinit). Aby k takové transformaci reálně došlo, musí být pachatel dostatečně empatický, tedy schopný podívat se na problém očima druhých a vcítit se do jejich pocitů. Úroveň této dovednosti je ovšem podmíněna řadou faktorů, souvisejících mimo jiné s výchovou. Nelze přehlédnout fakt, že mnoho pachatelů pochází z problematického rodinného prostředí, které dané schopnosti příliš nerozvíjí. Někdy se dokonce jedná o rodiny, jejichž hodnotový systém je značně asociální. Má-li pachatel zažitou představu, že na okrádání druhých není nic špatného, je téměř vyloučené, aby u něj během konference proběhly žádoucí emocionální reakce ve smyslu zahanbení či lítosti. Mnohem pravděpodobnější je, že se u něj spustí klasické **procesy neutralizace**, pomocí nichž si informace o způsobených škodách subjektivně zpracuje tak, aby ulevil vlastnímu svědomí.

Dalším prvkem, který podle Suzuki a Wood problematizuje využití konferencí u mladistvých, je značně **nerovnoměrné rozložení sil** mezi jednotlivými účastníky. Předpokládá se, že během setkání dostanou všichni možnost vyjádřit své pocity a myšlenky, avšak zkušenosti některých dospívajících hovoří o tom, že v podmínkách, kdy je místnost plná dospělých lidí, nejsou takové otevřenosti schopní a limituje je vlastní nervozita a nejistota. Výzkumy, které Suzuki a Wood citují, dokonce hovoří o tom, že část mladistvých pachatelů v takové atmosféře souhlasí s návrhy, s nimiž se vnitřně neztotožňují (přiznávají například, že se v závěru konference k určitému kroku zavázali jen proto, že si to ostatní účastníci přáli). Donuceni se někdy cítí také k omluvě oběti, přičemž v takovém případě ji jen stěží oběť může vnímat jako omluvu upřímnou. Podstatně nižší je pak za podobných okolností také šance, že pachatel svým slibům dostojí.

Jako poslední překážku či komplikaci uvádějí Suzuki a Wood skutečnost, která platí pro tuto věkovou skupinu pachatelů v obecné rovině. Jedná se o **vliv delikventních vrstevníků**, který je podle řady kriminologických studií výrazný (k této problematice viz u nás např. Matoušek & Matoušková, 2011). I v případech, kdy rodinná skupinová konference proběhne úspěšně a splní cíle, které sleduje, je pravděpodobnost recidivy pachatele vysoká, vrátí-li se zpět mezi „problémové“ kamarády. V daném směru se Wood a Suzuki shodují i s dalšími autory, kteří za jednu ze slabin tohoto restorativního opatření považují skutečnost, že se zaměřuje na pachatele a jeho postoje k trestné činnosti, a v podstatě opomíjí hlubší sociální či jiné příčiny kriminality (srov. např. Palk, Hayes, & Prenzler, 1998).

Suzuki a Wood nicméně neberou uvedené překážky jako důvod, proč rodinné skupinové konference u mladistvých nevyužívat. Domnívají se ovšem, že pro zařazení jednotlivých pachatelů do programů tohoto typu by neměly postačovat pouze základní kritéria typu souhlasu s účastí či přiznání odpovědnosti za skutek, ale mělo by být posouzeno, zda nárokům a principům odpovídá i **stupeň jejich mentálního a emocionálního vývoje**. Nebude-li se tak dít, rozporuplné zprávy o následné míře recidivy by nás neměly překvapovat.

Z analyzovaných poznatků ze zahraničních výzkumů vyplývá, že ačkoli se již ke zkušenostem s využíváním i efektivitou rodinných skupinových konferencí podařilo nashromáždit relativně velké množství zajímavých podnětů, mnoho otázek zůstává nezodpovězených. Lze očekávat, že kriminologické výzkumy se budou v následujících letech stále silněji orientovat na propojení tématu účinnosti tohoto opatření s širěji pojatým tématem kriminální kariéry, respektive jejího vzniku, vývoje i ukončení. Jen za takových podmínek je totiž možné porozumět, proč a za jakých okolností může konference působit jako účinný nástroj k předcházení trestné činnosti.

III.

Uplatnění rodinných skupinových konferencí v ČR

Principy restorativní justice jsou jedním z koncepčních východisek **systemu soudnictví ve věcech mládeže** v České republice. Důraz není kladen na potrestání pachatele, ale spíše na hledání způsobu, jak mu umožnit žít v souladu se zákonem, nalézt své sociální uplatnění a zároveň předejít konfliktním situacím souvisejícím se stíhanou trestnou činností. Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže předpokládá aktivní snahu všech aktérů trestní justice o systematické hledání příčin trestné činnosti, o dosažení komplexního řešení posuzovaného případu, o sociální reintegraci mladistvého provinilce a o minimalizaci represivních postupů a opatření uplatňovaných vůči němu. Z hlediska řešení trestné činnosti mladistvých je důležité, že tento přístup současně vytváří předpoklady pro důslednou individualizaci reakce nejen na stíhaný čin, ale i na osobní poměry stíhaných mladistvých. Velký důraz je kladen i na výběr vhodného opatření (srov. Válková, Kuchta, & Hulmáková, 2019). Podle ustanovení § 4 odst. 4 zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, věnují probační pracovníci mladistvým obviněným zvláštní péči. Nezastupitelnou roli mají i v případech, dopustí-li se činu jinak trestného dítě mladší patnácti let a soud pro mládež uloží opatření podle ustanovení § 93 citovaného zákona.

Zcela zásadní roli hraje potřeba zacházet s mladistvými specifickým způsobem, odpovídajícím jejich rozumové vyspělosti a zvláštnostem jimi páchané trestné činnosti, nabídnout jim cesty k dosažení pozitivních změn v osobních poměrech a poskytnout jim možnost vypořádat se s následky svého činu. Je zapotřebí více vést a pomáhat, než trestat. Zároveň nesmí být opomíjen zájem na odčinění újmy způsobené stíhaným činem a předcházení recidivě trestné činnosti. Velký význam je přikládán technikám či programům, v rámci kterých je obviněný veden jak k uvědomění si viny a důsledků z ní vyplývajících, tak k pochopení celého případu ve všech jeho eticko-sociálních souvislostech a k vyvození konkrétní osobní odpovědnosti za nápravu způsobené újmy a za přizpůsobení svého chování obecně uznávaným normám (Hulmáková, 2013).

Možnost výchovného působení při projednávání případu je zesílena v případech, kdy dojde ke spolupráci s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí, se zájmovými sdruženími občanů a s osobami realizujícími probační programy. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže v § 40 vymezuje, že orgány činné podle tohoto zákona a úředníci PMS spolupracují s těmito subjekty tak, aby posílili výchovné působení řízení ve věcech mladistvých, vytvořili podmínky pro individuální přístup k řešení jednotlivých věcí a včas reagovali na potřeby a zájmy mladistvých a poškozených osob. Do řešení jednotlivých provinění se mohou zapojit i subjekty působící ve společenském prostředí mladistvého (například škola), v němž došlo k provinění, a blízké sociální okolí obviněného a poškozeného (Šámal, 2011).

Rodinné skupinové konference jsou jednou z možností, jak uvedené zákonné předpoklady naplnit. Srozumitelný a kontrolovatelný plán nápravy, k němuž rodinná skupinová konference směřuje, má nepochybně šanci vytvořit vhodné podmínky pro splnění hlavního účelu zákona, tedy uložení takového opatření, které pachatele povede k nápravě. V případě přípravného řízení se stává plán nápravy součástí závěrečného návrhu PMS pro státní zastupitelství či soud. Plán nápravy může být i součástí rozhodnutí ve věci v podobě uložené výchovné povinnosti. Ta zavazuje klienta k jeho plnění daleko účinněji, než jako součást plánu dohledu ve vykonávacím řízení, kdy často závisí pouze na zkušenostech a profesionální zdatnosti probačního úředníka prosadit plán nápravy jako součást dohledového plánu.

III. 1. Metodika rodinných skupinových konferencí

Rodinné skupinové konference byly v projektu „Na správnou cestu!“ pojímány jako **restorativní program**, založený na společném setkání pachatele, jeho rodiny, oběti i dalších osob, které trestná činnost zasáhla⁵. Konkrétní způsob, jakým měly být v praxi uskutečněny, stanovila příslušná **metodika**, kterou PMS pro tento účel v úvodní fázi celého projektu zpracovala⁶. Její text byl rozdělen na čtyři základní části. První z nich tvořily teoreticky zaměřené kapitoly, kde byly mimo jiné popsány základní principy rodinných skupinových konferencí i předpoklady pro jejich využití v našich podmínkách. Druhá část se věnovala přípravné fázi konference, třetí pak velmi detailně rozebírala, jak by konference měla od počátku až do ukončení probíhat. Ve čtvrté části pak byla věnována pozornost evaluaci projektu.

Tvorba metodiky představovala pro její autory nesnadný úkol. Program daného druhu se u nás dosud nepoužíval, a navíc v době přípravy metodiky nebylo zcela zřejmé, komu bude metodika sloužit – zvažována byla jak varianta, že konference povedou odborníci z neziskových organizací, tak možnost, že půjde přímo o pracovníky PMS. Skutečnost, že nakonec jako facilitátoři působili pracovníci PMS, byla nepochybně výhodná v tom, že měli dostatek praktických zkušeností ze svého působení v rámci přípravného řízení, a to zejména ve formě mediace (u mediací s mladistvými pachateli šlo dokonce často o případy, kdy k jednání byli pozváni i rodinní příslušníci). Předpoklady potřebné pro přípravu, svolání a vedení rodinné skupinové konference navíc získali i díky kvalifikačnímu kurzu v rámci PMS, kde se vedle práva a dalších teoretických základů učí praktické dovednosti (například jak vést s klienty profesionální rozhovor). Dá se proto říct, že pro pracovníky PMS byl program nový spíše z hlediska vytipování vhodných případů, kdy bylo nutné vidět danou kauzu v kontextu sociálního prostředí, respektive vazeb uvnitř komunity lidí, které spojují společné cíle, pravidla i prostředí. Zohlednit bylo nutné také počet zúčastněných osob, který byl v případě konferencí mnohem vyšší než u zmíněných mediací.

V projektu „Na správnou cestu!“ byla z vybraných středisek PMS proškoleni vždy **dvojice facilitátorů**, kdy jeden z nich byl probační úředník – specialista na přípravné řízení, a druhý úředník – specialista na agendu dětí a mladistvých. Oba prošli stejným kurzem a vzájemně se v rolích probačního úředníka a facilitátora střídali. Tvůrci metodiky považovali za vhodné, aby jeden případ vedli dva pracovníci, přičemž jeden zastane roli úředníka – vedoucího případu, zatímco druhý bude mít úlohu facilitátora, který povede celý proces. Jejich spolupráce měla být velmi úzká a vzájemně se měli doplňovat.

V obecné rovině metodika vycházela z předpokladu, že konference mohou sledovat **několik cílů současně**. Pachatele by měl tento program přimět k tomu, aby pochopil rozsah škody, kterou svým činem způsobil, a aby převzal odpovědnost za její nápravu. To může ve výsledku přispět i k posílení a rozvoji jeho vlastních kompetencí. Pro oběť se jedná

5 Pro skutky, kterých se dopustí pachatel ve věku od patnácti do osmnácti let, se podle zákona č. 218/2003 Sb. užívá pojem „provinění“, u dětí mladších patnácti let pak „činy jinak trestné“. V našem textu ale ve stejné souvislosti hovoříme také o „trestné činnosti“ či „trestných činech“, neboť se tyto termíny pro zjednodušení využívaly jak v analyzovaných dotaznících pro účastníky konferencí, tak v příslušných metodických materiálech.

6 Metodika programu restorativní justice Rodinné skupinové konference.

o možnost mluvit o tom, co se stalo, získat odpovědi na otázky, které ji zajímají, a také podílet se na rozhodnutí, jak by bylo možné celý případ řešit. Do toho procesu navíc díky svým zástupcům vstupuje také komunita, která může pachateli poskytnout příležitost pro nápravu a odčinění újmy. Konference by ve výsledku měly přispět ke snížení recidivy, neboť zdůrazňují principy obnovy narušených vztahů, odpovědnosti jednotlivce (včetně odpovědnosti rodičovské) i posilování vztahů v rámci příslušné komunity. Vše se odvíjí od myšlenky, že k řešení konfliktů vznikajících trestnou činností mají největší zdroje ti, mezi kterými tyto konflikty vznikají a jichž se týkají.

Metodika počítala s tím, že konferenci bude možno využít v **jakékoli fázi trestního řízení** (tedy nejen v řízení přípravném, ale i vykonávacím). Za vhodné považovala případy, kde se oběť rozhodne spolupracovat s PMS, je ochotna setkat se s pachatelem, vyslechnout ho a hledat možnosti nápravy újmy. Další podmínkou byl adekvátní přístup pachatele, a to ve smyslu jeho pozitivního nastavení ke spolupráci s PMS, uvědomění si vlastního provinění (doznání trestné činnosti) a rozhodnutí způsobenou újmu nahradit. Ochotu spolupracovat museli projevit také pachatelovi rodiče, přičemž nešlo jen o podporu vlastního potomka během konference samotné, ale také o snahu podílet se na plánování nápravy. V ideálním případě měli rodiče celý program vnímat jako pomoc při zvládnutí obtížných situací ve výchově dítěte a vzájemné komunikaci. Za zvláště vhodné metodika považovala případy s výrazným **komunitním charakterem**, kde provinění zasáhlo a ovlivnilo vztahy mezi jejími členy, přičemž komunita sama byla angažovaná a projevila zájem účastnit se řešení. Mohlo se tak jednat například o provinění, která se odehrála v třídním kolektivu či sportovním oddíle.

Pozvání na konferenci připadalo podle metodiky v úvahu u tří skupin osob. První z nich představovaly osoby, které byly trestnou činností dotčeny, a jejich podporovatelé. Jednalo se tedy jak o **přímé oběti** (ti, kteří byli poškozeni spáchaným činem a v rámci trestního řízení jsou uvedeni jako poškození), tak o **oběti nepřímé** (všichni, kteří byli trestnou činností jakkoli nepřímo zasaženi – například jednotliví členové rodiny, kteří pečují o zraněné oběti, manželka závislá na příjmu poškozeného manžela, který je kvůli zranění v pracovní neschopnosti apod.). Předpokládalo se, že podporovatelé zvyšují pocit bezpečí oběti v průběhu konference, rozptylují obavy ze setkání s pachatelem, poskytují následnou oporu po absolvování jednání a mohou být i zdrojem pro případné řešení problémů.

Druhou skupinu potenciálních účastníků tvořili **mladiství a děti**, kteří se dopustili protiprávního jednání, a jejich rodiče či podporovatelé. Tyto osoby pachatele na konferenci podporují, snižují jeho nejistoty a jsou i potenciálními zdroji pozitivního výchovného ovlivnění (širší rodina, přátelé, sourozenci, učitel, trenér apod.). Mohou pachateli poskytnout pocit bezpečí a snížit jeho znepokojení, které pociťuje při převzetí odpovědnosti za způsobenou újmu. Během konference mohou připomenout jeho silné stránky a pozitivní zdroje k žádoucím změnám, a následně ho podpořit i při plnění závazků, které na konferenci přijal.

Třetí skupinu představovali **zástupci komunity**, v níž ke spáchání trestné činnosti došlo. Metodika za komunitu považovala lidi, kteří jsou spojeni příslušností k místu, kde ke spáchání trestné činnosti došlo, i vzájemnými mezilidskými vztahy (např. sousedé, spolupracovníci, obyvatelé sídliště, spolužáci ve škole, sportovci apod.) Vodítkem pro vytipování zástupců komunity měla být přítomnost osobního vztahu, a to buď k oběti,

nebo k pachateli. Příkladem může být vedení školy a další její zástupci (např. třídní učitel, výchovný poradce, spolužáci ze třídy, ostatní žáci školy či vychovatel z družiny), představitelé zájmové, kulturní nebo sportovní organizace (vedoucí střediska volného času, vedoucí oddílu, učitel hudby nebo trenér), obyvatelé bytového domu, sousedství, menší městské čtvrti nebo ulice, případně zástupci organizací, které se svou činností orientují na poskytování podpory a pomoci lidem v nouzi (humanitární organizace), různé dobrovolnické a farní sbory (společenství) a další organizace, které mohou podpořit v procesu konference jak oběť, tak pachatele.

Vhodné případy k projednání formou konference měl podle metodiky vytipovávat probační úředník – specialista pro práci s nezletilými a mládeží, který v daném případě působil na základě pověření orgánem činným v trestním řízení (policíí, soudem nebo státním zástupcem). Jeho úkolem bylo prostudovat dostupné materiály, přičemž zvláště si měl všimnout toho, zda se v případě objevuje konkrétní poškozený a zda celá věc zasáhla i další osoby (komunitu). Pokud došel k závěru, že uspořádání konference by bylo vhodné, směřoval k této možnosti úvodní konzultace s potenciálními účastníky.

Klíčovou úlohu v celém procesu přípravy a průběhu rodinné konference zastával **facilitátor**. K základním dovednostem, které by měl mít, patřila podle metodiky schopnost vytvářet prostředí, v němž mohou strany vést svobodnou a bezpečnou interakci, komunikační dovednosti, dovednosti spojené s aktivním nasloucháním, schopnost zvládnout a pomáhat druhým ustát emočně náročné situace, schopnost pomáhat stranám vypovědět a vyslechnout nepříjemné věci, udržovat rovnováhu zájmů účastníků i vyjadřovat podporu a empatii. V přípravné fázi byl facilitátor odpovědný zejména za organizování koordinačních schůzek, individuální konzultace s jednotlivými účastníky (tedy s pachatelem a jeho podporovateli, s poškozeným a jeho podporovateli a se zástupci komunity), rozeslání pozvánek jednotlivým účastníkům konference, promyšlení zasedacího pořádku, přípravu prezenčních listin s prohlášením o mlčenlivosti, přípravu pravidel konference i jejího samotného plánu (výpis jmen zúčastněných pro snazší představování, příprava a sepsání jednotlivých otázek, které budou pokládány během konference, orientační časový plán, důležité informace ohledně způsobené škody apod.) a také přípravu několika základních námětů na plán nápravy, které vplynuly během individuálních konzultací s jednotlivými účastníky.

Facilitátoři měli již během přípravy na konferenci pokládat stejné otázky, které bylo možno očekávat i během konference. Tím účastníky připravovali k vyjádření pocitů spojených s dopady trestné činnosti, aby nebyli během samotné konference zaskočení a dokázali vhodným způsobem reagovat. Na prvním místě v procesu rodinné skupinové konference přirozeně stály potřeby a zájmy obětí. Metodika proto zdůrazňovala, že oběti musí být srozumitelným způsobem vysvětleno, co je účelem konference, jak bude probíhat, jaké je její postavení a jaká jsou pravidla účasti. Důležité bylo připravit oběť na to, aby se mohla s pachatelem setkat a vstoupit s ním do dialogu, při němž se bude cítit bezpečně. Základní podmínkou byl vždy svobodný a dobrovolný souhlas oběti s účastí, přičemž z celého procesu měla právo kdykoli odstoupit. Úkolem facilitátora bylo najít způsoby, jak oběť podpořit. Měl zajistit, aby mohla svůj příběh vypovědět v rozsahu, který si sama zvolí, a to i za případné pomoci svého podporovatele. Metodika počítala i s variantou, že si oběť svou účast na konferenci na poslední chvíli rozmyslí, případně se nedostaví

z jiných důvodů. Její nepřítomnost pak mohla být nahrazena například přečtením jejího dopisu, přehráním vzkazu na videu či zastoupením někoho z podporovatelů. Za důležité totiž bylo považováno, aby relevantní informace o dopadech újmy (tedy „pohled oběti“) na konferenci vždy zazněly.

Pokud jde o přípravu pachatele, facilitátoři měli podle metodiky zmapovat jeho rodinné prostředí, a to zejména s ohledem na vytipování osob, které pro dotyčného představují potenciální zdroj pozitivního výchovného působení. Každý člen rodiny, který měl zájem o spolupráci s facilitátorem, dostal možnost hovořit o tom, jaký dopad na něj trestná činnost měla, co se díky této situaci v rodině změnilo a jak si představuje řešení následků. Během individuálních konzultací facilitátor analyzoval příčiny trestné činnosti, stejně jako možnosti její prevence v budoucnosti. Zjišťoval, co v rodině funguje, hledal zdroje pozitivního ovlivnění pachatele a podporoval rodinu jako celek k zaujetí aktivního odpovědného přístupu k řešení následků spáchaného skutku.

Náležitou pozornost věnovala metodika **přípravě místa**, kde bude konference probíhat. Podmínkou byla dostatečně velká a světlá místnost, kde nebudou účastníci v průběhu rušení a u níž najdou potřebné sociální zázemí. Kromě toho by k dispozici měla být také další místnost, aby v případě potřeby bylo možné konferenci v jejím průběhu přerušit a umožnit účastníkům, aby se k dílčí poradě sešli odděleně od ostatních, případně si v soukromí odpočinuli. Židle měly být vždy rozestaveny do kruhu, aby na sebe jednotliví účastníci viděli a navzájem se dobře slyšeli. Metodika předpokládala, že usazení jednotlivých účastníků do značné míry ovlivní i samotný průběh konference a její výsledek. Proto facilitátory vedla k pečlivému plánování i k případnému projednání této otázky s účastníky, uznají-li to za vhodné. Zkušenosti posléze ukázaly, že nejvíce se osvědčil model, kdy si facilitátoři posadili na jednu stranu poškozené a jejich příznivce, a naproti obviněné a jejich příznivce. Místo mezi nimi zaujali zástupci komunity a ostatní účastníky, sami facilitátoři si pak sedli proti sobě. Část ovšem volila variantu, kdy si oba facilitátoři sedli vedle sebe, neboť jim dodávala větší pocit jistoty.

Stojí za zmínku, že tvůrci metodiky považovali přípravnou fázi za vůbec nejdůležitější součást celého programu. Také v rámci školení se ukazovalo, že budoucí facilitátoři se chtěli nejvíce věnovat právě tomuto tématu. Správně tušili, že půjde o časově nejnáročnější a nejpracnější část celého procesu. Její náročnost se odvíjela od počtu přizvaných osob. Bylo nutné dodržet podmínku, aby každý účastník prošel minimálně jednou přípravnou konzultací. Důležité vždy bylo, aby facilitátor po představení principů a smyslu konference usiloval o zpětnou vazbu, tedy o zjištění, jaké představy jednotliví účastníci o jednání mají, o čem chtějí na konferenci mluvit nebo na co se ptát. V případě pachatelů se pak jako zásadní jevílo téma konkrétní podoby omluvy. Praxe ukázala, že mladiství se často ostýchali, bylo pro ně těžké mluvit nahlas před skupinou a jejich slovní projev se vlivem nahromaděného napětí omezoval na odpovědi v holých větách.

Samotný **průběh rodinné skupinové konference** metodika popisovala ve čtyřech základních fázích. **Úvod** měl vždy sloužit k uvítání a usazení účastníků, kdy byl každý představen a facilitátoři přítomné seznámili s pravidly a tématem setkání. **Následující část** sloužila ke zmapování dopadů trestného činu, porozumění vnímání pohledu jednotlivých účastníků a zorientování se v jejich potřebách. Slovo nejprve dostaly osoby, kterých se

spáchaný skutek primárně týkal, tedy pachatel a oběť. Pořadí, v jakém promluvili, záležel vždy na tom, jaká varianta vyhovovala oběti. Facilitátor obě strany vyzval, aby sdělily, co přesně se stalo a jak se jich celá událost dotkla. Úlohou facilitátora bylo nejen aktivně naslouchat, ale též vše vhodným způsobem parafrázovat, přeformulovat a sumarizovat, aby daným výpovědím správně porozuměli všichni účastníci. Následně dostali slovo ti, koho se incident dotkl sekundárně či marginálně. Poté se mohli vyjádřit podporovatelé oběti i pachatele, přičemž bylo zaručeno, že potřebný prostor bude poskytnut každému. Následovat mohla podle metodiky krátká přestávka.

Další část jednání již byla určena pro přípravu **řešení a plánu nápravy**. Vytvořit by je měl pachatel a jeho rodina za společného přispění všech zúčastněných. V této fázi konference mohla rodina pachatele pracovat samostatně – facilitátor jí nabídl „privátní čas“ v oddělené místnosti, kde bylo možno vše v klidu a o samotě probrat a ujasnit si možnosti. Po návratu všichni účastníci znovu usedli do kruhu a facilitátor směřoval otázky k plánu nápravy. Jeho úkolem bylo zjistit, zda vyhovuje obětem i všem členům rodiny. Projednány byly vždy všechny body dohody, přičemž důraz facilitátor kladl na to, zda jsou jednotlivé kroky nápravy dostatečně konkrétní, stejně jako kontrolovatelné a splnitelné. Poté již mělo podle metodiky dojít k sepsání samotného **výstupu z rodinné skupinové konference**, který mohl být trojího druhu.

Prvním z nich bylo společné **prohlášení účastníků** o tom, že se konference uskutečnila, jaká témata byla projednána, na čem se účastníci usnesli a zda konference splnila účel.

Druhým možným výstupem byla **dohoda**. Ta měla vyjadřovat svobodnou vůli účastníků rodinné skupinové konference přijmout na sebe konkrétní závazky a povinnosti. V praxi se nejčastěji jednalo o finanční vyrovnání či splátkový kalendář, k němuž se pachatel zavázal.

Třetím typem výstupu mohl být podle metodiky **plán nápravy**. Obsahovat by měl konkrétní postup, jak pomocí vhodných opatření dosáhnout nejen zmírnění dopadů trestné činnosti, ale i nápravy pachatele a prevence jeho dalšího delikventního chování. Plán bylo nutné koncipovat tak, aby byl konkrétní, uskutečnitelný, přiměřený vzniklým újmám, kontrolovatelný a zapojující všechny potřebné participující osoby (včetně účastníků konference). Mohl obsahovat také body, kdy se pachatel zaváže ke spolupráci s dalšími organizacemi (například s poradnou na oddlužení, organizací zabývající se léčbou závislostí na drogách apod.). Během sestavování plánu nápravy bylo třeba dohodnout i to, co se bude dít, nesplní-li pachatel některou z podmínek.

Konferenci mělo vždy uzavřít **rozloučení s účastníky**, při němž facilitátor všem poděkoval za ochotu a spolupráci. Jeho úkolem bylo vytvořit následně i **zprávu o výsledku konference**, která představovala formální výstup potvrzující její konání. Zpráva měla obsahovat základní postup uskutečněný facilitátory v průběhu přípravy i realizace konference, shrnutí prodiskutovaných témat a představení dosažených výsledků. Přílohou měla vždy být prezenční listina s prohlášením o mlčenlivosti účastníků a také některý z výše uvedených výstupů (tedy prohlášení, dohoda či plán nápravy). Veškerá dokumentace, k níž patří i záznamy z jednotlivých konzultací, se následně založila do příslušného probačního spisu. Probační úředník výstupy z konference předal orgánům činným v trestním řízení.

Lze konstatovat, že samotná metodika, která v rámci projektu vznikla, se v praxi osvědčila. Ze zpětné vazby, získané od facilitátorů, bylo zjevné, že se doporučovaného postupu drželi a neuváděli žádné prvky, které by jim v metodice scházely. I z toho důvodu posloužila metodika také v navazujícím projektu „**Na správnou cestu! II**“, v jehož rámci byli proškoleni facilitátoři z dalších středisek PMS. Text původní metodiky byl pouze doplněn a rozšířen, a to mimo jiné o dvě podrobné kazuistiky, krátkou kapitolu k evaluaci původního projektu, praktické formuláře a příklady jednotlivých výstupů v přílohách.

III. 2. Základní statistické údaje o projektu

V rámci projektu „Na správnou cestu!“ bylo uskutečněno **40 rodinných skupinových konferencí** (16 v roce 2014 a 24 v roce 2015), jichž se zúčastnilo celkem **50 pachatelů**. Ze záznamů, které PMS k dané agendě vedla, můžeme vyvodit několik základních charakteristik. Pokud jde o pachatele, většinu z nich tvořili **muži** (86 %). Častěji se jednalo o **mladistvého** (61 %) než o **dítě do patnácti let**. Naprostá většina konferencí se uskutečnila v rámci **přípravného řízení** (27 konferencí), dvě v rámci řízení vykonávacího (u 11 konferencí nebyl daný údaj k dispozici). Nejvíce konferencí proběhlo ve spolupráci se střediskem PMS ve Vsetíně (celkem 14), další v pořadí bylo Ústí nad Labem (5 konferencí) a Brno (4 konference). Dvě konference byly realizovány v Šumperku, Karlových Varech a Rumburku, po jedné pak v Písku, Blansku, Břeclavi, Rakovníku, Náchodě, Prachaticích, Praze – západ a v Českém Krumlově (u tří konferencí nebyl daný údaj v projektových statistikách dostupný).

Následující tabulka shrnuje poznatky o tom, jaká konkrétní **provinění** byla na konferencích řešena (tento údaj byl k dispozici u 34 konferencí – procentuální podíl v tabulce se vztahuje k tomuto počtu).

Tabulka 3: Řešená trestná činnost

Provinění	Počet konferencí	V %
Krádež	9	26,5
Poškození cizí věci	6	17,6
Kombinace více činů	6	17,6
Výtržnictví	4	11,8
Loupež	3	8,8
Těžké ublížení na zdraví	1	2,9
Ublížení na zdraví	1	2,9
Ublížení na zdraví z nedbalosti	1	2,9
Porušování domovní svobody	1	2,9
Křivé obvinění	1	2,9
Zpronevěra	1	2,9

Pokud jde o případy, které jsou v tabulce uvedené jako **kombinace více činů**, jednalo se dvakrát o vydírání ve spojení s krádeží, a po jednom případě pak o neoprávněné užívání cizí věci ve spojení s ohrožením pod vlivem návykové látky, o neoprávněné užívání cizí

věci ve spojení s mařením úředního rozhodnutí a o krádež ve spojení s porušováním do-
 movní svobody. I díky této skutečnosti lze konstatovat, že většina konferencí řešila **delikty**
majetkového charakteru, násilné skutky byly projednávány spíše výjimečně.

Statisticky sledován byl **počet účastníků konference**, a to včetně facilitátorů (k dispo-
 zici nebyl tento údaj o sedmi konferencích). V průměru se jednalo o téměř deset účastníků
 (9,52; st. odchylka 3,270), minimální počet činil 5 účastníků, maximální pak 19 účastníků.
 Podrobnější informace nabízí následující tabulka (procenta jsou opět vztahena jen k přípa-
 dům, kde byl daný údaj k dispozici, tedy k 33 konferencím). Z prezentovaných dat je dobře
 patrné, že mírně většiny konferencí se zúčastnilo méně než deset účastníků.

Tabulka 4: Počet účastníků konference (včetně facilitátorů)

Počet účastníků	Počet konferencí	V %
5–9	19	57,6
10–14	11	33,3
15–19	3	9,1

Údaje o **délce jednání** byly ve statistikách dostupné pro 32 konferencí. Nejkratší z nich
 trvala jednu hodinu, nejdelší tři hodiny. V průměru se jednalo o 116 minut, nejvíce konfe-
 rencí (celkem 15) mělo uvedenu dobu dvou hodin. Následující tabulka poskytuje detailnější
 informace (intervaly jsou odvozeny od poskytnutých údajů, proto nejsou pokryty všechny
 možné varianty). Stojí za zmínku, že nebylo možné prokázat významnější **souvislost mezi**
počtem účastníků a délkou konference. Ačkoli by šlo teoreticky předpokládat, že možnost
 každého účastníka vyjádřit se k případu a jeho řešení může trvání konference prodloužit,
 data PMS takový vztah nepotvrdila. Platilo nicméně, že konference s nejvíce účastníky (tedy
 devatenácti) byla současně jednou ze dvou nejdelší trvajících konferencí (tedy 3 hodiny).

Tabulka 5: Doba jednání (v minutách)

Doba	Počet konferencí	V %
90 a méně	9	28,1
110–120	18	56,3
130 a více	5	15,6

Podle výše popsané metodiky mohlo jednání vyústit v různé typy výstupu. Nejčastěji
 došlo v praxi k **uzavření dohody** (46 % konferencí), méně často již k vypracování **plánu**
nápravy (27 %) či k **prohlášení** (15 %). U zbývajících 9 % hovoří projektové statistiky
 o kombinaci více výstupů současně, pouze v jednom případě se pak k žádnému z výstupů
 dospět nepodařilo.

IV.

Rodinné skupinové konference očima účastníků

Jedním ze způsobů, jak hodnotit rodinné skupinové konference a jejich účinnost, je zaměřit pozornost na zkušenost přímých účastníků, a to zejména s ohledem na uspokojení jejich potřeb i celkovou spokojenost s průběhem a závěry konference. Spolu se zkoumáním míry recidivy pachatelů se jedná o vůbec nejrozšířenější přístup ve výzkumech věnovaných efektivitě restorativní justice (viz výše). S evaluací tohoto typu počítal od samého počátku také projekt „Na správnou cestu!“. Připraveny byly **dotazníky pro pachatele, oběti a facilitátory** (viz Přílohy 1–5), přičemž oběti a pachatelé je vyplňovali jak před konáním samotné konference, tak po jejím skončení, aby bylo možno sledovat případné změny postojů a názorů. S PMS bylo předem dohodnuto, že získaná data budou využita pro hlubší analýzu v rámci našeho výzkumu.

V průběhu projektu „Na správnou cestu!“ bylo uskutečněno celkem **40 konferencí**. Dotazníky, vyplněné v požadované formě, se podařilo získat ze **36 z nich**, tedy 90 %. Své zkušenosti v dotaznících popsalo **celkem 40 obětí a 44 pachatelů** (některých konferencí se účastnilo více obětí či více pachatelů). Zatímco celkový počet účastnících se obětí bohužel znám není, u pachatelů můžeme konstatovat, že dotazníky vyplnilo 88 % z celkového počtu padesáti jedinců, kteří byli do projektu zařazeni.

IV. 1. Základní charakteristiky výzkumného vzorku

V předchozí kapitole byly shrnuty údaje ze záznamů PMS ke všem konferencím, které v rámci projektu „Na správnou cestu!“ proběhly. V následujících odstavcích budeme naproti tomu vycházet pouze z informací, které v dotaznících uvedli sami respondenti. V některých charakteristikách se tak tyto dva soubory liší, neboť dotazníky nebyly k dispozici ze všech konferencí (viz výše).

Základní údaje o každém případě poskytli na speciálním formuláři probační pracovníci, kteří o jeho projednání formou konference rozhodovali. Z těchto dat vyplývá, že většinou se jednalo o **útok proti majetku** (20 konferencí – 56 %), méně často o **útok proti životu a zdraví** (13 konferencí – 36 %; zbývající 3 konference respondenti zahrnuli do kategorie „jiné“). Poškozeným byla v naprosté většině případů **fyzická osoba** (86 %), o organizaci či instituci se jednalo spíše výjimečně (pouze 4 konference). Potvrdil se předpoklad, že pro kriminalitu dětí a mládeže je příznačné **spolupachatelství** – pouze 11 konferencí řešilo případ, kterého se dopustil jeden pachatel, u zbývajících konferencí (67 %) se jednalo o skutky spáchané více osobami najednou. Nejčastěji to byli pachatelé dva (12 konferencí) nebo tři (7 konferencí), u 4 konferencí se jednalo o pachatele čtyři a u jedné dokonce o pět pachatelů. Za důležitý můžeme považovat poznatek, že ve více než polovině případů (56 %) se **oběť s pachatelem či pachateli znala** již před samotným skutkem. Odpovídá to teoretickému předpokladu, že restorativní opatření typu konference jsou obzvláště vhodná při řešení případů, které mají charakter osobního konfliktu.

Ze 44 pachatelů, od nichž se podařilo získat vyplněné dotazníky, bylo **38 mužů** (86 %) a **6 žen** (14 %). Nejmladším z nich bylo dvanáct let, nejstaršímu osmnáct let (blíže viz následující tabulka). **Průměrný věk** činil zhruba patnáct let (15,2; st. odchylka 1,601). Z pohledu trestního práva je možné konstatovat, že 27 pachatelů (61 %) se skutku dopustilo ve

věku mladistvém, 17 jako dítě. I z tohoto důvodu nepřekvapí, že naprostou většinu vzorku tvořili žáci či studenti různého typu škol (40 pachatelů – 91 %), ve čtyřech případech se jednalo o nezaměstnané osoby.

Tabulka 6: Věk pachatelů – účastníků konferencí

Věk	Pachatelů	V %
12	2	4,5
13	4	9,1
14	10	22,7
15	7	15,9
16	6	13,6
17	12	27,3
18	1	2,3
Nezjištěno	2	4,5
CELKEM	44	100,0

Pouze u tří pachatelů probační úředník v příslušném formuláři uvedl, že se jedná o osobu již **dříve odsouzenou za provinění**, u celkem šesti pak konstatoval, že dotyčný jedinec byl díky svému problémovému chování v minulosti v kontaktu s PMS. Naprostou většinu vzorku tak představovali jedinci, kteří s orgány činnými v trestním řízení dosud nepřišli do kontaktu, což bylo vzhledem k věku účastníků projektu očekávané.

IV. 2. Zkušenosti a názory obětí

Oběti byly v rámci evaluace projektu „Na správnou cestu!“ požádány o **vyplnění dvou dotazníků**. První z nich jim byl předložen před konferencí (na přípravné schůzce), druhý pak po jejím skončení. Tento postup umožnil sledovat případné změny v postojích a názorech, k nimž mohlo vlivem konference dojít. Vyplněné dotazníky byly získány od 40 obětí, u části z nich to ale bohužel platilo pouze o dotazníku, který byl distribuován před konferencí.

IV. 2. 1. Situace před konferencí

V první fázi dotazování (tedy před konáním konference) se dotazník zaměřil především na pocity spojené se samotným činem a jeho následky, na postoje k pachateli, na motivy účasti na konferenci, a také na to, co respondent od konference očekává a jaké pocity v něm myšlenka na tuto formu projednání trestného činu vyvolává. Následující tabulka shrnuje odpovědi na otázky týkající se **samotného skutku**, respektive **postoje respondenta k pachateli**. Jednalo se o vyjádření míry souhlasu či nesouhlasu (na čtyřstupňové škále) s pěti konkrétními výroky.

Tabulka 7: Následky trestného činu a postoj k pachateli (respondenti v %)

	Naprostou souhlasím	Spíše souhlasím	Spíše nesouhlasím	Naprostou nesouhlasím
Kvůli činu, kterého se pachatel dopustil, se psychicky velmi trápím.	25,0	45,0	17,5	12,5
Pachatel způsobil, že se nyní mnohem více bojím (například o sebe a své blízké, o majetek).	20,0	32,5	25,0	22,5
Vůči pachateli cítím velkou zlost.	7,5	22,5	50,0	20,0
Je pro mě důležité, aby byl pachatel za čin spravedlivě potrestán.	40,0	52,5	5,0	2,5
Je pro mě nepříjemné, že jsem celým případem a jeho projednáváním ztratil již hodně času.	32,5	40,0	20,0	7,5

Největší shoda panovala mezi respondenty u otázky na důležitost **spravedlivého potrestání pachatele** (více či méně s daným výrokiem souhlasilo 92,5 % obětí, pouze pro jednoho respondenta nebyl tento aspekt naopak ani trochu důležitý). V daném duchu se tak vyjádřily téměř všechny oběti, bez ohledu na to, o jaký typ trestného činu se jednalo či zda pachatele již dříve znaly, nebo nikoli. Zjištěné skutečnosti bychom ale patrně neměli rozumět jako důkazu o touze trestat přísně pachatele, ale spíše jako signálu, že pro oběti je velmi důležité, aby celý případ a jeho následky byly patřičným způsobem řešeny a spravedlnosti bylo učiněno zadost. Do jisté míry o tom svědčí i fakt, že většina obětí (70 %) vůči pachateli **nepocítovala velkou zlost**, byť stejný počet respondentů (tedy 70 %) přiznal, že se kvůli jeho činu **psychicky velmi trápili**. Není překvapivé, že mezi těmito otázkami byla zjevná souvislost (být na hranici statistické významnosti) – oběti, které se kvůli činu trápily, pocítovaly zlost častěji (ve 39 % případech) než ty, kdo o psychickém trápení nehovořily (zlost vůči pachateli cítily pouze v 8 % případech). Ani zlost, ani míra psychického strádání nicméně nesouvisely s typem trestné činnosti, stejně jako se skutečností, zda se poškozený a pachatel před samotným činem znali.

Pro psychické trápení, ale také pro pocit **strachu o sebe, své blízké či o svůj majetek** (celkem ho přiznala zhruba polovina respondentů), pak byl podle očekávání podstatný fakt, zda se jednalo o oběť s osobním vztahem k danému skutku, nebo zda na konferenci „pouze“ zastupovala instituci či organizaci, kterou pachatel svým skutkem poškodil. Ve druhém z uvedených případů bylo méně časté jak psychické trápení (pouze v 50 % případech oproti 78 % u „fyzických“ obětí), tak obavy o život, zdraví či majetek (nehovořil o nich nikdo z této skupiny, zatímco mezi „fyzickými oběťmi“ je přiznalo 66 %).

Relativně velká shoda panovala mezi oběťmi také na tom, že celý případ a jeho projednání je připravují o **drahocenný čas** (více či méně s tímto výrokiem souhlasilo 73 % respondentů). Za zajímavé lze považovat zjištění, že významně častěji tento názor projevíly oběti majetkových deliktů (v 83 % případech) než oběti deliktů násilného charakteru (66 %). Nepřekvapí naproti tomu fakt, že s pocitem ztráty času souvisel pocit psychického trápení, které čin vyvolal (ti, co se kvůli činu trápili, hovořili o ztraceném čase v 82 % případech, v opačném případě se jednalo jen o 50 %).

Dvě oběti využily možnost rozepsat se v dotazníku o následcích činu podrobněji⁷. V obou případech se jednalo o násilné skutky, které měly bohužel dopad na jejich zdravotní stav:

„Komplikace po úrazu, hospitalizace, závažné následky napadení (epilepsie)...“

„Nepříjemnost s návštěvami lékaře, hodně času...“

Důležitým prvkem pro posouzení průběhu, výsledku, ale i celkové účinnosti konference jsou **motivy**, které oběti k účasti vedou. Respondenti se k nim v dotazníku vyjadřovali formou odpovědi na třístupňové škále, a to ve smyslu konstatování, zda se u každého z prvků jednalo o velmi silný důvod účasti, částečný důvod, nebo zda v daném případě o důvod účasti nešlo. Základní zjištění prezentuje následující tabulka.

Tabulka 8: Důvody účasti oběti na konferenci (respondenti v %)

	Velmi silný důvod	Částečný důvod	Nebylo vůbec důvodem
Získat od pachatele náhradu škody.	27,5	50,0	22,5
Sdělit pachateli osobně a z očí do očí, co mi svým skutkem způsobil.	47,5	37,5	15,0
Slyšet od něj jasnou omluvu za jeho čin.	62,5	27,5	10,0
Vyhnout se zdlouhavému projednávání případu u soudu či státního zástupce.	41,0	46,2	12,8
Vyjádřit se osobně k celému případu a ke způsobu jeho řešení.	45,0	37,5	17,5
Příspěk k polepšení pachatele – věřím ve výchovný efekt tohoto projektu.	57,5	35,0	7,5

Za významný je nutno považovat poznatek, že jako nejméně důležitý motiv účasti vzešla z dotazníků snaha oběti získat od pachatele **náhradu způsobené škody**. Pro téměř čtvrtinu dotázaných (22,5 %) neměl tento prvek dokonce žádný význam, pro polovinu respondentů se pak jednalo jen o důvod částečný. I z toho je zřejmé, že ochota podstoupit rodinnou skupinovou konferenci a řešit následky trestného činu tváří v tvář pachateli a jeho blízkým je nutně podmíněna i jinými motivy, než jen snahou dočkat se materiálního odškodnění. Jedním z nich je nepochybně přání slyšet **jasnou omluvu**. V našem vzorku se o velmi silný důvod účasti jednalo u 62,5 % respondentů, naopak jen pro desetinu nebyl tento aspekt ani trochu významný. Jedna z těchto obětí do dotazníku připsala poznámku, která svědčí o pochybnostech, že by pachatel taková slova myslel upřímně („*Myslím, že je to účelové...*“).

Ze zahraničních studií vyplývá, že řadu poškozených k účasti na konferenci motivuje také možnost **příspěk k nápravě pachatele** (srov. kapitola 2). Ukázalo se, že tento, svým způsobem altruistický prvek je významný i v našich podmínkách, neboť pro pouhých

7 V dotazníku pro oběti i pachatele byl u většiny otázek prostor pro doplňující komentáře, postřehy či připomínky (viz Přílohy 1–5). Respondenti této možnosti využívali jen zřídka. Pokud se tak stalo, jsou jejich komentáře v našem textu uváděny v doslovných citacích, a to vždy kurzívou.

7,5 % (vůbec nejvyšší podíl ze všech šesti zkoumaných položek) nebyl ani částečně důležitý, naproti tomu pro 57,5 % byl důvodem velmi silným. Obdobně se potvrdilo, že mnoho obětí pociťuje potřebu **sdělit pachateli**, co jim svým činem způsobil, a také **vyjádřit se osobně k celému případu** a jeho řešení. V našem vzorku byly tyto motivy alespoň částečným důvodem účasti pro tři čtvrtiny respondentů.

Rodinnou skupinovou konferenci lze mimo jiné vnímat jako šanci, že daný případ bude **projednán a vyřešen rychleji** než „standardní“ soudní cestou. Tento prvek motivoval k účasti více než 90 % obětí (velmi nebo částečně). Statistická analýza ukázala, že významnou roli hrála skutečnost, zda se oběť a pachatel znali již před samotným činem. Pokud tomu tak bylo, pro 65 % obětí byl tento prvek velmi silným motivem účasti, v opačném případě měl stejnou váhu jen pro 16 % respondentů. Překvapivé toto zjištění není. Lze předpokládat, že existuje-li mezi pachatelem a obětí určitý vztah, dokáže oběť lépe odhadnout, zda je možné dospět k uspokojivému řešení celého případu i méně formálním způsobem. Někteří zastánci restorativní justice ostatně věří, že právě tento aspekt je zcela zásadní, neboť u řady méně závažných případů, kdy oběť pachatele zná, je zapojení orgánů činných v trestním řízení ve své podstatě zbytečné, neboť dotčení jedinci by s pomocí vlastní komunity našli vhodné řešení i bez jejich oficiální pomoci (srov. Christie, 2004).

Poslední část dotazníku, který oběti vyplňovaly před konferencí, byla zaměřena na jejich pocity a očekávání. Také v tomto případě byly zjišťovány formou souhlasu či nesouhlasu s několika výroky.

Tabulka 9: Pocity a postoje obětí před konferencí (respondenti v %)

	Naprostou souhlasím	Spíše souhlasím	Spíše nesouhlasím	Naprostou nesouhlasím
Principy a smysl celého projektu mi byly velmi dobře a jasně vysvětleny.	90,0	10,0	0,0	0,0
Stále pociťuji jisté pochyby, zda bylo moje rozhodnutí konference se zúčastnit správné.	12,5	25,0	37,5	25,0
Věřím, že pachatel do projektu vstupuje s upřímnou snahou odčinit, co způsobil.	25,0	50,0	20,0	5,0
Ze setkání s pachatelem během konference mám strach.	12,5	25,0	17,5	45,0
Pochybuji, že během konference dohodneme, jak pachatel svůj čin napraví.	2,5	40,0	40,0	17,5
Mám obavy a pocity nejistoty z toho, co se během konference může stát.	12,5	40,0	30,0	17,5
Je pro mě důležité, aby se konference zúčastnil někdo z mých blízkých.	42,5	10,0	25,0	22,5
Myslím si, že tento způsob řešení případu je pro mě výhodnější než „klasické“ projednání u soudu.	61,5	35,9	2,6	0,0

Příznivým je zjištění, že nikdo z respondentů nepociťoval zásadnější nedostatek informací o tom, v čem spočívá **smysl a princip** rodinných skupinových konferencí. Účast

oběti, která by nebyla s charakterem tohoto opatření náležitě srozuměna, by mohla vyústit v řadu problémů pro kohokoli z účastníků. V tomto ohledu zvládli probační úředníci i facilitátoři přípravnou fázi velmi dobře.

Účast na konferenci je ryze dobrovolná. Stejně jako u jiných restorativních opatření je principiálně vyloučené, aby k ní byla oběť či pachatel jakkoli nuceni. Z dotazníků nicméně vyplynulo, že i přes vyslovený souhlas může oběť pociťovat **určité pochyby**, zda se rozhodla správně. V našem vzorku to platilo o více než třetině respondentů (37,5 %). Takový poznatek bylo ovšem možno očekávat. Představa, že se oběť osobně setká s pachatelem a jeho blízkými, a bude s nimi otevřeně diskutovat o svých nepříjemných zkušenostech s trestnou činností, může být zdrojem nemalých obav či rozpaků. Stojí za zmínku, že na to, zda oběť určité pochyby prožívala, neměl dle provedené statistické analýzy vliv ani typ deliktu (tedy jeho násilný či majetkový charakter), ani skutečnost, zda se s pachatelem znala již před činem. Roli kupodivu nehrálo ani to, zda respondent na konferenci vystupoval „sám za sebe“, nebo jako reprezentant určité organizace či instituce, a statisticky významné rozdíly se nepodařilo prokázat ani ve vztahu k motivaci k samotné účasti či k postojům k pachateli a jeho skutku.

Vcelku optimisticky se oběti stavěly k důvodům, které podle jejich názoru vedly k účasti na konferenci pachatele. Tři čtvrtiny dotázaných více či méně věřily, že pachatele motivuje **upřímná snaha napravit**, co svým skutkem způsobil. Velmi silně o tom naopak pochybovalo jen 5 % obětí. Velikost výzkumného vzorku sice nedovoluje u zjištěných rozdílů v plné míře využít standardních postupů pro stanovení statistické významnosti, avšak je zajímavé, že u této otázky se daly vysledovat určité souvislosti s tím, jaké prvky motivovaly k účasti samu oběť. Data naznačují, že o „ryzosti“ pachatelových úmyslů byli méně často přesvědčeni respondenti, pro něž nebyla důležitá možnost sdělit pachateli do očí, co jim svým činem způsobil, necítili potřebu vyjádřit se k řešení celého případu a nevěřili ve výchovný efekt konference. Čím větší roli tyto motivy naopak hrály, tím pravděpodobněji byla oběť přesvědčena, že pachatel dobré úmysly nepředstírá. Vztah mezi těmito proměnnými je do jisté míry očekávaný. Oběť, která o pachateli a jeho motivech pochybuje, jen sotva uvěří, že svou účastí přispěje k jeho nápravě a že má smysl na konferenci upřímně hovořit o svých pocitech, respektive navrhnout, jak celý případ řešit.

Šetření ukázalo, že představa osobního setkání s pachatelem může být pro některé oběti **zdrojem obav**. Přiznalo se k nim 37,5 % respondentů, tedy více než třetina vzorku. I z toho lze odvodit, že účast na jednání není pro řadu poškozených snadnou záležitostí. Výrazně častěji přitom strach přiznaly oběti násilných deliktů (75 % z nich) než deliktů majetkových (pouze 25 %), stejně jako oběti „fyzické“ (47 % z nich) než jedinci, kteří na konferenci zastupovali určitou organizaci či instituci (strach z pachatele nepociťoval nikdo z nich). Signifikantní rozdíly byly zjištěny také v souvislosti s otázkou, zda se oběti kvůli činu psychicky trápily (strach přiznalo 53,6 % z nich) či nikoli (v této skupině neprožíval strach nikdo), a zda se po trestném činu více bojí o sebe a své blízké (66,7 % vs. 5,3 %). Respondenti, kteří z pachatele měli před konferencí strach, také častěji pochybovali, zda souhlas s účastí nebyla chyba (v 66,7 % případů, v opačném případě se jednalo pouze o 20 %), a navíc výrazně méně často věřili, že pachatel přistupuje k úmyslu napravit svůj skutek upřímně (bylo o tom přesvědčeno pouze 53,3 % respondentů z této skupiny, zatím-

co u obětí, které z pachatele strach neměly, se jednalo o 88 %). Je tedy očividné, že obavy z pachatele jsou výrazně provázány s řadou jiných postojů či názorů na konferenci a na vlastní účast na ní.

Ještě častěji než obavy z pachatele respondenti prožívali **nejistotu z možného průběhu samotné konference**. Ve větší či menší míře se k takovým pocitům přiznala více než polovina z nich (52,5 %). Opět se tak ukázalo, že ačkoli se naprostá většina respondentů cítila náležitě poučena a chápala smysl tohoto restorativního programu, nebylo pro ně snadné odhadnout a připravit se na to, co přesně se v jeho rámci může odehrát. Méně tyto pochyby sužovaly jedince, kteří na konferenci „pouze“ zastupovali organizaci či instituci (16,7 % z nich; mezi oběťmi „fyzickými“ se jednalo o 62,5 %), avšak ještě výraznější rozdíly se odvíjely od pocitů spojených se samotným trestným činem. Větší obavy z průběhu konference měly oběti, které se kvůli němu psychicky trápily (71,4 % vs. 8,3 %) a více se nyní bojí o sebe a své blízké (71,4 % vs. 31,6 %). Překvapivé pak není ani zjištění, že daná nejistota souvisela s tím, zda oběť litovala svého souhlasu s účastí (oběti, které měly obavy z průběhu konference, pochybovaly o správnosti svého rozhodnutí zúčastnit se v 52,4 % případů, v opačném případě pouze v 21,1 %), a zejména pak, zda se oběť bála setkání s pachatelem (nejistotu z průběhu pociťovalo 86,7 % respondentů, kteří měli ze setkání s pachatelem strach, v opačném případě jen 32 %).

O tom, že se během konference podaří **dospět k dohodě** s pachatelem, pochybovalo 42,5 % respondentů, avšak krajní variantu dané odpovědi (tedy silný souhlas s příslušným výrokiem) volil pouze jeden z nich. Méně často měly tyto pochyby oběti, které se s pachatelem znaly již před samotným činem (28,6 % z nich, v opačném případě se jednalo o 57,9 %), a naopak častěji je prožívaly oběti, které pochybovaly také o tom, zda byl souhlas s účastí správným rozhodnutím (o možnosti dohodnout se pochybovalo 66,7 % z nich, v opačném případě pouze 28 %). Zajímavější je ovšem spíše zjištění, že signifikantně méně často tyto pochyby přiznávali respondenti, u nichž byla silným motivem účasti touha sdělit pachateli z očí do očí, co jim svým skutkem způsobil, vyjádřit se osobně k celému případu a také přispět svou účastí k výchovnému efektu konference (podrobněji viz Tabulku 10). Hypoteticky bychom z těchto rozdílů mohli odvodit, že respondenti, kteří vidí konferenci především jako **příležitost k vyjádření svých pocitů a názorů**, věří zároveň i v to, že na pachatele svým vystoupením zapůsobí, a nebude proto následně problém nalézt s ním společnou řeč ohledně dohody.

Tabulka 10: Motivy účasti a pochyby o možné dohodě s pachatelem (respondenti v %)

Motiv a jeho význam		Pochybnosti o dohodě	
		ANO	NE
Sdělit pachateli, co svým činem způsobil	silný	23,5	65,2
	částečný	52,9	26,1
	žádný	23,5	8,7
Vyjádřit se k případu a jeho řešení	silný	29,4	56,5
	částečný	35,3	39,1
	žádný	35,3	4,3
Výchovný efekt konference	silný	35,3	73,9
	částečný	47,1	26,1
	žádný	17,6	0,0

Pro zhruba polovinu obětí (52,5 %) bylo důležité, aby se konference zúčastnily jim **blízké osoby**. Toto tvrzení ovšem vcelku pochopitelně neplatilo ani o jednom z respondentů, kteří na konferenci zastupovali organizaci či instituci (budeme-li popisovat pouze skupinu obětí „fyzických“, přítomnost blízkých osob byla důležitá pro 62 % z nich). Ve větší míře byla tato potřeba naopak příznačná pro oběti násilných skutků (83,3 % z nich) než skutků majetkových (37,5 %), a zjevný byl i její vztah k prožívanému strachu – častěji chtěli mít blízké osoby na konferenci respondenti, kteří se následkem činu více bojí (76,2 % z nich, v opačném případě pouze 26,3 %), a také ti, kteří měli před konferencí obavy ze setkání s pachatelem (86,7 % z nich, v opačném případě jen 32 %).

Téměř absolutní shoda pak panovala mezi respondenty v názoru, že konference je pro ně **výhodnějším způsobem řešení** celého případu než „klasické“ projednání věci u soudu (více či méně s příslušným výrokem souhlasilo 97,4 % obětí). Za tímto postojem byl velmi pravděpodobně racionální odhad, že standardní justiční proces může znamenat relativně velké časové nároky. Právě motiv vyhnout se tomuto „zatížení“ totiž v jedné z předchozích otázek uvedla naprostá většina našeho vzorku jako velmi silný, či alespoň částečný důvod své účasti. Rozhodně to ale nebyl motiv jediný a nejdůležitější, neboť z odpovědí na ostatní otázky jasně vyplývá, že respondenti zvažovali také další výhody či nevýhody příslušného restorativního opatření.

IV. 2. 2. Průběh konference

Druhý z dotazníků vyplnily oběti po skončení rodinné skupinové konference. Otázky byly zaměřené na hodnocení a dojmy z jejího průběhu, stejně jako na spokojenost s plánem nápravy, pokud k jeho ujednání došlo. Čtyři oběti bohužel tento dotazník nevyplnily, a tak v této části můžeme vyhodnotit pouze názory a zkušenosti **36 respondentů**.

Celkovou **atmosféru konference** vnímala naprostá většina z nich (90,9 %) jako vstřícnou, přičemž v 66,7 % případů dokonce jako „velmi vstřícnou“, ve 24,2 % jako „spíše vstřícnou“. Zbývající část respondentů (9,1 %) ji charakterizovala jako „neutrální“, nikdo ji nehodnotil jako („spíše“ či „velmi“) nepříznivou. Toto zjištění lze považovat za velmi

pozitivní. Ačkoli se při konferencích řeší nepříjemná témata a pro řadu účastníků se jedná o vysokou emocionální zátěž, facilitátorům se zjevně podařilo pro toto jednání vytvořit příznivé podmínky.

Teorie restorativní justice předpokládá, že jednou z potřeb, které mohou oběti trestných činů pociťovat, je **sdělit pachateli, co jim svým činem způsobil**. V našem vzorku ji jako silný či alespoň částečný důvod své účasti na konferenci uvedlo 85 % respondentů (viz výše). Bylo proto zajímavé sledovat, zda této možnosti při setkání tváří v tvář pachateli skutečně využili. Ukázalo se, že s výjimkou jednoho respondenta tomu tak skutečně bylo – jinými slovy řečeno, 97 % obětí o následcích činu s pachatelem během konference hovořilo. Sluší se dodat, že zmíněný respondent v prvním z dotazníků uvedl, že daný prvek nepředstavuje důvod jeho účasti.

Klíčovou roli pro zdárný průběh konference, ale i jiných restorativních opatření, hraje zpravidla **omluva pachatele** za jeho čin (srov. např. Rozum J., a další, 2010). Naprostá většina našich respondentů (97,1 %) se jí během jednání dočkala, pouze jediná osoba uvedla, že se jí pachatel neomluvil. Z doplňující otázky nicméně vyplynulo, že pro různé oběti může být tento symbolický akt různě významný. Zatímco 57,1 % dotázaných uvedlo, že omluva pro ně byla „velmi důležitá“, 40 % volilo variantu „spíše důležitá“ a jeden respondent (tedy 2,9 % z těch, kdo se domluvy dočkali) dokonce konstatoval, že dané gesto pro něj bylo „zcela nedůležité“. Zaměříme-li se na data z prvního kola dotazování (tedy na šetření před samotnou konferencí), ukázalo se, že na hranici statistické významnosti byly v daném směru rozdíly mezi respondenty, kteří se kvůli trestnému činu psychicky velmi trápili (omluva byla „velmi důležitá“ pro 68 % z nich), a těmi, kdo takové prožitky neuváděli (omluva „velmi důležitá“ jen pro 30 % z nich). Souvislost s jinými názory či postoji se u této otázky již neprojevila, a to kupodivu ani ve vazbě na typ trestného činu, postoj k pachateli či na očekávání, co se bude během konference dít.

Několik otázek bylo v dotazníku zaměřeno na názory či dojmy oběti ze samotného průběhu konference. Zjišťovány byly pomocí míry souhlasu či nesouhlasu s konkrétními výroky. Následující tabulka shrnuje odpovědi týkající se prvků, které lze označit jako **procesuální** a o nichž teorie restorativní justice hovoří v souvislosti s naplněním potřeb oběti a s možností podílet se na řešení celého případu.

Tabulka 11: Procesuální prvky konference z pohledu obětí (respondenti v %)

	Naprostou souhlasím	Spíše souhlasím	Spíše nesouhlasím	Naprostou nesouhlasím
Během konference jsem dostal dostatečný prostor pro vyjádření svých názorů a pocitů.	91,7	8,3	0,0	0,0
Na konferenci se mnou byli lidé, které jsem tam potřeboval mít.	82,4	14,7	2,9	0,0
Je pro mě důležité, že jsem se mohl vyjádřit k řešení celého případu.	66,7	30,6	2,8	0,0
V průběhu konference jsem nepociťoval žádný strach ani obavy.	60,0	31,4	8,6	0,0
Konference byla pracovníky vedena velmi profesionálně a kvalitně.	94,4	2,8	2,8	0,0

Výsledky vyznívají velmi příznivě. Je-li jedním ze základních principů konference snaha poskytnout oběti prostor pro **vyjádření vlastních názorů a pocitů**, s uspokojením můžeme konstatovat, že všichni dotázaní více či méně souhlasili, že této příležitosti se jim během jednání skutečně dostalo („naprostý souhlas“ s příslušným výrokiem dokonce projevilo 91,7 % respondentů). S výjimkou jediného respondenta sdíleli také názor, že na konferenci byli **lidé, které na ní chtěli mít** („naprostý souhlas“ u 82,4 % respondentů), a že konference sama byla facilitátory vedena na velmi **profesionální úrovni** („naprostý souhlas“ u 94,4 % respondentů). O něco větší podíl „váhavých“ odpovědí (tedy volba varianty „spíše souhlasím“) bylo možno zaznamenat u otázky na **prožitky strachu či obav** (tři dotázaní je dokonce v určité míře zažívali), a také na význam skutečnosti, že se dotyčný mohl **vyjádřit k řešení celého případu**. I u těchto dvou procesuálních prvků lze nicméně celkové výsledky hodnotit příznivě.

Pokud jde o zmíněný strach, který mohl respondent během konference prožívat, analýza naznačuje, že méně jisté si odpovědi byly **oběti násilných deliktů** (variantu „spíše souhlasím“ volilo 60 % z nich) než oběti skutků majetkových (jen 19 %). Nabízí se vysvětlení, že u násilných skutků se negativní emoce častěji přenesou i na samotnou konferenci, neboť pachatel díky své dříve projevené agresivitě zůstává v očích poškozeného nadále zdrojem potenciálního nebezpečí. Podle očekávání (byť lehce nad hranici statistické významnosti) se obdobně vyjadřovali také respondenti, kteří přiznali **strach z pachatele** již před zahájením konference (tedy v prvním z dotazníků). Pozoruhodným se naproti tomu může jevit zjištění, že menší obavy měly oběti, které před konferencí cítily vůči pachateli **velkou zlost** (90 % z nich volilo variantu „naprosto souhlasím“ u tvrzení, že při konferenci necítili žádný strach; v opačném případě to bylo pouze 48 %).

Následující tabulka shrnuje odpovědi na výroky, týkající se **pachatele a osob, které ho přišly podpořit**. Pozornost byla věnována jak jejich chování v průběhu konference, tak postoji oběti k motivům pachatele, stejně jako k šanci, že konference bude mít kýžený výchovný efekt.

Tabulka 12: Názory oběti na pachatele a jemu blízké osoby (respondenti v %)

	Naprosto souhlasím	Spíše souhlasím	Spíše nesouhlasím	Naprosto nesouhlasím
Pachatel působil během konference dojmem, že se za svůj čin stydí.	47,2	47,2	5,6	0,0
Pachatel se konference účastnil pouze „formálně“, aby se vyhnul přísnějšímu potrestání.	0,0	22,9	45,7	31,4
Z chování lidí, kteří přišli pachatele podpořit, bylo zjevné, že jim velmi záleží na tom, aby se polepšil a trestnou činnost již nepáchal.	72,2	25,0	2,8	0,0
Po konferenci jsem na pachatele změnil názor, a to k lepšímu.	44,4	50,0	5,6	0,0
Jsem přesvědčený, že konference měla na pachatele výchovný efekt.	47,2	44,4	5,6	2,8

Jednou ze základních podmínek zdárného průběhu rodinné skupinové konference je odpovědný postoj pachatele ke spáchanému skutku a upřímný zájem napravit jeho následky. Jak vyplývá z tabulky, na naprostou většinu obětí (94,4 %) působil pachatel během konference dojmem, že se za **svůj čin stydí** (téměř polovina obětí dokonce volila variantu „naprostého souhlasu“). Opačného názoru byli pouze dva respondenti (5,6 %), kteří shodně volili variantu odpovědi „spíše nesouhlasím“. Z toho lze usoudit, že ani jejich dojem z pachatele nebyl v daném směru zcela negativně vyhraněný. Můžeme proto konstatovat, že do žádné z konferencí nebyl pravděpodobně zařazen pachatel, který by alespoň částečně neprojevoval lítost nad skutkem, jehož se dopustil. Zároveň ovšem nelze přehlédnout, že téměř čtvrtina obětí (22,9 %) vyjádřila jisté pochybnosti o **upřímnosti motivů pachatele**, neboť souhlasila s výrokem, že jeho účast byla pouze „formální“ a primární cíl pro něj představovala vyšší šance na vyhnutí se přísnějšímu potrestání. Analýza dat přitom ukázala, že tyto, tedy „podezřivější“ či méně důvěřivé postoje vůči pachateli souvisely s postoji či názory, které oběti vyjadřovaly již před samotnou konferencí (tedy v prvním z dotazníků). O „formálním“ přístupu pachatele k vlastní účasti byli totiž významně častěji přesvědčeni respondenti, kteří vůči pachateli cítili před konferencí velkou zlost (45,5 % z nich; v opačném případě pouze 12,5 %), měli pochyby o tom, zda bylo vhodné s účastí na konferenci souhlasit (i zde 45,5 % z nich; v opačném případě pouze 12,5 %) a nebyli si jistí, že se s pachatelem dohodnou na vhodném řešení celého případu (57,1 % z nich, v opačném případě nikdo).

Méně pochybností u obětí vzbuzovali **rodinní příslušníci či další blízké osoby**, které přišly pachatele na konferenci podpořit. Pouze jediný respondent (2,8 %) vyjádřil mírný nesouhlas s výrokem, že z chování dotyčných bylo zjevné, jak jim záleží na polepšení pachatele. Téměř tři čtvrtiny dotázaných naopak volily variantu „absolutního“ souhlasu, z čehož můžeme odvodit, že také v tomto ohledu se PMS dařilo vybírat pro konference vhodné případy. Upřímný zájem rodinných příslušníků či přátel pachatele o jeho další osud je nejen podmínkou zdárného průběhu samotného jednání, ale přirozeně též faktorem, který podmiňuje výslednou efektivitu tohoto restorativního opatření.

Ve **výchovný efekt konference** po jejím skončení uvěřilo 91,6 % obětí, tedy naprostá většina (téměř polovina respondentů navíc zvolila variantu „naprostého souhlasu“). Toto zjištění považujeme za zásadní, neboť samotné oběti tím pádem mohly konferenci opustit s pocitem, že čas a úsilí, které jí věnovaly, neprijdou nazmar. Uspokojení tohoto typu si bohužel z jednání neodnesli tři respondenti (8,4 %), přičemž jeden z nich dokonce volil silnější variantu příslušného výroku. Příznivěji tak nakonec v celkovém součtu vyzněly odpovědi na otázku, jejímž cílem bylo zjistit, zda respondent díky konferenci **změnil k lepšímu svůj názor** na pachatele (více či méně souhlasilo 94,4 % dotázaných, variantu „silného nesouhlasu“ nevolil nikdo). Usiluje-li restorativní justice o nápravu či zlepšení poškozených vztahů, v tomto směru byly konference nepochybně úspěšné.

Poslední tři položky v příslušné části dotazníku byly zaměřeny na **celkové hodnocení konference**. Jak dokládá Tabulka 13, také v tomto případě byli respondenti s jejím průběhem a výsledkem spokojeni.

Tabulka 13: Celkové hodnocení konference obětmi (respondenti v %)

	Naprostou souhlasím	Spíše souhlasím	Spíše nesouhlasím	Naprostou nesouhlasím
Po konferenci se ohledně celého případu cítím lépe než před ní.	77,8	16,7	5,6	0,0
Svojí účastí na konferenci ani v nejmenším nelituji.	80,6	16,7	2,8	0,0
Člověku, který by stal obětí stejného skutku, bych konferenci doporučil.	85,7	14,3	0,0	0,0

Více než devět z deseti obětí (94,4 %) se ohledně celého případu **cítilo po konferenci lépe než před ní** (77,8 % dokonce volilo variantu „naprostého souhlasu“). Toto zjištění můžeme brát jako důkaz, že daný způsob projednání trestného činu přispívá k tomu, aby se oběť s jeho následky vyrovnala. Vzhledem k tomu, že respondenti se v této otázce výrazně shodovali (odlišný názor měli jen dva z nich, tedy 5,6 %), nebylo v rámci statistické analýzy možno z příslušných otázek a jejich kombinace zjistit, který konkrétní prvek rodinné skupinové konference přispěl k tomuto výslednému pocitu v nejvyšší míře. Předchozí odstavce nicméně naznačily, že roli hraje mimo jiné možnost získat nový pohled na pachatele (díky jeho omluvě či dojmu, že ho spáchaný skutek mrzí, stejně jako zájmu jeho rodinných příslušníků o to, aby se změnil), šance sdělit mu, co svým činem způsobil, ale také příležitost vyjádřit se k řešení případu a altruisticky přispět k nápravě pachatele.

Celkově příznivou zkušenost naprosté většiny obětí s rodinnými skupinovými konferencemi pak potvrzuje i fakt, že 97,3 % respondentů **účasti ani v nejmenším nelituje** (opačného názoru byl pouze jeden respondent) a všichni by více či méně **konferenci doporučili** lidem, kteří se stanou obětí stejného skutku. Jeden z respondentů připojil k této části dotazníku i vlastní, zobecňující komentář. Jednalo se o starostu obce, jejíž majetek byl činem pachatelů poškozen (údaje o středisku PMS, které konferenci realizovalo, z důvodu zachování anonymity neuvádíme):

„Konference byla ze strany Probační služby vedena velmi profesionálně a lidsky skvěle, vyústila v přímé řešení vzniklé škody, obě strany – poškozená obec i viník s rodiči – jsou s výsledkem spokojeny. U řešení deliktů mladistvých tento způsob rozhodně vítám, ve srovnání se soudním projednáním je časově velmi rychlý, vede k rychlé nápravě a omluvě a má výrazný výchovný prvek pro pachatele. Děkuji Probační a mediační službě v... za profesionální práci...“

Závěrečná část dotazníku se vztahovala k **plánu nápravy či dohodě**, k níž měla konference směřovat. Společné řešení se podařilo najít podle 85,7 % respondentů, v 11,4 % k dohodě nedošlo a jeden respondent (2,9 %) si odpovědí nebyl jistý. V případech, kde dohoda uzavřena byla, s ní byly všechny oběti spokojeny (v 77,4 % „zcela spokojeny“, ve 22,6 % „spíše spokojeny“). Pouze jeden z těchto respondentů se domníval, že pachatel daný plán nápravy „spíše nedodrží“, všichni ostatní mu věřili, přičemž ve 29 % případů volili variantu „rozhodně dodrží“, v 67,7 % pak variantu „spíše dodrží“.

IV. 3. Zkušenosti a názory pachatelů

Stejně jako obětem, také pachatelům byly předloženy **dva dotazníky**, a to jeden **před konferencí** a druhý **po jejím skončení**. V prvním případě se podařilo získat odpovědi od 44 pachatelů, ve druhém již pouze od 41 pachatelů.

IV. 3. 1. Situace před konferencí

Úvodní část otázek se zaměřila na **motivy či důvody**, proč pachatel s řešením případu formou restorativního opatření souhlasil. Respondenti se k jednotlivým položkám vyjadřovali stejně jako oběti na třístupňové škále. Odpovědi shrnuje následující tabulka.

Tabulka 14: Důvody pachatele k účasti na konferenci (respondenti v %)

	Velmi silný důvod	Částečný důvod	Nebylo vůbec důvodem
Dohodnout se společně na tom, jak mohu napravit, co jsem svým činem způsobil.	84,1	13,6	2,3
Vysvětlit poškozenému, jaké okolnosti mě k činu vedly.	56,8	31,8	11,4
Omluvit se osobně poškozenému za to, co jsem mu způsobil.	86,4	13,6	0,0
Dosáhnou celkově mírnějšího postihu za daný čin.	79,1	16,3	4,7
Vyhovět lidem, kteří chtějí, abych se tohoto projektu účastnil (například rodičům).	68,2	22,7	9,1

Za velmi silný důvod účasti na konferenci pachatelé nejčastěji označili touhu **omluvit se osobně poškozenému** za to, co mu svým činem způsobili (86,4 %), a také **přání dohodnout se na způsobu nápravy** (84,1 %). Motiv omluvy byl přitom více či méně důležitý pro všechny respondenty, u možnosti dohody jej popřel pouze jediný dotázaný (2,3 %). Naprostá většina pachatelů ovšem zároveň neskrývala, že silným, či alespoň částečným důvodem je i **přání dosáhnout díky konferenci mírnějšího potrestání**, stejně jako **vyhovět těm, kdo si jejich účast na jednání přejí** (tedy například vlastní rodině). Nejméně často bylo jako silný důvod účasti zmiňováno přání vysvětlit poškozenému okolnosti trestného činu. Pro pět respondentů (11,4 %) neměl tento prvek dokonce žádný význam.

Celkem tři respondenti využili možnost rozšířit výčet nabízených motivů o **vlastní zkušenost** (formou doplňující odpovědi). V jednom případě se jednalo o konferenci řešící skutek, který následně rozpoutal spor mezi dvěma rodinami, a tak pachatel jako důvod uvedl, že si přál „*předejít dalším konfliktům mezi rodinami... aby se respektovaly a nenapadaly se navzájem...*“. Z výpovědi dalšího pachatele vyplývá, že si s účastí na konferenci spojoval celkové vyřešení nepříjemné situace („*Chci mít klid...*“), v posledním případě pak konference sloužila trochu nečekaně jako možnost, jak zajistit setkání s blízkou osobou („*Chtěl jsem se setkat s otcem.*“).

Následující tabulka se již věnuje situaci před konferencí z hlediska postojů či pocitů, které k blížícímu se jednání pachatelé měli. I v tomto případě byly zjišťovány pomocí souhlasu či nesouhlasu s několika výroky.

Tabulka 15: Pocity a postoje pachatelů před konferencí (respondenti v %)

	Naprostou souhlasím	Spíše souhlasím	Spíše nesouhlasím	Naprostou nesouhlasím
Principy i celkový smysl konference mi byly velmi dobře a jasně vysvětleny.	93,0	7,0	0,0	0,0
Stále pociťuji jisté pochyby, zda bylo moje rozhodnutí konference se zúčastnit správné.	25,6	16,3	20,9	37,2
Ze setkání s poškozeným během konference mám strach.	20,9	39,5	11,6	27,9
Pochybuji, že se během konference dohodneme, jak bych mohl svůj čin napravit.	20,9	11,6	41,9	25,6
Mám obavy a pocity nejistoty z toho, co se během konference může stát.	20,9	39,5	25,6	14,0
Je pro mě důležité, aby se konference zúčastnil někdo z mých blízkých.	79,1	11,6	4,7	4,7
Myslím si, že tento způsob řešení případu je pro mě výhodnější, než „klasické“ projednání u soudu.	92,7	7,3	0,0	0,0

Postoje pachatelů se v určitém ohledu podobaly postojům obětí. Také v jejich případech platilo, že na jednu stranu byli všichni dostatečně **seznámeni s principy konference** a považovali ji za **výhodnější způsob projednání** svého případu než „klasickou“ soudní cestu (s danými dvěma výroky nevyjádřil nikdo z pachatelů nesouhlas, naopak drtivá většina – vždy více než 90 % – volila variantu „naprostého souhlasu“), avšak na stranu druhou je tyto skutečnosti automaticky nezbavovaly různých obav či pochybností. Mírná většina (60,4 %) tak například přiznala, že má **strach z přímého setkání s poškozeným**. Není překvapivé, že častěji se jednalo o pachatele, kteří se s obětí před činem neznali (obavy ze setkání mělo 75 % z nich), než o ty, kde jistá forma vztahu před skutkem existovala (obavy ze setkání mělo v tomto případě jen 45,5 %). Typ deliktu či jiné faktory naproti tomu zásadnější roli nehrály.

Stejný podíl respondentů jako u předchozí otázky (tedy 60,4 %) uvedl, že cítí obavy či **nejistotu, co se během konference bude stát**, 41,9 % pachatelů více či méně váhalo, zda **rozhodnutí konference se zúčastnit** bylo správné, a zhruba třetina (32,5 %) si nebyla jistá, že se **s poškozeným domluví**, jak spáchaný skutek napravit. Mezi posledně jmenovanými názory přitom byla statisticky významná souvislost: 78,6 % pachatelů, kteří pochybovali o nalezení shody s obětí ohledně nápravy skutku, vyjádřilo nejistotu, že účast na konferenci je správná, zatímco v opačném případě (o domluvě s obětí nepochybovali) takto uvažovalo pouze 24,1 % dotázaných.

Prožívala-li řada respondentů uvedené obavy či nejistoty, jen sotva nás překvapí, že pro mnohé z nich bylo důležité, aby je na konferenci doprovodil **někdo z jejich blízkých** (s daným výrokiem souhlasilo 90,1 % pachatelů). Ačkoli statistická analýza nepoukázala u této otázky na žádné signifikantní rozdíly mezi různými skupinami respondentů, stojí za zmínku, že potřebu doprovodu blízké osoby zmínili všichni pachatelé ve věku dítěte (tedy do 15 let), zatímco mezi dospívajícími se jednalo pouze o 84 %.

V rámci doplňující odpovědi jeden z respondentů uvedl, že „*Minulý týden jsem měl soud, čeká mě další...*“. Touto poznámkou chtěl pravděpodobně upozornit na složité období, jímž aktuálně prochází a v němž se na konferenci připravoval.

IV. 3. 2. Průběh konference

Druhý z dotazníků pachatelé vyplnili po skončení konference. Podobně jako oběti, i naprostá většina z nich hodnotila **celkovou atmosféru** jednání jako „velmi vstřícnou“ (66,7 %) nebo „spíše vstřícnou“ (25,6 %), pouze tři respondenti ji vnímali jako „neutrální“ (7,7 %). Nikdo tedy nezvolil odpověď, že atmosféra byla nevstřícná. Opět se jedná o potvrzení, že navzdory nutnosti řešit na konferenci nepříjemná témata související s trestnou činností se facilitátorům dařilo vytvořit a udržet příznivé podmínky. Tři respondenti nabídli v doplňující poznámce i další, tedy vlastní charakteristiku. Jeden popsal atmosféru jako „normální“, ve druhém případě dotyčný ocenil chování ostatních účastníků („*Chtěli mě poslouchat...*“), třetí pak pro změnu přiznal, že začátek konference pro něj nebyl příjemný („*Ze začátku strach...*“).

V souladu se zkušenostmi obětí byly i výpovědi pachatelů o tom, zda se během konference **omluvili za svůj čin**. Příslušné gesto popřel jediný z nich. Všichni ostatní uvedli, že omluvu poškozenému nabídli, přičemž všichni si byli zároveň jisti, že ji oběť přijala (51,4 % uvedlo, že ji „rozhodně přijala“, podle zbývajících 48,6 % ji přijala „spíše“).

Následující tabulky shrnují názory či dojmy pachatelů z průběhu konference. Také v tomto případě byly získány pomocí míry souhlasu či nesouhlasu s několika výroky. Nejprve se zaměříme na **procesuální aspekty konference**.

Tabulka 16: Procesuální prvky konference očima pachatelů (respondenti v %)

	Naprostou souhlasím	Spíše souhlasím	Spíše nesouhlasím	Naprostou nesouhlasím
Během konference jsem dostal dostatečný prostor pro vyjádření svých názorů a pocitů.	95,1	2,4	0,0	2,4
Poškozený hovořil o tom, jak se v souvislosti s celým případem cítil a jaké problémy jsem mu svým činem způsobil.	71,8	17,9	5,1	5,1
Při konferenci jsem zažíval pocity studu a zahanbení z toho, čeho jsem se dopustil.	68,3	24,4	4,9	2,4
Na konferenci se mnou byli lidé, které jsem tam potřeboval mít.	80,5	9,8	9,8	0,0
Je pro mě důležité, že jsem se mohl vyjádřit k řešení celého případu.	87,5	10,0	0,0	2,5
Konference byla pracovníky vedena velmi profesionálně a kvalitně.	80,5	19,5	0,0	0,0
V průběhu konference jsem nepocítoval žádný strach ani obavy.	26,8	43,9	19,5	9,8

S výjimkou jednoho respondenta byli pachatelé (stejně jako oběti) přesvědčeni, že během konference dostali potřebný čas a prostor, aby vyjádřili **vlastní názory či pocity**. Tento aspekt přitom vnímali (opět s výjimkou jednoho respondenta) jako důležitý. Potěšujícím je zjištění, že bez výjimky se shodli na tom, že konference byla **pracovníky vedena profesionálně a kvalitně**, a splněna byla ve většině případů také podmínka, aby je na jednání doprovázely **osoby, které si po svém boku přáli mít** (neplatilo to pouze o zhruba desetině respondentů). Naprostá většina pachatelů (89,7 %) si během konference vyslechla, **jak se poškozený v souvislosti s celým případem cítil** a jaké problémy mu svým skutkem způsobili. Zhruba třetina dotázaných (29,3 %) přiznala, že na konferenci prožívala obavy či strach.

Naprostá většina pachatelů (92,7 %) více či méně souhlasila s výrokem, že během konference prožívali **pocity studu či zahanbení** za čin, kterého se dopustili. Velikost výzkumného vzorku sice omezuje možnost usuzovat v tomto případě na statistickou významnost zjištěných rozdílů, nicméně za zmínku stojí, že její určité náznaky bylo možno pozorovat ve vztahu k motivaci konference se účastnit, konkrétně pak s touhou vysvětlit, **jaké okolnosti pachatele k činu vedly**. Všichni respondenti, kteří tento prvek označili za silný, nebo alespoň částečný důvod své účasti, při konferenci zahanbení či stud zažívali, zatímco v opačném případě (možnost vysvětlit okolnosti činu pro ně neměla žádný význam) o pocitu zahanbení hovořili je dva z příslušných pěti respondentů (tedy 40 %). Podobnou vazbu bylo možné konstatovat také u motivu **omluvit se oběti** za spáchaný čin. Respondenti, pro něž se jednalo o velmi silný důvod účasti, přiznávali pocity zahanbení při samotné konferenci v 97,2 % případů, zatímco ti, u nichž to byl důvod pouze částečný, jen v 60 % případů. Stud navíc prožívali všichni, kdo před samotnou konferencí cítili **obavy z osobního setkání s obětí** a z toho, co se **během konference bude dít**, zatímco pachatelé, kteří strach tohoto typu nepřiznávali, prožívali pocit zahanbení jen v 81,3 % případů. Jakkoli tato zjištění nelze přeceňovat, můžeme je brát jako určitou známku očekávaného vztahu mezi motivací pachatele k účasti na konferenci, a tím, jak se při ní následně cítí.

Tabulka 17 shrnuje odpovědi pachatelů na výroky týkající se **chování oběti a jejich blízkých** během samotné konference.

Tabulka 17: Názory pachatele na chování oběti a jejich blízkých (respondenti v %)

	Naprostou souhlasím	Spíše souhlasím	Spíše nesouhlasím	Naprostou nesouhlasím
Poškozený se konference účastnil pouze proto, aby získal finanční odškodnění.	7,7	12,8	46,2	33,3
Lidé, kteří přišli poškozeného na konferenci podpořit, se ke mně chovali nepřátelsky.	22,5	0,0	7,5	70,0
Někteří účastníci během konference vyslovovali zcela nesmyslné návrhy, jak by měl být můj případ řešen.	10,0	10,0	20,0	60,0
Poškozeného a jeho blízké jsem během konference přesvědčil, že nejsem tak špatný člověk, jak si možná mysleli.	34,2	60,5	2,6	2,6

Většina pachatelů (79,5 %) získala z konference dojem, že oběť na jednání přivedly i jiné motivy, než pouhé přání **dočkat se finančního odškodnění**. Připomeňme, že také samy oběti tento důvod označovaly za spíše nepodstatný. Zaměříme-li se na skupinu respondentů, kteří poškozeným tento motiv coby výhradní přičítali, je zajímavé, že se významně častěji jednalo o pachatele, kteří při samotné konferenci prožívali **obavy či strach**. Pociťovalo je totiž 62,5 % z těch, podle nichž se oběť účastnila jen z důvodu finančního odškodnění, zatímco v opačném případě (oběť podle pachatele měla i jiné motivy účasti) se jednalo pouze o 22,6 %.

Většina pachatelů neměla po konferenci dojem, že by se k ní lidé doprovázející oběť **chovali nepřátelsky** (77,5 %), nebo by během jednání spolu s dalšími účastníky vyslovovali **nesmyslné návrhy**, jak celý případ řešit (80 %). Statistická analýza odhalila podle očekávání mezi těmito otázkami významnou souvislost. Pokud měl pachatel dojem, že se k němu zmínění účastníci chovají nepřátelsky, častěji se také setkal s nesmyslnými návrhy (v 55,6 % případů), a to oproti případům, kdy nepřátelské chování vůči sobě nezaznamenal (9,7 %). Roli ovšem patrně hrála i situace před samotnou konferencí, respektive **očekávání pachatele** ohledně možného řešení. Jak dokládá následující tabulka, s nesmyslnými návrhy i s nepřátelským chováním se častěji setkávali respondenti, kteří již předem pochybovali, že se jim podaří s obětí dohodnout na vhodném řešení.

Tabulka 18: Pochyby o dohodě s obětí a pocity při konferenci (respondenti v %)

Pocity při konferenci		Pochybnosti o dohodě	
		ANO	NE
Nepřátelské chování blízkých lidí oběti	ANO	42,9	12,0
	NE	57,1	88,0
Nesmyslné návrhy	ANO	42,9	8,0
	NE	57,1	92,0

Navzdory zmiňovaným negativním pocitům části pachatelů platilo, že naprostá většina z nich (94,7 %) byla přesvědčena, že oběť i jí blízké osoby změnilly na ně samotné po konferenci **názor k lepšímu**. Vzpomeneme-li zkušenosti obětí, byl tento dojem oprávněný (viz výše).

Poslední z výroků, k nimž se pachatelé v rámci této části dotazníku vyjadřovali, se týkal **vlivu konference na jejich další život**, respektive na „vyhýbání se jakýmkoli konfliktům se zákonem“. Pouze jeden respondent popřel, že by jej konference v tomto smyslu pozitivně ovlivnila, všichni ostatní s příslušným výrokem souhlasili, a to buď „naprosto“ (85,4 %), nebo „spíše“ (2,4 %). Uprímnost těchto vyjádření můžeme sice zpochybnit, nicméně připomeneme-li, že ve výchovný efekt konference uvěřila po jejím skončení naprostá většina obětí, není důvod nevěřit, že procesy a situace, jimž je pachatel během konference vystaven, v něm určité odhodlání neopakovat problémové chování vyvolají, a to přinejmenším v bezprostřední reakci, v níž druhý z dotazníků respondenti vyplňovali.

Pouze dva pachatelé uvedli, že během jednání se nepodařilo dospět k **plánu nápravy** či k jiné formě dohody, jak případ řešit. Všichni ostatní byli s uzavřenou dohodou spokojeni, a to v 67,6 % případů „zcela“ a v 32,4 % „spíše“. Všichni také vyjádřili přesvědčení, že **dohodnuté podmínky dodrží** (podle 81 % „rozhodně“, zbývající část volila variantu „spíše“).

Tři dotázaní využili možnost připojit na závěr dotazníku **vlastní postřeh či poznámku**. V prvním případě se jednalo o konstatování, že konference napomohla k reflexi vlastního chování:

„Pochopil jsem, že se dá řešit problémy v klidu a bez násilí...“

Druhý z pachatelů nebyl spokojen s tím, jak se během konference choval jeden z přírodních účastníků (učitel z jeho školy):

„Jediná věc, kterou vytýkám, je, že můj třídní učitel čas od času řekl něco, co se mi moc nelíbilo, anebo to bral moc přísně. Jinak jsem s konferencí spokojen...“

Poslední z připojených poznámek („*Nechci být pachatel...*“) pak výmluvně ilustruje skutečnost, že účast na konferenci v roli „viníka“ může být pro mladého člověka velmi nepříjemnou zkušeností. Připusťme navíc, že dotazníkové šetření bylo nastaveno způsobem, který roli pachatele striktně odděloval od role oběti. Ve skutečnosti však mohly mít některé z řešených případů podobu osobních konfliktů či sporů, v nichž podobné, tedy v zásadě „černobílé“ vnímání viny a nevinu uplatnit nelze. Pachatel může mít vlastní pohled na příčiny i průběh příslušné události, a „škatulkování“ tohoto typu se proto zcela přirozeně brání.

IV. 4. Zkušenosti a názory facilitátorů

U 36 konferencí se podařilo shromáždit dotazníky, o jejichž vyplnění byl po skončení samotného jednání požádán facilitátor. V úvodní otázce měl vypsát, **kdo konkrétně se konference zúčastnil**. Tyto údaje však respondenti poskytli pouze u 26 konferencí. Průměrný počet účastníků podle nich činil necelých sedm (6,96; st. odchylka 3,304), minimální pak čtyři a maximální devatenáct. Ačkoli do tohoto počtu nebyl započítán sám facilitátor (či facilitátoři), můžeme konstatovat, že v našem vzorku byl průměrný počet účastníků nižší než v údajích poskytnutých PMS o všech uskutečněných konferencích (viz předchozí kapitola).

Následující tabulka prezentuje zjištění o formálním **vztahu účastníků** k oběti, pachateli či k řešenému případu. Procentuálně je v ní vyjádřen podíl konferencí, na nichž takto charakterizovaná osoba byla podle facilitátora přítomna. Podle předpokladů nechyběl na naprosté většině konferencí **otec či matka pachatele**, v pětině případů je navíc doprovázel i další rodinný příslušník (například sourozenec). Oběť podpořil někdo z jejich nejbližších na zhruba 60 % konferencí, ve zhruba desetině případů byl přítomen někdo z jejich známých či kamarádů. V polovině případů se účastnil zástupce OSPOD, ve zhruba třetině pak i sociální pracovník. Vzhledem k tomu, že ve většině případů byli pachatelem studenti

či žáci základních nebo středních škol a učilišť, nepřekvapí, že relativně často (v téměř třetině případů) se konference účastnil také představitel dané vzdělávací instituce (ředitel nebo některý z učitelů).

Tabulka 19: Účastníci konferencí

Typ vztahu	Konference (v %)
Rodič pachatele (alespoň jeden z nich)	94,3
Další člen rodiny pachatele (kromě rodičů)	20,0
Člen rodiny oběti (včetně partnerů)	58,6
Známý nebo kamarád oběti	11,5
Pracovník OSPOD	48,3
Sociální pracovník (kromě OSPOD)	29,6
Zástupce školy	30,8

Naprostá většina pachatelů i obětí hodnotila **atmosféru**, která na konferenci panovala, jako velmi či spíše vstřícnou. Stejného názoru byli facilitátoři, kteří atmosféru jako „velmi vstřícnou“ charakterizovali v 54,3 % případů, jako „spíše vstřícnou“ pak v 42,9 % případů. V jednom případě respondent uvedl, že atmosféra byla „spíše nevstřícná“.

Několik otázek mapovalo názory facilitátorů na průběh konference, respektive na chování jednotlivých účastníků. První z nich se týkala skutečnosti, zda pachatel během jednání působil dojem, že se **za čin, který spáchal, stydí**. U naprosté většiny konferencí tomu tak podle facilitátorů bylo („rozhodně“ tak pachatel působil ve 48,6 % případů, „spíše“ ve 45,7 % případů). Pouze u dvou konferencí (5,7 %) facilitátor uvedl, že pachatel příslušným dojemem „spíše“ nepůsobil. Názory facilitátorů tak v tomto ohledu byly v podstatě totožné s názory obětí.

Většina facilitátorů souhlasila rovněž s výrokem, že pachatel během konference působil dojem, že má upřímný zájem **napravit, co spáchal**. Oproti předchozí otázce byly nicméně odpovědi o něco „vážavější“, neboť variantu „rozhodně ano“ volilo jen 28,6 % respondentů, zatímco „spíše ano“ 65,7 % (ve dvou případech, tedy opět v 5,7 %, zvolili respondenti variantu „spíše ne“). Stojí za připomenutí, že také některé z obětí do určité míry podezíraly pachatele, že jeho účast na konferenci je spíše formální a skutečným motivem, proč tento způsob projednání případu zvolil, je vyhnout se přísnějšímu potrestání.

Méně pochybností měli facilitátoři o osobách, které přišly pachatele na konferenci podpořit. Většina respondentů (68,6 %) uvedla, že tito jedinci „rozhodně“ působili dojem, že jim **záleží na tom, aby se polepšil** a trestnou činnost již nepáchal, podle dalších 28,6 % facilitátorů tak působili „spíše“. Jen v jednom případě (2,8 %) zvolil respondent variantu, že dotyční uvedeným dojemem „spíše“ nepůsobili. Také u této otázky se tedy facilitátoři víceméně shodli s oběťmi.

Podrobně se dotazník věnoval míře, v jaké se oběť i pachatel **aktivně zapojili do průběhu konference**. Facilitátoři se k této problematice vyjadřovali na čtyřstupňové škále (od

„velmi aktivně“ po „velmi pasivně“), a zároveň měli možnost doplnit ke každé konferenci skutečnosti, které považovali za podstatné (tedy za příznačné pro danou oběť či daného pachatele). Srovnání obou skupin účastníků nabízí následující tabulka. Vyplývá z ní, že aktivněji v konferencích vystupovaly oběti. V naprosté většině případů sice respondenti volili u obětí i pachatelů jednu z variant „aktivně“, avšak zatímco u obětí vybrali v 50 % konferencí možnost „velmi aktivně“, u pachatelů se jednalo pouze o 26,5 %. O důvodech, proč se většina konferencí odehrávala tímto způsobem, můžeme pouze spekulovat. Vzpomeneme-li nicméně poznatky diskutované v teoretické části této práce, jedna z příčin může souviset s nízkým věkem pachatele. Dítě či mladistvý v sobě dost možná nenajdou dostatek odhodlání, aby se na setkání vedeném dospělými výrazněji prosadili.

Tabulka 20: Zapojení oběti a pachatele do průběhu konference (respondenti v %)

	Oběť	Pachatel
Velmi aktivně	50,0	26,5
Spiše aktivně	43,8	67,6
Spiše pasivně	6,3	5,9
Velmi pasivně	0,0	0,0

Z doplňujících komentářů, které facilitátoři u této otázky nabídli (celkem tak učinili u 22 konferencí), bylo možné vysledovat, že na obětech si velmi cenili jejich celkově **vstřícného postoje** k možnosti případ tímto způsobem projednat. Vyzdvižení tohoto aspektu je rozhodně na místě, neboť nároky, které účast na konferenci na oběť klade, jsou značné:

„Snaha naslouchat, ochota řešit následky, odvaha vyjádřit svůj vlastní názor...“

„Vstřícnost a ochota řešit situaci pachatele...“

„Oběť ke konferenci přistupovala od počátku velmi vstřícně a otevřeně...“

„Ochota naslouchat, vstřícnost při přijetí omluvy...“

„Velmi vstřícná, naslouchající, realistická...“

Oceňována byla rovněž schopnost oběti vystupovat na konferenci „klidně a vyrovnaně“, snaha **pochopit, co pachatele k jeho činu vedlo** („Snaha vyjít si vstříc a ujasnit si, co a proč se stalo...“) a přirozeně i **ochota najít vhodné a pro obě strany akceptovatelné řešení**, které povede k narovnání poškozených vztahů („Reálná a jasná očekávání a nabídka...“; „Snaha o nápravu mezilidských vztahů zejména směrem do budoucna...“; „Nebál se otevřeně hovořit o následcích jejich provinění pro něj a věcně hovořil ke způsobu náhrady škody...“). U jedné z obětí si facilitátor všiml silného „dojetí“, v jiném případě pak neváhal zdůraznit, že vystupování oběti na konferenci bylo natolik výrazné a vhodné, že umocnilo celkový **výchovný účinek tohoto opatření** na pachatele.

U některých obětí facilitátoři zaznamenali, že účast na konferenci pro ně byla důležitá z hlediska **uspokojení potřeb**, které se souvislosti s trestnou činností objevily a z jejichž existence ostatně vychází i samotná teorie restorativní justice:

„Na poškozeném bylo patrné, že mu setkání přineslo úlevu, kdy v přítomnosti svého opatrovníka a dalších podporujících osob došlo k přijetí omluvy a k nápravě hrubě porušených vztahů...“

„Poškozený souhlasil s RSK, protože měl zájem o omluvu a také získání většího pocitu bezpečí, náhradu škody ne žádal...“

„Potřeba sdělit své pocity a svou újmu, potřeba řešit náhradu škody... Potřeba pomoci ze strany pachatelů, snaha společnými silami odčinit újmu (poškození bytu)...“

V některých případech z komentářů vyplynul význam **přítomnosti osob, které přišly obět na konferenci podporit**. Příznačné to bylo zejména u obětí z řad dětí a dospívajících:

„Oběť spíše tišší, ale tak ji charakterizoval i otec... Oběti pomohla účast otce a bratra (podpůrců). Otec často mluvil za syna...“

„Za oběť hovořili rodiče...“

„Reakce pod vlivem matky byly vstřícné (poškozený chápal kontext)...“

Specifickou byla konference, na níž jako poškození vystupovali sami rodiče mladistvého pachatele. Řešila skutek, který byl kvalifikován jako neoprávněné užívání cizí věci a ohrožení pod vlivem návykové látky. Mladistvý se spolu se svými dvěma kamarády bez dovolení zmocnil auta svých rodičů, přičemž cestou ho následně zastavila hlídka Policie ČR. Škoda na voze nevznikla, avšak dechová zkouška odhalila téměř dvě promile alkoholu. Facilitátor u tohoto případu zdůrazňoval, že počáteční motivy rodičů k účasti byly „preventivní“ a vedla je snaha „vidět čin v kontextu synova života“. Konference je v tomto smyslu patrně nezklamala („Silně výchovný, preventivní duch, za aktivní účasti pachatele, projevené silné emoce ze strany matky, syna...“) a na mladistvého měla podle facilitátora příznivý vliv („Uvědomění si kontrastu parta, kamarádi vs. rodiče – posun k vnímání sebe sama jako více emancipovaného, samostatného od party...“).

U dvou konferencí facilitátoři pozorovali, že **oběť se necítí na jednání dobře**, přičemž v jednom případě tomu tak podle respondenta bylo díky přítomnosti právního zástupce pachatele. Konference se zabývala skutkem, který byl kvalifikován jako ublížení na zdraví z nedbalosti, avšak v době konání konference policie případ dosud neuzavřela. Mladistvý jel na motorce a nepřizpůsobil rychlost jízdy, díky čemuž dostal smyk a při pádu narazil do jízdního kola, které řídil poškozený. Způsobil mu tím lehké zranění. Ačkoli mladistvý, a zejména pak jeho matka při konferenci podle facilitátora projevovali lítost i ochotu skutek napravit, velký vliv měl bohužel jejich právní zástupce, který se jednání též účastnil:

„Zpochybňování viny pachatele, hypotetické vyvíňování, až po možnost využít strategie, pachatel může být poškozený?...“

Řadu doplňujících výroků facilitátoři poskytli k **chování pachatele během konference** (konkrétně u 25 konferencí). V některých případech se jednalo o ocenění toho, jak pachatel přistoupil nejen k jednání samotnému, ale i k nápravě způsobených škod:

„Komunikativnost, slušnost...“

„Pachatelka přistupovala ke konferenci zodpovědně, při konferenci projevila svoji lítost i pláčem, vyjádřila upřímnou omluvu poškozené i jejím rodičům...“

„Přesvědčil poškozeného i zástupce komunity, že se za svůj čin stydí a že napraví, co způsobil – svým projevem byl věrohodný...“

„Přijal odpovědnost, hradí škodu, má brigádu...“

Omluva a vyjádření lítosti mohou nabývat různých forem. Vzhledem k nízkému věku pachatelů i řady obětí nepřekvapí, že na jedné z konferencí přinesl podle facilitátora pachatel poškozenému na usmířenou čokoládu („Aktivní omluva poškozenému – omluva čokoládou...“). U části pachatelů pak facilitátoři pozorovali výrazné **projevy emocí**, stejně jako studu či nervozity:

„Pachatelka během konference plakala, bylo to pro ni velmi citově náročné...“

„Slušné vystupování, značná nervozita...“

„Viditelný stud nad tím, co způsobil, snaha dát najevo, že se věc nebude opakovat, nastavení příměří mezi stranami...“

„Stud pachatele a rodičů...“

Pro některé pachatele byla velmi podstatná **přítomnost osob, které je na konferenci přišly podpořit**:

„Hledal oporu ve svém podpůrci (bratraci)...“

„Význačně potřeboval podporu „svých“ osob, silné emoce, obranné mechanismy...“

Část pachatelů byla podle facilitátorů během konference **pasivní**, možná i proto, že své pocity či názory nebyli schopni vhodným způsobem projevit:

„Nemluvnost, malá aktivita, stud, krátké odpovědi, krčení ramen...“

„Pachatel spoléhal na aktivitu druhého pachatele“

„Pasivnější projev – dělalo jim problém se vyjádřit, vyjádřit své pocity a příčiny takového jednání...“

V některých případech se facilitátoři k chování pachatele vyjadřovali **kriticky**. Všímal si zejména tendence popírat vlastní vinu či odpovědnost, stejně jako snahy vyhnout se náročnějším způsobům, jak nahradit způsobenou škodu:

„Nenese zodpovědnost za to, co způsobil. Nechával za sebe konflikt řešit rodiče...“

„Snaha uhradit škodu financemi, než odčinění škody prací (návrh poškozeného) – následná dohoda... Obhajoba, že šlo o více pachatelů...“

U některých konferencí se nicméně podařilo počáteční **přístup pachatele změnit**:

„Přestože se zpočátku projevoval tak, že se vlastně necítí být vinen, že nic neudělal, tak v průběhu konference byl schopen získat alespoň částečně náhled na své jednání, byl ochoten podílet se se spoluobviněným na náhradě plné výše škody a na závěr si s poškozeným podal i ruku a znovu se omluvil...“

„Vystupoval až příliš sebevědomě, nicméně i tak dokázal několikrát v průběhu konference projevít omluvu poškozenému a na závěr si s ním podal ruku...“

„Pachatel složitěji hledal cestu k omluvě, ale nakonec omluva zazněla a byla poškozeným i jeho matkou přijata...“

U jedné z konferencí si facilitátor v poznámce posteskl, že kromě neschopnosti pachatelů vyjádřit omluvu byl **problémovým prvkem v průběhu jednání** také nevlastní otec jednoho z nich. Šlo o řešení případu, kdy se skupinka dětí a mladistvých vloupala do dvou karavanů. Došlo ke krádeži i k poškození části vybavení. Při konferenci pak dotyčný *„odváděl pozornost k obecným tématům, byl rušivým elementem, poškozoval oběť...“*. Facilitátor si z této zkušenosti vyvodil poučení pro vlastní praxi:

„Nepodcenit přípravu zástupců komunity a dalších osob (například nevlastních otců) – umět odepřít účast na konferenci, když je zjevné, že bude přítomnost určitých jedinců rušivá. Umět zabránit druhotnému poškozování oběti...“

V jiném případě facilitátor zdůraznil (bez bližšího upřesnění), že chování pachatele bylo ovlivněno **psychiatrickou diagnózou**, v dalších třech pak byla připojena poznámka, že daný pachatel již měl s konferencí předchozí zkušenost.

Dvě z otázek se v dotazníku zaměřily na názor facilitátorů, zda byli **oběť a pachatel spokojeni s konečným výsledkem konference**. Jak je možné vyčíst z následující tabulky, až na jedinou výjimku (u jedné z obětí) k takovému uspokojení došlo, přičemž v mírné většině případů respondenti volili variantu „rozhodně ano“. Názor facilitátorů tak byl i tentokrát v souladu s tím, co k průběhu a výsledkům konference sdělovali ostatní účastníci.

Tabulka 21: Spokojenost obětí a pachatelů s výsledkem konference (respondenti v %)

	Oběť	Pachatel
Rozhodně ano	52,9	54,3
Spiše ano	44,1	45,7
Spiše ne	2,9	0,0
Rozhodně ne	0,0	0,0

Pokud jde o spokojenost samotných facilitátorů, v dotazníku se vyjadřovali jak ke spokojenosti s **výsledkem celé konference**, tak s jejím **průběhem**. Odpovědi shrnuje Tabulka 22.

Tabulka 22: Spokojenost facilitátorů s průběhem a výsledkem konference (respondenti v %)

	Průběh	Výsledek
Rozhodně ano	57,1	71,4
Spiše ano	40,0	25,7
Spiše ne	2,9	2,9
Rozhodně ne	0,0	0,0

Také v tomto případě platí, že respondenti byli (až na jednu výjimku) více či méně spokojeni. Stojí za zmínku, že o něco přesvědčivěji se v daném smyslu vyjadřovali o výsledku konference („rozhodně“ spokojeno 71,4 %) než o jejím průběhu (57,1 %). Toto zjištění může souviset s **chováním některých účastníků**, zejména pak pachatele a jeho blízkých, což ostatně naznačily i výše diskutované zkušenosti, uváděné v doplňujících odpovědích.

Ještě širší prostor pro vyjádření **konkrétních dojmů a postřehů** z každé z konferencí poskytla facilitátorům poslední položka dotazníku, v níž byli vyzváni, aby uvedli cokoli, co považují z hlediska průběhu i výsledku jednání za podstatné. Této možnosti respondenti využili v devatenácti případech.

V některých z nich se jednalo o popis **silných a pozitivních momentů**. Jedna z takto zmiňovaných konferencí řešila krádež kabelky, které se dopustila mladistvá dívka na diskotéce. Obětí byla rovněž mladistvá. Konference se kromě pachatelky a poškozené zúčastnili také jejich rodiče a navíc i spolužačka poškozené. Pachatelka se k činu postavila odpovědně a díky vstřícnosti oběti proběhlo setkání v ukázkově „restorativním“ duchu, přičemž se oběma stranám podařilo najít shodu i v otázce nejednoznačně stanovené výše škody:

„V rámci diskuse při RSK rodiče poškozené vyčíslili škodu cca na částku kolem 10.000 Kč, policie na částku cca 4.000 Kč. Přestože obviněná počítala původně s touto nižší částkou, dohodly se obě strany na 6.000 Kč, což byl kompromis mezi oběma stranami... Konference

měla i silný emoční ráz – maminky si vyměnily své způsoby prožívání způsobené krádeže, též obviněná a poškozená vzájemně sdílely své prožívání situace. Celá konference probíhala ve znamení vstřícnosti a odpuštění...“

Zajímavý průběh i výslednou dohodu mezi účastníky měla konference věnovaná krádeži spáchané mladistvými pachateli (dívkou a chlapcem) v bytě souseda. Případ sám byl ojedinělý tím, že daný byt byl násilně otevřen jiným (neznámým) pachatelem již dříve a ke krádežím zde došlo opakovaně. Na rozdíl od jiných pachatelů ale budoucí účastníky konference zachytil bezpečnostní kamerový systém. Celý byt byl navíc notně zdevastován, a to za situace, kdy nebylo zjevné, kdo konkrétně za způsobené škody může. Rodiče obou mladistvých se podle zprávy probačního úředníka v celé věci velmi angažovali a měli zájem, aby se vše vyřešilo ke spokojenosti místních obyvatel. Konference se za těchto okolností jevila jako ideální řešení, přičemž facilitátor byl následně spokojen jak s jejím průběhem, tak se snahou účastníků řešit následky činu v ryzé praktické rovině:

„Velký výchovný efekt na pachatele, tváří v tvář... Odpovědnost a slib do budoucna vůči celé komunitě, možnost odčinění následků hned a tady... Poškozený s rodiči i oba pachatelé s rodiči jdou po RSK společně do bytu, který byl vykraden a poškozen, a společně zde diskutují a domlouvají, co dále...“

U další z konferencí facilitátora těšila změna přístupu pachatele během samotného jednání, která vedla i k jeho ochotě splatit poškozenému škodu v plné výši. Jednalo se o případ, kvalifikovaný policií jako loupež. Dva mladiství chtěli poškozenému prodat šálu. Ten si koupil rozmyslel, ale pachatelé jej při osobním setkání donutili vydat jim mobil v hodnotě více než 20.000 Kč. Následně mobil prodali za 14.000 Kč a peníze si rozdělili. Probační úředník v úvodním záznamovém archu upozornil na skutečnost, že oba mladiství pachatelé si po dlouhou dobu nechťeli připustit, že se vůči poškozenému chovali nevhodně. Podle facilitátora byla nicméně konference i v tomto směru ve finále úspěšná:

„Přestože zpočátku bylo velmi nejisté, zda obviněný bude ochoten zapojit se do nahrazení škody a přiznat svoji vinu, omluvil se poškozenému a přistoupil nakonec shodně se spoluobviněným k náhradě plné výše škody poškozenému, což je 21.000 Kč! Což je více, než finanční částka, kterou ze svého provinění loupeže ve finále sami získali...“

Také v dalších doplňujících komentářích byly zmíněny různé pozitivní aspekty konference, mimo jiné její **účinek na pachatele** („Významný výchovný efekt...“) nebo **vyzdvižení přístupu, který k jednání zaujal** („Aktivní účast pachatele při RSK...“). U jedné z konferencí si facilitátor velmi cenil **podpory komunity**, kterou na jednání zastupovali představitelé školy, u dalších dvou pak respondenti zdůraznili **význam přípravné fáze** před samotným jednáním:

„Kvalitní příprava konference – pochopení podstaty účastníky, zapojení všech účastníků při konferenci, dosažení pozitivního výsledku...“

„Příprava účastníků na konferenci, pochopení smyslu a cíle setkání, zapojení všech do tvorby plánu nápravy...“

Zazněla rovněž pochvala **spolupráce** s „*poradcem pro oběti a probačním pracovníkem...*“, a také zdůraznění skutečnosti, že při konferenci je nutno poskytnout „*dostatek času a prostoru pro vyjádření jednotlivých osob...*“

V kritičtějším či „nespokojeném“ tónu se nesla jen malá část komentářů. U jedné z konferencí litoval facilitátor **neúčasti spolupachatele**, v dalším případě se pak respondentovi nelíbilo **chování otce jednoho z pachatelů**. Konference řešila skutek dvou chlapců (jednoho ve věku dítěte, druhého mladistvého), kteří házením kamenů a lahví rozbili několik oken budovy školy, čímž způsobili škodu v celkové výši více než 30.000 Kč. Zmíněný rodič ke zdárnému průběhu konference příliš nepřispěl:

„Rodiče pachatele (zejména otec) velmi ochraňující pachatele. Nezletilý přiznává svou chybu, otec spíše popírá podíl syna na činu jinak trestném, věc zlehčuje, obviňuje spolupachatele a další kluky, kteří do oken házeli, nechce přiznat podíl syna...“

Komplikovaná byla pro jednoho z facilitátorů situace, kdy byl skutek, na jehož spáchání se podílelo více osob, řešen dvěma oddělenými konferencemi, přičemž titíž poškození byli účastni na obou. Respondent byl v tomto případě ke svému vystupování poměrně kritický:

„Moje role facilitátora byla pro mě obtížná – poškození byli totožní s poškozenými v prvním případě RSK... Složitě pro mne ve vhodnosti otázek. Hodnocení mé osoby: slabší prezentovatelnost, nespokojenost s vlastním výsledkem...“

Poučení pro budoucí konference si z jednoho jednání odnesl také facilitátor, který se musel vyrovnat s **velkým počtem účastníků**:

„Pro další RSK bych lépe strukturovala sezení – dříve zařadila přestávku. Vzhledem k velkému počtu účastníků je nutné, aby se RSK účastnili minimálně dva facilitátoři a jeden probační úředník...“

Obdobně se jeden z respondentů snažil vyvodit poučení z konference, na níž musel řešit **nerovnoměrné „rozložení sil“**:

„Nevyváženost personálního obsazení účastníků RSK – případně tuto skutečnost zdůraznit před jednáním všem účastníkům, nicméně i nadále je na svobodě jejich rozhodnutí, zda v takovém případě mají zájem se zúčastnit – těžší role pro facilitátora (otázka schopnosti uplatnit moc jednotlivce v takovém kontextu, aniž by nedošlo ke ztrátě nestrannosti)...“

Uvedené citace mimo jiné naznačují, že facilitátoři přistupovali ke konferencím velmi odpovědně a snažili se z vlastních zkušeností vyvodit náměty na zefektivnění samotné praxe. Jejich **shrnující a zobecněné názory a postřehy** k rodinným skupinovým konferencím nabízí následující kapitola. Zatímco předchozí řádky vycházely z dat k jednotlivým případům, zdrojem poznatků v další části bude expertní dotazníkové šetření, uskutečněné v červnu roku 2018. Kromě míry zobecnění je tedy rozdíl i v tom, že původní data byla shromážděna bezprostředně po každé z konferencí, naproti tomu v expertním šetření se facilitátoři vyjadřovali s více než tříletým odstupem.

Shrneme-li poznatky z této části výzkumu, přímí účastníci hodnotí rodinné skupinové konference velmi pozitivně. Naprostá většina obětí i pachatelů byla s průběhem i výsledkem konferencí více či méně spokojena. Obdobně jako v zahraničních studiích, jimž jsme se věnovali v úvodu této publikace, i v našem prostředí se navíc potvrdilo, že pro účast na konferenci není rozhodujícím motivem jen vidina možné dohody o finančním či jiném odškodnění, ale na významu nabývají i takové (restorativní) prvky, jako touha oběti hovořit o prožitých zkušenostech, slyšet omluvu pachatele nebo přispět k jeho nápravě. Zkušenosti účastníků hovoří o tom, že právě potřeby či přání tohoto typu se během jednání dařilo uspokojit, a tak budeme-li na efektivitu konferencí usuzovat podle kritérií odvozených z teorie restorativní justice, jeví se jako opatření velmi efektivní. K prakticky stejným závěrům došel i výzkum, v němž byly před několika lety obdobným způsobem analyzovány případy, které PMS řešila formou mediace (srov. Rozum J., a další, 2010). Současně ale nelze přehlížet, že zkušenosti účastníků hovoří o značné emocionální náročnosti konferencí, neboť setkání lidí, mezi nimiž došlo ke konfliktní situaci, sebou nese i mnoho negativních pocitů či obav. Za zvláště důležité proto považujeme zjištění, že oběti i pachatelé byli spokojeni s prací facilitátorů, a to jak ve smyslu vhodné přípravy všech účastníků na samotné jednání, tak s jeho následným řízením či vedením. Skutečnost, že pracovníci PMS dokázali toto opatření realizovat na náležitě profesionální úrovni, je pro jeho další rozvoj v našich podmínkách zcela zásadní.

v.

Expertní dotazníkové šetření

Tato kapitola shrnuje názory a zkušenosti pracovníků PMS, kteří při rodinných skupinových konferencích, uskutečněných v rámci projektu „Na správnou cestu!“, působili jako facilitátoři. Oslovili jsme je prostřednictvím dotazníku (viz Příloha 6), distribuovaného v červnu 2018, tedy po více než třech letech od realizace samotných konferencí. Jeho cílem bylo zmapování obecnějších zkušeností a postřehů, neboť pro vyjádření dojmů z jednotlivých konferencí sloužil dotazník, který facilitátoři vyplňovali ke každé proběhlé konferenci. Z tohoto důvodu jsme delší časovou prodlevu od ukončeného projektu považovali za vhodnou. Dotazník jsme zaslali všem dvaceti facilitátorům, kteří se do projektu podle údajů PMS zapojili, avšak odpovědi nám bohužel poskytlo pouze jedenáct z nich (návratnost tedy činila 55 %)⁸. Při dotazování jsme se zaměřili zejména na názory na přínos či možné negativní dopady rodinných skupinových konferencí, a to jak pro oběti, tak pachatele. Zmapovány byly i případné problémy při přípravě a samotné realizaci konferencí. Podnětné byly rovněž komentáře k možnostem dalšího rozvoje konferencí a návrhy pro zlepšení jejich aplikace v praxi.

Dotazníkové šetření bylo anonymní, z hlediska statistického vyhodnocení jsme se zajímali pouze o údaje o pohlaví, věku, době praxe u PMS, specializaci v rámci pracovní činnosti a typu vzdělání. Všechny respondentky byly **ženy**, průměrný **věk** činil 47 let (nejmladší facilitátorce bylo 38 let, nejstarší 61 let). Tato položka nebyla vyplněna v pěti případech, tedy takřka v polovině. Průměrná doba zaměstnání u PMS činila 12,5 roku, nejdelší **praxe** dosáhla 18 let, nejkratší 8 let (v jednom případě nebyl příslušný údaj sdělen). Můžeme tedy konstatovat, že všichni respondenti byli velmi zkušenými pracovníci. Potvrzují to ostatně i některé konkrétní poznámky, týkající se zaměření jejich činnosti v rámci agendy PMS:

„Prošla jsem všemi kromě probace, ale dohledy také dělám...“

„Téměř všechny agendy za dobu působení u PMS, aktuálně zejména dohledy nad nezletilými, mladistvými a dospělými klienty...“

Navzdory uvedenému ale podle očekávání převažovala **specializace na mládež**. Často se vyskytovala její kombinace s výkonem dohledů (též u dospělých pachatelů), parole, se zprostředkováním řešení konfliktů (mediace, spolupráce před rozhodnutím orgánů činných v trestním řízení) či obecně s působením v přípravném řízení. Nejčastěji deklarované **vzdělání** bylo v oboru sociální práce nebo v další kombinaci se sociologickým nebo pedagogickým vzděláním. To se vyskytlo též samostatně po jednom případě, stejně tak jako vzdělání v oblasti práva. Dvakrát nebylo vzdělání uvedeno, v jednom případě respondentka vyplnila, že disponuje vzděláním ve všech v dotazu uvedených oborech (což zahrnovalo i psychologii).

Úvodní otázky směřovaly k **přípravě a realizaci** rodinných skupinových konferencí, a to především v tom smyslu, zda se facilitátoři potýkali s určitými **problémy zásadnějšího charakteru**. Dle odpovědí byla přípravná fáze náročnější, nicméně i tak se čtyři respondentky nesetkaly se žádnými obtížemi. Dvakrát bylo řečeno, že se nejednalo přímo o problémy,

⁸ Jedním z důvodů nepříliš uspokojivé návratnosti je i skutečnost, že někteří z původně proškolených facilitátorů již v PMS nepůsobí.

jako spíše o vysokou časovou a organizační náročnost, případně respondentka uvedla, že musela věnovat více času a energie vysvětlování účastníkům, co je podstatou i očekávaným přínosem konferencí. Zmíněny byly také obtíže spojené s motivováním účastníků:

„Při motivaci klientů se často setkávám s tím, že nemají moc zájem, aby se událost řešila v širším kruhu. Ze strany klientů není příliš zájem se RSK účastnit, pokud mají zájem věci nějak řešit, tak upřednostňují mediaci...“

Pokud již problémy nastaly (uvedeno v pěti odpovědích), týkaly se především **časové náročnosti** přípravy, sladění termínů (zejména u rozsáhlejšího počtu účastníků) a nedostatečných prostor PMS – jak kapacitně, tak ve smyslu zázemí:

„Především problém časový, tj. zajištění účastníků RSK (mapování, komunikace) zabere velké časové období, někdy byl tlak ze strany průběhu trestního stíhání (termíny hlavních líčení, termíny státních zástupců pro vydání usnesení či návrhu)...“

Jednou byly uvedeny **problémy v rovině osobní**, jednalo se o případ násilí v rodině. Zazněla také výtka k nejasné **povinnosti mlčenlivosti**.

Samotná **realizace konferencí** již podle našich respondentů probíhala v podstatě bez problémů. Celkem 8 z 11 dotazovaných žádné obtíže nedeklarovalo, jedna respondentka konstatovala méně podstatné problémy bez bližší specifikace, což v globálu vypovídá o velmi odpovědném přístupu facilitátorů k přípravě samotného setkání. Ve dvou případech se opakovalo sdělení týkající se časové náročnosti a nedostatečného zázemí v rámci PMS. Jednou byly zaznamenány určité obtíže s osobou, která se konference podle původního plánu neměla účastnit:

„Pamatuji si na jeden problém, kdy se RSK zúčastnila osoba, která nebyla předem informována o průběhu a cílech RSK (prostě se zjevila až na setkání a já jsem to nijak neošetřila a riskla to). Zmíněná osoba pak v průběhu RSK silně narušovala proces a nerespektovala pravidla až do té míry, že jsme ji museli požádat, aby opustila konferenci...“

Gros dotazníku tkvělo ve zjištění názorů facilitátorů na **přínos** rodinných skupinových konferencí **pro oběť a pachatele**. Věnujme nejprve pozornost obětem. Největší přínos RSK pro oběti spočívá podle úsudku respondentů v tom, že je zde dán prostor pro vyjádření skutečného zájmu systému o oběť. Ta má možnost osobního zapojení do řešení situace, může ovlivnit průběh rozhodnutí ve věci, získá více informací. Oběť dostává příležitost vyjádřit se a hovořit o dopadech činu na její život, setkat se s obviněným v bezpečném prostředí a vyjasnit si otázky, které má nezodpovězené:

„Odpověď na kladené otázky obětí, na které nedostanou bez mediace či RSK nikdy odpověď (př. Proč já?, Sledoval mě?, Zná moji adresu?, Nebude se mstít?)...“

Pro oběť je podle facilitátorů cenný čas věnovaný pouze jí, cítí vyjádření důrazu na své zájmy, může během konference sdílet své **potřeby, pocity i přání** s ostatními účastníky, zajištěn je ohleduplný přístup. Dozví se, jak na čin nahlízejí ostatní. V neposlední řadě pak oběti získají větší jistotu v tom, co bude:

„Vyslyšení jejich názoru, pohledu, pocitů, podpora, že jsou součástí procesu (někdy mívají pocit, že jde vše jen kolem nich)...“

„Nejsou v tom sami – vidí, jak ostatní reagují na vyjádření pachatele, jakou mu dávají zpětnou vazbu – mají možnost zjistit, jak případ a oběť vnímají ostatní...“

Setkání pachatele a oběti pochopitelně provázejí **četné emoce**, často umocněné přítomností dalších účastníků. Žádoucí je jejich (přiměřené) vyjádření, eventuálně jakési vnitřní uzavření utrpěného příkoří:

„Zklidnění, zmírnění, eliminace obav a nejistot, vnitřní uzavření záležitosti, příprava na emoční vypětí s eliminací klíčových negativních průvodních jevů, např. u soudu... Přínos i pro okolí a blízké oběti...“

Motivací pro oběť, byť často nikoli prvoplánovou, je možnost domluvit si v rámci rodinné skupinové konference **náhradu škody** či zmírnění následků skutku. Někdy oběti vnímají konferenci jako větší šanci na odškodnění. Pro někoho je klíčové zjištění postoje pachatele, především pak vyjádření jeho (upřímné) omluvy.

Jako další fakt uváděli facilitátoři, že pro oběti může být přínosné **porozumění okolnostem trestného činu**, seznámení se s motivací pachatele ke spáchání deliktu, stejně jako možnost pachatele poznat i z jiného pohledu, než jen z trestního spisu. V neposlední řadě pak konference nabízejí „jiný způsob řešení“ problému, kdy se počítá s aktivitou obou stran:

„Oběti nejvíce kvitují odžití poměrně silných emocí spojených s osobou pachatele, v našich RSK se oběti zklidnily, když blíže poznaly pachatele a jeho rodinu a v neposlední řadě si chválily rychlost zaplacení škody /náhrady újm a mimosoudní řešení...“

Při diskusi nad benefity určitého opatření či postupu není možné opominout i případná **rizika**, která s sebou jeho využívání může v praxi nést. Na případný negativní dopad konferencí na oběti jsme se proto v jedné z otázek cíleně zaměřili. Více než polovina respondentů však žádné ohrožující prvky nezmínila, přičemž jedna z respondentek neváhala zdůraznit, že konferenci (ale ani mediaci) by za takových podmínek nerealizovala. Objevil se nicméně také názor, že jistým záparem (avšak i výrazným kladem, pokud je daná skutečnost dobře zpracována) může být opakované vyvolání pocitů a vzpomínek z trestného činu. Konference pak může být **latentním spouštěčem** nepředpokladatelných emocí. Zklamáním pro oběť se může stát také nedodržení sjednaných kroků či opatření. Konkrétní špatná zkušenost vyplynula z již výše vzpomínané účasti osoby, která neprošla přípravnou fází, a svým projevem pak oběť znejistila a vyvolala v ní pocit spoluviny za vzniklou situaci. Trochu zobecněný souhrn faktorů, které mohou negativně ovlivnit působení konference na oběť (spíše v přeneseném slova smyslu), pak poskytla jiná z respondentek:

„Nedostatečná připravenost organizace PMS na realizaci RSK – nedostatečné školení facilitátorů, nedostatečné prostory, vybavení, zázemí, špatný časový rámeček (činnost v rámci projektu pracovníků jinak zaměstnaných v PMS)...“

Cílem rodinných skupinových konferencí je připravit prostor a podmínky pro setkání a diskusi účastníků, směřující k akceptovatelnému řešení konfliktu mezi (nejen) oběma hlavními stranami, tj. pachatelem a obětí. Žádoucí však není jednostranné zaměření, a proto je důležité věnovat pozornost také přínosům i rizikovým faktorům z hlediska **pachatele**. Za silnou stránku konference respondenti v tom smyslu považovali zejména výchovný potenciál kolektivního projednání trestné činnosti. Pachatel je „nucen“ vyjádřit se k následkům toho, co způsobil, za přítomnosti více osob, což by mělo vést k jeho větší odpovědnosti i k prevenci delikventního jednání:

„Pro mladistvé pachatele je dopad především výchovný, často se poprvé musí někomu omluvit a nějak smysluplně vysvětlit důvody svého jednání. To, jak říkají oni i jejich rodiče, je nezapomenutelný zážitek...“

Stejně tak působí **zpětná vazba**, kdy si pachatel vyslechne, jaký dopad měl jeho čin na oběť, její blízké a potažmo společnost. Obdrží reakci nejen na své protispolečenské chování, ale také na to, jak chce konflikt řešit, a na vyslovenou omluvu. Má tím také příležitost k větší sebereflexi:

„Možnost vidět situaci z druhé strany, a to nejen ze strany oběti, ale i jeho nejbližších – co vše s újmou mají spojeno, jaké nesnáze jim skutek způsobil... Možnost uvědomění si dopadu svého činu, příležitost k omluvě. Díky RSK, tedy společnému setkání, zjištění dopadů... může být pro pachatele potenciální následující protiprávní jednání ztíženo, nebo je RSK dokonce může vést k upuštění od záměru dalšího protiprávního jednání...“

Pachatel má rovněž možnost **vyjádřit svoji omluvu a dojednat náhradu škody** či odčinění dopadů jim spáchané trestné činnosti na život oběti. Žádoucí je aktivní účast na přípravě řešení. Pachatel může využít konferenci k tomu, aby se ukázal „v lepším světle“. Uspořádání konference, setkání zainteresovaných osob a podpora rodiny či komunity může také cíleně podpořit dobré stránky pachatelovy osobnosti a vést ke snížení rizika, že v důsledku projednání případu dojde k negativnímu efektu tzv. „nálepkování“:

„Není v tom sám...“

„Možnost shromáždění pozitivních okolností pro možná rozhodnutí“

Stejně jako v případě obětí, i pro pachatele může být přínosem konference možnost ventilovat emoce a „vyříkat si“ příslušné záležitosti v bezpečném prostředí. Důležitá je přirozeně také podpora blízké osoby:

„Osobní kontakt s druhou stranou v bezpečném prostředí, možnost mluvit spolu, vyjasnit si skutek, okolnosti, vidět dopady, možnost – prostor pro sebereflexi, mít větší jistotu v tom, co bude, zkušenost jiného způsobu řešení problému, aktivita...“

Negativní dopad konference na pachatele byl spatřován zřídka, v 80 % respondentky žádný takový prvek nezaznamenaly. Jedna dotazovaná uvedla, že si dovede představit složitou situaci, kdy facilitátor neuhlídá emoce na straně poškozených, kteří jsou v přesile. I u této otázky byly uvedeny obecnější argumenty, které mohou mít vliv na vnímání pa-

chatele, který pak konferenci nevidí pro sebe jako přínosnou. Jednalo se opět o nedostatky pro realizaci konferencí v organizaci a zázemí PMS a o špatný nebo náročný časový rámec. Tak trochu obojetný náhled na možné vyústění pocitů pachatele z RSK nabídla jedna z respondentek, která rizikové skutečnosti vnímala:

„Pro pachatele je často těžké být v roli pachatele, někdy vědomě přiznávají, ale nevědomě ne, tj. vyrovnávání se sám se sebou, přijmout zodpovědnost za své chování – pokud je to dobře zpracováno, je to velký klad...“

Poměrně obsáhlé reakce se týkaly dotazu na důležitost role **zástupce komunity**. S je-dinou výjimkou, kdy se facilitátorka nemohla k dané otázce vyjádřit (zkušenost s těmito účastníky neměla), považovali všichni jejich roli za významnou. Jedním z přínosů je možnost vnímat protiprávní jednání z jiného úhlu pohledu, respektive posoudit ji „zvenčí“ (tedy nikoli jen v rovině obět – pachatel). Pro samotné projednání je díky tomu k dispozici více informací. Jedná se zejména o seznámení se s postojem komunity k činu, nabídnutí zpětné vazby pachateli či přímo o odmítnutí činu pachatele, pomoc s hledáním přijatelného řešení a edukace okolní společnosti.

Vnímání trestného činu v kontextu komunity přináší **uvědomění si širšího dopadu trestné činnosti**, což může nezanedbatelným způsobem posílit oběť nebo poskytnout pachateli platformu pro přijetí zodpovědnosti. Neopomenutelná je podpora prevence, v jednom vyjádření bylo uvedeno, že zástupci komunity pomohli odkrýt závadové chování pachatele, které v budoucnu mohlo ovlivnit jeho další recidivu:

„Veřejný zájem jasně vychází najevo, nejde jen o záležitost pachatel – oběť, ostatní hrají významnou roli – dají to pachateli najevo – důležité pro nápravu a prevenci...“

Významné je rovněž narovnání vztahů, pochopení, odpuštění, přijetí zpět, tedy celkový **resocializační účinek** konferencí. Komunita v místě bydliště má možnost efektivně a cíleně na delikventa působit, případně se buduje nová důvěra, pracuje se na nápravě. Komunita je s to podporovat obě strany konfliktu, může se angažovat či účastnit na plnění dohodnutého, dává širší možnosti řešení následků. Naopak samotné společnosti může konference přinést zkušenost s „jiným“ způsobem řešení problémů. Důležitost zapojení zástupce komunity v restorativním procesu ilustruje i následující zkušenost:

„Významnou roli hrála třídní učitelka chlapců, která se pokusila poškozeným ukázat i pozitivní stránky jejich osobnosti. Mám také velmi pozitivní zkušenost s přítomností ad-vokáta pachatele, který po RSK zcela změnil přístup ke klientovi a jeho rodině ve smyslu důraznějšího vymáhání dojednané nápravy (stal se nám vlastně pomocníkem a oporou při naplňování plánu nápravy)...“

Co se týče **dalšího rozvoje rodinných skupinových konferencí** v našich podmínkách, zajímali jsme se o názor expertů na vhodnost využití tohoto opatření také u dospělých pachatelů. Pouze jedna odpověď byla negativní, všichni ostatní dotazovaní si takový postup dokázali představit, a to minimálně u určitého okruhu pachatelů či specifických trestných činů. Konkrétně byla zmiňována například trestná činnost ohrožování výchovy dítěte (§ 201 TZ), hospodářská kriminalita nebo výtržnictví. Adresáty by mohli být především

tzv. mladí dospělí pachatelé. Nutné je však individuální posouzení vhodnosti případu, což ale platí i u mládeže. Zároveň bylo pracovníky PMS poukázáno na kauzy, kde by využití konferencí vhodné rozhodně nebylo – jednalo se především o domácí násilí, stalking, znásilnění nebo o činy spáchané pod vlivem návykových látek. Další možnost uplatnění konferencí u dospělých pachatelů nabízejí dle jedné respondentky případy, kde je možné zapojit komunitu – například starostu obce, městské policisty či představitele nejrůznějších organizací. Rozšíření okruhu spáchaných trestných činů, které by mohly být touto formou řešeny, navrhuji i následující komentáře:

„Ano, dovedu si to představit, zejména u mladých dospělých. Zejména u hospodářské kriminality, ale klidně také, pokud by se vytvořila skupina, dobrovolné komunity jako zástupců poškozeného státu' i např. u maření výkonu úředního rozhodnutí – opakované řízení bez řidičského průkazu...“

„Nebála bych se RSK realizovat u krádeží, ale i u pachatelů násilné trestné činnosti – loupežné přepadení. Měla jsem téměř 80letou oběť, která se opakovaně měla potřebu vracet k tomu, jak ji moje klientka okradla a ublížila na zdraví, jaké psychické trauma jí způsobila. Oběť měla významnou oporu u svého manžela a u syna. Pachatelka zase u své matky a dědečka. Všichni situaci vnímali nějakým způsobem. V tomto případě bych vnímala jako vhodné, aby se všichni společně setkali a směli si vše vyříkat. Nikoli však u domácího násilí, stalkingu apod.!“

Více než polovina respondentů nám poskytla i **vlastní doporučení pro další rozvoj** rodinných skupinových konferencí v našich podmínkách, aby bylo jejich využívání co možná nejefektivnější. Ponejvíce byla navrhována, zejména s ohledem na nezbytnost dostatku času a prostoru pro realizaci konferencí, specializace pracovníků jen pro konference a mediace, nikoli kombinace s jinými agendami (probace). Důležitá je též podpora a rozvoj uplatňování konferencí, tedy vzdělávání, podpora společenského ocenění, dostatečné PR i ohodnocení pracovníků, kteří konference realizují. Nedílnou součástí je rovněž získání respektu ke konferencím i k mediaci ze strany soudců a státních zástupců. Dle názoru jedné respondentky by v budoucnosti konference mohly nahradit u dětí a mládeže i standardní soudní jednání:

„Kvalitnější proškolení lektory, kteří jsou odborníky v praxi RSK, mediace i mimo trestní justici (v civilních rodinných sporech). Nejsou jen praktiky, ale skutečně profesionálními lektory. Vyšší dotace časová na proškolení specialistů z řad PMS, využití i jiných směrů než jen metody facilitativní. Zkvalitnění prostor, zázemí na straně PMS k realizaci RSK. Zohlednění časové náročnosti realizace RSK vedoucími pracovníky PMS při přidělování spisů (aktuálně slyšíme názory vedoucích pracovníků, že se přidělují spisy – případy na počty, není možné přidělovat práci dle agendy). Objasnění dosahu mlčenlivosti pro různé typy účastníků v RSK...“

Závěrem můžeme konstatovat, že (i přes někdy obtížnou motivaci klientů) je analyzovaný restorativní postup považován facilitátory za přínosný a smysluplný. Ve vhodných případech jej vidí jako adekvátní nástroj řešení konfliktních situací mezi pachatelem a poškozeným:

„RSK považuji za metodu práce s pachatelem a obětí, která je beze sporu v praxi naší justice přínosná nejen pro pachatele a oběť jako mediace, ale i pro jejich širší okolí!“

Doporučována je však větší informovanost odborné, ale také laické veřejnosti. Oslovení facilitátoři se nebrání realizaci konferencí za příhodných podmínek ani do budoucna. Optimistickým zakončením této části našeho výzkumu pak může být citace, která příslušný restorativní postup maximálně podporuje:

„Realizace RSK pro mě byla jedním z největších zážitků v PMS a vyvolala ve mě pocit užitečnosti a smysluplnosti mé práce.“

VI.

Účinnost rodinných skupinových konferencí z pohledu recidivy

Recidiva je obecně považována za jedno z nejdůležitějších hledisek, podle nichž můžeme usuzovat na efektivitu různých opatření trestní justice. Většina odborníků se shoduje, že bez tohoto kritéria se moderně a racionálně pojatá kriminální politika neobejde, neboť kromě jiného jde vždy o velmi významnou zpětnou vazbu pro celý justiční systém (srov. Scheinost, Háková, Rozum, Tomášek, & Vlach, 2015). Zároveň však platí, že měřítko další trestné činnosti pachatele, který prošel příslušnou „intervencí“, není prosto celé řady metodologických problémů či komplikací. Příslušné údaje musíme díky nim posuzovat velmi kriticky, a to zejména v případě, jsou-li k dispozici pouze oficiální zdroje dat typu Rejstříku trestů (více k tomu viz např. Rozum, Tomášek, Vlach, & Háková, 2016). Někteří kriminologové navíc varují před tím, aby hledisko recidivy zcela zastínilo hlediska jiná, neméně podstatná. Cílem řady intervencí totiž nemusí být jen samotné omezení trestné činnosti pachatele, ale například i řešení jeho životní situace nebo odčinění škod způsobených oběti (Durnescu, 2008). Za nepříliš šťastný lze považovat také „dichotomický“ přístup k recidivě, z nějž většina výzkumů vychází a který vede k automatickému slučování další trestné činnosti se selháním příslušného opatření. Za takových okolností snadno přehlédneme dílčí úspěchy, k nimž mohla intervence navzdory další trestné činnosti vést (King, 2014), ale zejména pak skutečnost, že podstatné prvky ovlivňující kriminální kariéru leží zpravidla mimo dosah trestní justice. Selhání pachatele tak může do značné míry souviset s jinými faktory než s účinností nebo neúčinností daného trestu či programu (k tomu více viz např. Ward & Maruna, 2007; McNeill, 2006).

Uvedené poznámky jsou nepochybně na místě i v okamžiku, zabýváme-li se efektivitou opatření z oblasti restorativní justice. Údaj o další trestné činnosti pachatelů, kteří prošli rodinnými skupinovými konferencemi, tak sice považujeme za významný ukazatel jejich účinnosti, avšak zároveň se domníváme, že jej nelze vytrhnout z kontextu ostatních zjištění, a samozřejmě ani z celkového rámce, v němž jsou v České republice případy pachatelů z řad dětí a mládeže řešeny. Podmínky, v nichž náš výzkum probíhal, neumožnily připravit standardní evaluační studii, založenou na komparaci experimentální a kontrolní skupiny s náhodným výběrem účastníků. Výpovědní hodnota výsledků je proto omezená a měla by sloužit pro ilustraci dosavadních zkušeností s konferencemi v našich podmínkách, nikoli pro kategorické hodnocení, zda se jedná, nebo nejedná o účinné opatření na předcházení další trestné činnosti dětí a mládeže.

V našem výzkumu jsme recidivu spojovali s **údajem o dalším odsouzení**, které bylo možno dohledat v Rejstříku trestů, a to v období po účasti příslušného jedince na rodinné skupinové konferenci. Rejstřík jsme za tímto účelem analyzovali v **únoru roku 2019**, tedy zhruba čtyři nebo pět let po realizaci projektu „Na správnou cestu!“. Tento časový odstup lze z hlediska posouzení účinnosti příslušné intervence považovat za dostatečný. Za minimum bývá v kriminologické literatuře považováno období šesti měsíců, a to i z toho důvodu, že právě v tomto čase recidivuje největší podíl pachatelů (Lloyd, Mair, & Hough, 1994). Je nutno zdůraznit, že s osobními údaji bylo zacházeno v souladu s předpisy, týkajícími se ochrany osobních dat, a veškeré výstupy jsou na následujících stránkách prezentovány ve zcela anonymní podobě.

VI. 1. Výzkumný vzorek

Pro tuto část výzkumu jsme disponovali daty o **47 pachatelích** (tento údaj se liší od údajů uvedených v předcházejících kapitolách, neboť někteří jedinci se zúčastnili více konferencí). Ve 39 případech se jednalo o muže (83 % vzorku), žen bylo 8 (17 %). Většina pachatelů konferenci podstoupila v roce 2015 (31 osob), pouze třetina (16 osob) v roce 2014. S výjimkou jednoho pachatele, který byl slovenské státní příslušnosti, měli všichni státní příslušnost českou. Průměrný věk v době realizace rodinné skupinové konference činil 15,5 roku (st. odchylka 1,909). Ve 21 případech se jednalo o děti do věku patnácti let (44,7 %), 26 bylo mladistvých (55,3 %). Podrobnější informace nabízí následující tabulka.

Tabulka 23: Věk pachatelů v době realizace konference

Věk	Pachatelů	V %
12	3	6,4
13	7	14,9
14	5	10,6
15	8	17,0
16	6	12,8
17	10	21,3
18	8	17,0
Celkem	47	100,0

Významným údajem, z něhož lze usuzovat na míru rizika případné recidivy, je **předchozí trestná činnost**, a to ať již ve smyslu samotného zahájení kriminální kariéry, tak frekvence či typu dosud spáchaných deliktů (k tomu více viz např. Rozum, Tomášek, Vlach, & Háková, 2016). Vzhledem k věku námi zkoumaných osob ovšem nepřekvapí, že záznam o trestné činnosti z období před případem řešeným rodinnou skupinovou konferencí měli pouze dva jedinci (tedy 4,3 % našeho vzorku). Oba byli odsouzeni za výtržnictví (§ 358 TZ), a to shodně k sedmdesáti hodinám trestního opatření obecně prospěšných prací. Oba toto opatření řádně vykonali.

Pokud jde o **trestnou činnost**, která byla za pomoci konference řešena⁹, jednoznačně největší zastoupení měla v našem vzorku krádež. Dopustilo se jí 18 osob, tedy více než třetina vzorku (38,3 %). Ve větší míře se vyskytovalo také výtržnictví (7 osob – 14,9 %), poškození cizí věci (5 osob – 10,6 %) a loupež (4 osoby – 8,5 %). Mezi další skutky patřilo ublížení na zdraví (3 osoby), porušování domovní svobody (2), zpronevěra (2), podílnictví (1), ohrožení pod vlivem návykové látky (1), neoprávněné používání cizí věci (1), křivě obvinění (1) a vydírání (1).

Nejčastějšími **výstupy z konference** byly v našem vzorku plán nápravy (16 pachatelů) a dohoda (15 pachatelů), v 9 případech se jednalo o prohlášení (u sedmi pachatelů nebyl příslušný údaj k dispozici).

9 Tyto údaje jsme ke konkrétním osobám dohledávali jak v Rejstříku trestů, tak v dostupných záznamech PMS.

VI. 2. Údaje o řešeném případě v Rejstříku trestů

V první fázi naší analýzy jsme zjišťovali, zda lze v souvislosti s uskutečněnou konferencí dohledat v Rejstříku záznam o případném uložení opatření dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Takovou možnost šlo předpokládat pouze u mladistvých pachatelů, neboť opatření, která soud pro mládež uloží dítěti mladšímu patnácti let dle § 93 ZSM, se v Rejstříku neevidují. Příslušný záznam jsme našli pouze u 17 jedinců, tedy zhruba u jedné třetiny celého vzorku (36,1 %) a dvou třetin mladistvých (65,4 %). U zbývajících mladistvých, kde Rejstřík navzdory uskutečněné konferenci žádný záznam neobsahoval, se nabízí vysvětlení, že jejich případ vyřešil státní zástupce již v přípravném řízení, a to například uložením výchovného opatření. O něm se záznam v Rejstříku trestů nevede.

Jak dokládá Tabulka 24, nejčastějším opatřením, které bylo mladistvým uloženo, bylo **podmíněné odsouzení** (percentuální údaje, které tabulka zachycuje, se týkají pouze zmíněných 17 osob, u nichž byl příslušný záznam v Rejstříku dohledatelný). Dalšími variantami bylo upuštění od uložení trestního opatření, podmíněné upuštění od uložení trestního opatření, podmíněné odsouzení s dohledem a obecně prospěšné práce. Posledně jmenované opatření bylo uloženo jednomu mladistvému v rozsahu 100 hodin a dvěma v rozsahu 130 hodin. Za pozitivní zjištění může považovat skutečnost, že všechna zmíněná opatření byla mladistvými řádně vykonána a ani v jednom případě nedošlo k jejich přeměně.

Tabulka 24: Typ uloženého opatření

Druh opatření	Počet osob	V %
Podmíněné odsouzení	8	47,0
Upuštění od uložení trestního opatření	3	17,6
Obecně prospěšné práce	3	17,6
Podmíněné upuštění od uložení trestního opatření	2	11,9
Podmíněné odsouzení s dohledem	1	5,9
Celkem	17	100,0

U **dětí do patnácti let**, kde záznam v Rejstříku nepřipadal v úvahu, jsme se příslušné informace snažili čerpat z dostupných materiálů PMS. Bylo zřejmé, že tato instituce do jednotlivých případů vstupovala v úzké součinnosti s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, státním zastupitelstvím a soudem. Probační úředníci často navrhovali realizaci konkrétního výchovného opatření, zejména pak společensky prospěšnou činnost v konkrétním zařízení nebo výchovný terapeutický program. Konečná rozhodnutí soudu nebo státního zástupce jsme však k dispozici neměli.

VI. 3. Recidiva v roce 2019

Analýzu Rejstříku trestů za účelem vyhodnocení míry recidivy jsme uskutečnili v únoru roku 2019. Vzhledem k tomu, že samotné konference probíhaly od září roku 2014 až do září roku 2015, sledované období se u jednotlivých pachatelů lišilo, a to v rozmezí od tří let a čtyř měsíců (u nejkratšího možného intervalu po uskutečnění konference) po čtyři roky a čtyři měsíce (u intervalu nejdelšího). Vždy se jednalo o zjištění, zda se v Rejstříku objevil údaj o novém odsouzení, k němuž prokazatelně došlo až po konání konference.

Ukázalo se, že **nový záznam bylo možno dohledat u 14 osob, tedy u 29,8 % našeho výzkumného vzorku**. Devět z nich bylo odsouzeno ve věku mladistvého, v pěti případech již došlo k odsouzení po dosažení hranice osmnácti let. Jak dokládá následující tabulka, 6 osob mělo v Rejstříku více než jeden nový záznam. Celkem na náš vzorek připadalo 21 nových odsouzení.

Tabulka 25: Recidiva z pohledu počtu nových záznamů

Počet záznamů	Osob	V %
0	33	70,2
1	8	17,0
2	4	8,5
3	1	2,1
4	1	2,1
Celkem	47	100,0

Celkem u 5 odsouzených (10,6 %) bylo ve sledovaném období **zaznamenáno uložení souhrnného opatření**. To se uloží tehdy, pokud byl obviněný v mezidobí mezi spácháním souzeného skutku a vyhlášením rozsudku za něj odsouzen soudem prvního stupně za jiné provinění. Jednalo se o situace, kdy bylo uloženo souhrnné opatření pro jiné provinění, které bylo ve vícečinném souběhu s proviněním, kde bylo uloženo opatření po realizaci rodinné skupinové konference. Soud pak zrušil výrok předchozího rozsudku o trestu (v našem případě o opatření uloženém po rodinné skupinové konferenci) a uložil opatření souhrnné, které nesmělo být mírnější než opatření uložené předchozím rozsudkem.

Kromě samotného odsouzení jsme sledovali také **časový interval**, v jakém se nový záznam v Rejstříku objevil, a to ve vztahu k záznamu v roce 2014 či 2015. Jak dokládá následující tabulka, u více než poloviny recidivistů (57,2 %) se tak stalo v rozmezí jednoho až tří roků. U více než třetiny (35,3 %) pak v intervalu do jednoho roku. Do šesti měsíců recidivovala pětina pachatelů.

Tabulka 26: Interval nového záznamu v Rejstříku

Období	Osob	V %
do 6 měsíců	3	21,4
od 6 měsíců do 1 roku	2	14,3
Od 1 roku do 2 roků	4	28,6
Od 2 roků do 3 roků	4	28,6
Více než 3 roky	1	7,1
Celkem	14	100,0

U recidivujících pachatelů jsme sledovali, o jaký **typ recidivy** se jedná. Rozlišovali jsme recidivu speciální (opakování stejného trestného činu), recidivu stejnorodou (opakování totožného druhu kriminality – například deliktů majetkových nebo násilných) a recidivu obecnou (opakování trestné činnosti jako takové). V naprosté většině případů (10 osob) se jednalo o recidivu obecnou, po dvou případech pak připadlo na recidivu stejnorodou a speciální. Z **konkrétních skutků** se nejčastěji objevila krádež (4 případy), dvě zastoupení měla loupež, po jednom pak trestné činy výtržnictví, poškozování cizí věci, podílnictví, neoprávněného užívání cizí věci, nedovolené výroby a jiného nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy, ublížení na zdraví, těžkého ublížení na zdraví a ublížení na zdraví z nedbalosti.

Důležitým hlediskem pro posouzení účinnosti konferencí může být i skutečnost, zda se recidivující pachatelé dopustili závažnějšího, anebo méně závažného deliktu, než jaký byl řešen v průběhu konference. Kritériem pro naše hodnocení byla **výše trestní sazby**, která za spáchání příslušného činu hrozila. Můžeme konstatovat, že závažnější čin spáchalo 6 odsouzených, méně závažný skutek 5 odsouzených a čin se stejnou sazbou 3 odsouzení.

Za významný faktor, podle něhož lze do jisté míry usuzovat na rizika dalšího kriminálního chování či jiných, sociálně-patologických jevů, je přístup pachatele k výkonu uloženého alternativnímu trestu (srov. Scheinost, Háková, Rozum, Tomášek, & Vlach, 2015). V Rejstříku jsme se proto snažili dohledat také informace o případné **přeměně výkonu alternativního opatření**. Konstatovat ho bylo možné pouze ve dvou případech, avšak u jednoho z těchto odsouzených došlo k přeměně hned dvakrát. Poprvé šlo o přeměnu původně uloženého trestního opatření odnětí svobody v trvání tří měsíců, podmíněně odloženého na zkušební dobu 14 měsíců, kdy byl trest přeměněn na trestní opatření odnětí svobody nepodmíněně. Tak bylo přeměněno odsouzení případu, kde proběhla rodinná skupinová konference. Tento mladistvý však bohužel ve sledovaném období opět recidivoval a bylo mu uloženo trestní opatření obecně prospěšných prací ve výměře 60 hodin. Také výkon tohoto opatření nebyl úspěšný, a bylo mu proto následně přeměněno na trestní opatření odnětí svobody nepodmíněně v trvání dvaceti dnů. Druhému recidivujícímu odsouzenému byl změněn trest obecně prospěšných prací ve výměře 200 hodin, které mu byly ve sledované době uloženy již jako dospělému pachateli, a to na trest odnětí svobody nepodmíněně ve výměře 200 dní.

Vzhledem k malému počtu osob i k malým rozdílům v jejich **základních demografických znacích** nebylo možno předpokládat, že se podaří prokázat souvislost s některými, v kriminologické literatuře tradičně diskutovanými znaky typu pohlaví či věku. Častěji jsme sice nový záznam v Rejstříku zjistili u mužů (v 30,8 % případů) než u žen (ve 25 %), avšak tento rozdíl nebyl statisticky signifikantní. Průměrný věk recidivujících činil 16,0 let (statistická odchylka 1,359), nerecidivujících 15,2 (statistická odchylka 2,077). Pokud jde o věk v době realizace konference, o něco častěji recidivovali mladiství pachatelé (v 30,8 %) než děti do patnácti let (28,6 %), avšak ani zde se nejednalo o rozdíl signifikantní.

Roli nehrála ani **předchozí kriminální kariéra**. Zaměříme-li se na jedince, kteří měli záznam v Rejstříku již před účastí na konferenci, ani jeden z nich ve sledovaném období nerecidivoval.

Podle očekávání jsme údaj o dalším odsouzení v Rejstříku častěji dohledali u pachatelů, kteří se konference zúčastnili v roce 2014 (37,5 %), než u těch, kde konference proběhla až v roce 2015 (další odsouzení zaznamenáno jen u 25,8 %). Tento rozdíl je logicky zdůvodnitelný delším časovým obdobím, po které se daný jedinec může dostat do rozporu se zákonem.

Z hlediska **typu trestné činnosti** je možno konstatovat, že nejvyšší míry dosáhla recidiva u pachatelů, kteří se dopustili deliktů z oblasti majetkové kriminality. Z 18 osob, u nichž konference řešila spáchání krádeže, bylo znovu odsouzeno 6, tedy jedna třetina (33,3 %). V případě výtržnictví se jednalo o 28,6 % (recidivovali dva pachatelé z pěti), u loupeže o 25 % (jeden pachatel ze čtyř) a u poškozování cizí věci o 20 % (jeden pachatel z pěti).

Jak bylo detailně popsáno výše, pouze u části našeho vzorku bylo možné v Rejstříku dohledat opatření, které soud v souvislosti s případem projednávaným na konferenci uložil. Následující tabulka zobrazuje, jak se lišila míra recidivy u jednotlivých **typů těchto opatření**. Vzhledem k malému počtu pachatelů je ovšem nutno brát tyto poznatky pouze jako orientační. U jedinců, kde Rejstřík žádné opatření neobsahoval, dosáhla míra recidivy 20 %.

Tabulka 27: Recidiva podle druhu uloženého opatření

Druh opatření	Osob celkem	Recidivujících	Recidivujících v %
Upuštění od uložení trestního opatření	3	0	0,0
Podmíněné upuštění od uložení tr. opatření	2	0	0,0
Obecně prospěšné práce	3	1	33,3
Podmíněné odsouzení	8	6	75,0
Podmíněné odsouzení s dohledem	1	1	100,0

Recidivu jsme obdobně analyzovali ve vztahu k **výstupu rodinné skupinové konference**. Ten mohl nabývat formy prohlášení účastníků, dohody či plánu nápravy (viz výše). V nejvyšší míře recidivovali pachatelé u prvně jmenovaného typu – z devíti případů bylo možno nový záznam v Rejstříku trestů dohledat u šesti (tedy ve dvou třetinách). U výstupu v podobě dohody měli nový záznam 4 z 11 pachatelů (recidiva tedy ve 26,7 %) a v podobě

plánu nápravy 4 z 12 pachatelů (25 %). Aniž by bylo vhodné tato zjištění jakkoli přeceňovat, za pozornost nepochybně stojí, neboť prohlášení účastníků je formou, která je ze všech zmíněných nejméně formální a pachatele v podstatě nezavazuje k žádným konkrétním a objektivně kontrolovatelným úkonům. Je ovšem otázkou, zda námi zjištěná vyšší míra recidivy vypovídá o menší účinnosti tohoto způsobu ukončení konference, anebo jde spíše o skutečnost, že obecně „problémovější“ pachatelé, u nichž je riziko recidivy vyšší, jsou současně těmi, jejichž přístup k vlastní trestné činnosti i ke konferenci samotné brání uzavření uspokojivé dohody mezi účastníky či k vytvoření smysluplného plánu nápravy. Rozklíčovat, který z faktorů je zde příčinou a který následkem, by bylo možné jen detailněji zaměřenou analýzou.

Pokud jde o **druh opatření**, které soud recidivujícím osobám uložil, nejčastějším bylo trestní opatření odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (9 odsouzených). Ve čtyřech případech bylo uloženo trestní opatření obecně prospěšných prací (28,6 %), v jednom případě pak soud uložil k podmíněně odloženému trestnímu opatření odnětí svobody dohled probačního úředníka.

VI. 4. Recidiva a průběh konference

Některé ze zahraničních výzkumů prokázaly zajímavé souvislosti mezi recidivou pachatele a jeho chováním při samotné konferenci (viz podkapitola II.2. 2.). O podobná zjištění jsme usilovali i v našem výzkumu, avšak údaje, které jsme pro tyto účely shromáždili, byly bohužel výrazně limitované. Spoléhat jsme se mohli pouze na data z dotazníků, které v rámci původní evaluace projektu vyplnili pachatelé a oběti, případně na záznamový arch, vyplněný po konferenci jejím facilitátorem. K dispozici bohužel nebyly u všech konferencí, a navíc v případě, že se jednání účastnilo více pachatelů současně, nebylo obvykle možné ztotožnit konkrétní osobu s konkrétním dotazníkem (i vzhledem k **anonymitě celého šetření**). Zjištění, o nichž informujeme v následujících odstavcích, se tak týkají pouze části původního vzorku. Omezený počet respondentů bohužel neumožnil využít obvyklé postupy statistické analýzy, respektive možnost prokázat významnost zjištěných rozdílů. Tyto poznatky by proto měly sloužit spíše pro dokreslení zkoumané problematiky.

Pokud jde o **zkušenosti a postřehy obětí** z průběhu konference, propojení příslušných částí výzkumu (tedy dotazníku pro oběť a údajů o recidivě pachatele) bylo možné u **31 respondentů**. Celkem 13 z nich (41,9 %) se účastnilo jednání s pachatelem, který v průběhu následujících let recidivoval, naopak 18 respondentů (58,1 %) jednání s dítětem či mladistvým, kteří znovu odsouzeni nebyli. Ukázalo se, že ani jedna z položek dotazníku, u nichž by bylo možné o určitém vztahu k recidivě alespoň hypoteticky uvažovat, nevykazovala mezi těmito skupinami výraznější rozdíly. Jinými slovy řečeno, zkušenosti našich obětí nehovoří o tom, že by se recidivující pachatelé chovali již na konferenci samotné nápadně odlišně, než účastníci, kteří v trestné činnosti dále nepokračovali. Všichni „recidivisté“ se například během konference za svůj čin omluvili, jejich rodinní příslušníci na oběť dělali dojem, že jim záleží na pachatelově „polepšení“, a celkovou atmosféru konference oběť popsala jako více či méně vstřícnou. Paradoxně dokonce platilo, že kritičtěji vnímaly chování pachatele během konference oběti, v jejichž případech k recidivě následně nedošlo. Tyto rozdíly, které však nedosahovaly statistické významnosti, můžeme shrnout v následujících bodech:

- Ani jeden ze dvou pachatelů, kteří oběť při konferenci dostatečně nepřesvědčili, že se za svůj skutek upřímně stydí, se další trestné činnosti nedopustil. Mezi těmi, kdo naopak takovým dojmem na oběť rozhodně či spíše působil, bylo znovu odsouzeno 52 %.
- Recidiva byla zaznamenána přesně u poloviny pachatelů (50 %), u nichž oběť po konferenci uvěřila ve výchovný efekt celého opatření. V případech, kdy oběť o výchovném efektu pochybovala, dosáhla míra recidivy pouze 33 %.
- Na většinu pachatelů změnila oběť po konferenci názor k lepšímu – recidiva mezi těmito jedinci ovšem i tak dosáhla 52 %, zatímco u dvou pachatelů, na něž oběť názor nezměnila, k recidivě nedošlo.

Hledisko recidivy jsme mohli v této části výzkumu zahrnout také do analýzy dotazníků, které před a po konferenci vyplňovali sami **pachatelé**. V tomto případě jsme měli k dispozici údaje o 43 jedincích, z nichž bylo znovu odsouzeno 34,9 %. Ani tentokrát se ovšem nepodařilo prokázat, že by některé z postojů či názorů, které v dotazníku projeví, souvisely s vyšší pravděpodobností recidivy. Pachatelé, kteří v trestné činnosti po konferenci pokračovali, se tak od ostatních signifikantně nelišili ani v motivech, proč konferenci podstoupili, ani v pocitech, které měli před či po jejím konání.

K obdobnému konstatování lze dojít i na základě dotazníků pro **facilitátory** (k dispozici jsme měli poznatky k 29 pachatelům, přičemž další odsouzení bylo možno zaznamenat u 37,9 % z nich). Následující tabulka sice naznačuje, že recidiva byla častější u pachatelů, jejichž chování nebo chování jejich blízkých při konferenci komentoval facilitátor o něco „kritičtější“ (na dané škále nevyužil nejpříznivější proměnnou, ale o něco „váhavější“ variantu „spíše“), avšak příslušné rozdíly nelze hodnotit jako statisticky významné¹⁰. Totéž platí o zjištění, že o něco častěji recidivovali pachatelé, v jejichž případě byl facilitátor s výsledkem konference „spíše spokojen“ (v 50 % případů), než ti, kde byla jeho spokojenost s výsledkem absolutní (33,3 %).

Tabulka 28: Názory facilitátora na průběh konference a recidiva

Chování pachatele a jeho blízkých při konferenci		Recidiva (v %)
Pachatel působil dojmem, že se stydí za čin, který spáchal	Rozhodně ano	26,7
	Spíše ano	53,8
Pachatel působil dojmem, že má upřímný zájem svůj skutek napravit	Rozhodně ano	22,2
	Spíše ano	42,1
Lidé, kteří přišli pachatele podpořit, působili dojmem, že jim velmi záleží na jeho polepšení	Rozhodně ano	33,3
	Spíše ano	57,1

¹⁰ Vzhledem k minimálnímu počtu pachatelů u zbývajících variant uvádíme v příslušné tabulce pouze kladné varianty „rozhodně“ a „spíše“ ano.

VI. 5. Srovnání s předchozími výzkumy

Jak bylo konstatováno v samotném úvodu této publikace, v rámci projektu se bohužel nepodařilo sestavit původně zamýšlenou kontrolní skupinu. Celkovou míru recidivy účastníků rodinných skupinových konferencí tak můžeme v rámci České republiky srovnat pouze orientačně s výsledky studií, které se v minulosti zabývaly obdobnou problematikou. Jednou z nich je výzkum Institutu pro kriminologii a sociální prevenci z roku 2011, zaměřený na problematiku **probačních programů pro mladistvé** (viz Rozum & kol., 2011). Recidiva jejich účastníků (celkem 326 osob) byla zjišťována po čtyřech letech od příslušné intervence. Další odsouzení bylo zaznamenáno u 52 % z nich, což je výrazně nepříznivější výsledek než v případě rodinných skupinových konferencí. Stejně jako u dalších výzkumů, které zmíníme, je však nutno zdůraznit, že pachatelé v obou vzorcích se mohli v podstatných znacích, bezprostředně souvisejících s rizikem další trestné činnosti, významně lišit.

Obdobnou komparaci lze provést také s výsledky dosud **nejrozsáhlejšího výzkumu recidivy** v našich podmínkách, který Institut pro kriminologii a sociální prevenci uskutečnil v roce 2014. Jeho předností byla nejen samotná velikost vzorku (celkem 4 233 osob), ale též skutečnost, že došlo na přímé srovnání míry recidivy u různých typů trestů či opatření. Výzkumný soubor se skládal z pachatelů odsouzených v předem stanoveném období roku 2012 k trestu obecně prospěšných prací, trestu domácího vězení a podmíněného trestu odnětí svobody s dohledem, a dále z osob, kterým ve stejném období skončil výkon trestu odnětí svobody (jeho vykonáním nebo podmíněným propuštěním). Recidiva byla sledována po zhruba dvouletém období v červenci roku 2014. Záznam o novém odsouzení byl zjištěn u téměř poloviny vzorku (48,1 %), v kategorii mladistvých odsouzených pak dokonce u 62,1 % (srov. Scheinost & kol. 2015). Také v tomto případě tak míra recidivy u účastníků rodinných skupinových konferencí vyznívá podstatně příznivěji. Pokud bychom ji navíc z důvodu lepšího časového srovnání omezili na období dvou let (tedy na stejný interval jako u citované studie z roku 2014), dosáhne hodnoty pouhých 19,1 %.

Výzkumem, u kterého se porovnání s našimi daty nabízí automaticky, je studie Institutu pro kriminologii a sociální prevenci, věnovaná **mediaci** (Rozum J., a další, 2010). Recidiva v něm byla zkoumána na vzorku 311 pachatelů, kteří podstoupili mediaci v roce 2005, přičemž data z Rejstříku trestů byla analyzována v roce 2009 (tedy čtyři roky po uskutečnění mediaci). Nový záznam o odsouzení bylo možno dohledat u čtvrtiny výzkumného vzorku, přičemž většina z těchto jedinců (76 %) recidivovala již v prvních dvou letech sledovaného období. Zaměříme-li se na pachatele, kteří byli v době mediaci ve věku mladistvých, a kteří se tím pádem výrazně blíží našemu výzkumnému souboru, v jejich případě činila míra recidivy 26,4 %. Jedná se tedy o výsledek velmi podobný hodnotám dosaženým v naší aktuální studii.

VII.

Závěr a diskuse

Kriminalita dětí a mládeže přitahuje velkou pozornost nejen odborníků, ale i široké veřejnosti. Mladí lidé jsou již tradičně vnímáni jako určitý symbol naší společné budoucnosti, a tak chovají-li se deviantně, mnozí to mohou považovat za důkaz, že i v dospělosti budou jejich postoje k sociálním normám problematické, a celá společnost se tak bude potýkat s nárůstem kriminality i jiných, sociálně nežádoucích jevů. Není proto divu, že diskuse o vhodných způsobech či postupech, jak trestnou činnost mládeže řešit, je často vyhrocená, zvláště pak v okamžiku, kdy veřejnost pobouří případy zvláště závažných skutků násilného charakteru. Jakkoli k nim dochází jen zcela výjimečně, vždy se stanou podnětem pro hlasy volající nejen po celkovém zpřísnění trestů, ale též snížení věkové hranice, kdy by měli být mladí lidé za své skutky trestně odpovědní. Navzdory těmto tendencím však platí, že většina ekonomicky vyspělých států akcentuje v systému justice nad mládeží prvky výchovy a nápravy, neboť existuje oprávněný předpoklad, že takové snahy mají u pachatelů z nejmladších věkových kategorií největší šanci na úspěch. Rozvoji takto zaměřených opatření v současnosti nahrává i příznivý vývoj kriminality. Jak dokládají kriminální statistiky i kriminologické výzkumy, trestná činnost dětí a mládeže měla v posledních letech klesající tendenci (až po roce 2017 došlo k nepatrnému nárůstu). V České republice je dokonce počet provinění a činů jinak trestných, kterých se děti a mladiství dopustí, aktuálně nižší než před společenskými změnami v roce 1989.

Rodinné skupinové konference, jimž se věnovaly předchozí stránky, představují pro systém justice nad mládeží další ze zajímavých a slibných modelů, odvozených z filozofie restorativní justice. Ačkoli je možné kořeny tohoto opatření hledat na opačné straně naší planety, základní principy, z nichž vychází, nezní ani v našich podmínkách nikterak exoticky či neobvykle. Představa, že k řešení trestného činu by se měli vyjádřit ti, jichž se přímo týká, v zásadě odpovídá našemu přirozenému vnímání spravedlnosti, stejně jako skutečnost, že vyšší šanci na nápravu pachatele budeme automaticky očekávat v případě, že se do takového procesu zapojí jeho rodina a další blízké osoby. Výzkumy veřejného mínění ostatně dokazují, že většina občanů s filosofií restorativní justice souhlasí a vnímá ji ve vhodných případech jako slibnou cestu, jak kriminální delikty řešit. Platí to i přesto, že v jiných výzkumech se občané České republiky jeví jako velmi punitivně naladěni.

V současnosti se můžeme v systémech justice nad mládeží setkat s různými modely rodinných konferencí. Ačkoli je u většiny z nich patrná inspirace původním pojetím novozélandských „Whanau“ konferencí, pozorovat lze obvykle větší či menší rozdíly, dané snahou přizpůsobit toto opatření místním specifickým či potřebám. Odlišnosti spočívají zejména v okruhu účastníků, kteří jsou na konferenci zváni, stejně jako ve způsobu jejího řízení – hlavní slovo v něm mívají buď zástupci policie, nebo státních organizací v rámci systému justice, případně nestátní a neziskové organizace, které se věnují práci s rizikovou mládeží či již přímo restorativním projektům. Pro všechny modely ale platí, že umožňují všem účastníkům vyjádřit se k případu, kladou důraz na zapojení oběti do řešení případu a respektují rodinu jako základní prvek celého procesu. Konference i proto nelze vnímat jako pouhé „rozšířené mediace“. Metodické postupy, jimiž se řídí, jsou přizpůsobeny jak věku pachatele, tak rodinnému kontextu, v němž je případ i možnosti jeho řešení nahlíženy.

Rodinné skupinové konference se postupem času staly předmětem řady kriminologických výzkumů. Jakkoli zní principy, z nichž konference vycházejí, v teoretické rovině přesvědčivě, má-li se toto opatření prosadit v širším měřítku, neobejdeme se bez důkazů,

že přináší očekávané výsledky. Mnozí autoři soudí, že posuzovat účinnost konferencí bychom měli primárně podle toho, zda se jejich prostřednictvím daří naplňovat restorativní cíle – tedy zejména zapojit účastníky do procesu rozhodování, řešit potřeby obětí, zdůraznit odpovědnost pachatele za jeho vlastní chování a přispět k nápravě způsobené újmy a k obnově narušených vztahů. Výzkumy, které uplatnily tato měřítka, přinášejí vesměs pozitivní zprávy. Většina účastníků je s konferencemi spokojena, oběti si váží možnosti, které jim tento způsob projednání případu přináší, a považují jej za obecně spravedlivější proces než standardní „soudní cestu“.

Méně uspokojivou či jednoznačnou odpověď přinášejí výzkumy, které efektivitu konferencí spojují s otázkou následné recidivy pachatele. Existují studie, z nichž toto opatření vychází jako slibné, a někdy dokonce i účinnější než opatření či tresty jiné, avšak také výzkumy, které hovoří o relativně velkém podílu pachatelů, v jejichž případech konference potřebný preventivní účinek prokazatelně neměly. Na místě je nicméně zdůraznit, že kriminologie stojí v tomto směru na samém počátku svého bádání, a to i díky poměrně krátké historii, po níž se rodinné skupinové konference v systémech justice nad mládeží uplatňují. Odborníci se navíc dosud neshodli, jakým způsobem recidivu vymežit a jaká data považovat za její nejspolehlivější indikátor. Někteří kriminologové také varují, že tendence povyšovat recidivu na kritérium zásadního významu, s níž se dnes poměrně často setkáváme, je ve své podstatě chybná. Vede totiž k zastírání dalších cílů, jejichž naplnění od příslušných intervencí očekáváme. V případě programů z oblasti restorativní justice ostatně platí, že prvek předcházení trestné činnosti ani původní koncept tohoto hnutí přímo neobsahoval a jeho zastánci se mu začali věnovat až pod tlakem soudobé trestní politiky. Přehlížet toto kritérium v dnešní době nelze, avšak zároveň je třeba trvat na tom, aby účinnost konferencí i jiných opatření byla posuzována komplexně, tedy s ohledem na všechny předpokládané cíle a principy.

Právě takový přístup jsme se snažili uplatnit i v našem výzkumu. Velmi si ceníme toho, že Probační a mediační služba věnovala otázce účinnosti rodinných skupinových konferencí potřebnou pozornost již od okamžiku, kdy se je rozhodla v rámci projektu „Na správnou cestu!“ vyzkoušet v našem prostředí. Realizace prvních padesáti konferencí v letech 2014 a 2015 byla díky tomu provázena monitorováním zkušeností jejich přímých účastníků, tedy obětí, pachatelů i facilitátorů. Data, která se podařilo tímto způsobem získat, jsou nesmírně cenná a jejich hlubší analýza umožnila doložit, že také v České republice rodinné skupinové konference naplňují očekávání, která si s nimi kriminologické teorie spojují. V souladu s obdobnými zahraničními výzkumy se potvrdilo, že naprostá většina obětí, které se rozhodnou konferenci podstoupit, je s tímto opatřením následně spokojena a považuje ho za vhodný způsob projednání případu. Motivem jejich účasti není ani tak touha získat náhradu za utrpěnou škodu, ale spíše si cení možnosti hovořit o svých zkušenostech a vyjádřit se k tomu, jak by měla být celá věc vyřešena. Nezanedbatelné jsou také ryze altruistické motivy, tedy touha přispět k polepšení pachatele. Průběh konference i její řízení facilitátory hodnotí oběti velmi příznivě, a to nepochybně i proto, že v naprosté většině případů se jim pachatel za svůj skutek omluvil a následně se podařilo dospět ke společné dohodě, jak své chování odčiní.

Z výpovědí pachatelů bylo možné vyčíst, že účast na konferenci pro ně nebyla snadná. Řada z nich měla z jednání dokonce větší obavy, než jaké prožívaly oběti. Téměř pro všech-

ny pachatele také platilo, že si velmi cenili možnosti mít na konferenci někoho ze svých blízkých. K nejsilnějším důvodům účasti patřila touha osobně se omluvit a dohodnout se na způsobu nápravy, nepřehlédnutelným byl ovšem také pragmatický motiv vyhnout se přísnějšímu potrestání. Naprostá většina pak byla s průběhem konference spokojena, její atmosféru vnímala jako více či méně vstřícnou a věřila, že na ně oběť změnila názor k lepšímu. Všichni pachatelé byli také více či méně spokojeni s dohodou či plánem nápravy.

Spokojeni byli po ukončení většiny konferencí i sami facilitátoři, a to jak s průběhem, tak s výsledkem. Atmosféra jednání byla podle nich příznivá, až na výjimky hovořili o tom, že pachatel působil dojmem, že se za spáchaný skutek stydí a má upřímnou snahu napravit, co způsobil. Účastníci se projevovali aktivně, podporovatelům pachatele podle facilitátorů zjevně záleželo na tom, aby se polepšil.

Součástí našeho výzkumu byla i analýza údajů z Rejstříku trestů, která měla odhalit, kolik pachatelů se i navzdory své účasti na rodinné skupinové konferenci dopustilo další trestné činnosti. Ukázalo se, že záznam o dalším odsouzení lze po zhruba čtyřech letech odhalit u necelé třetiny z nich. Ve srovnání s jinými výzkumy, které se v našich podmínkách zaměřily na mladistvé pachatele, stejně jako s výzkumy rodinných skupinových konferencí v zahraničí, se jedná o relativně příznivý údaj. Hodnotit ho však musíme s patřičným nadhledem. Mezi účastí na konferenci a recidivou nelze hledat přímý a bezprostřední vztah, neboť proměnných, které rozhodují o dalším osudu každého jedince je nepřehledné množství. Dospívání je navíc obdobím, v němž je působení rizikových faktorů nejrůznějšího typu obzvláště vysoké. Námi provedenou analýzu je tak v tomto smyslu nutno chápat jako pouhou orientační sondu, jejíž výsledek se jeví pozitivně, avšak k porozumění skutečnému vlivu konference na postoje, názory i budoucí chování dotyčných jedinců by bylo nutné využít další, spíše kvalitativně zaměřené výzkumné metody a techniky.

Rodinná skupinová konference je opatření nesmírně náročné jak na přípravu, tak na řízení jejího samotného průběhu. Výmluvně to doložily názory a zkušenosti facilitátorů, které jsme oslovili formou expertního dotazníkového šetření. Konferenci svorně vnímají jako slibné a žádoucí opatření, které může přinést mnoho výhod či pozitivních dopadů jak pro oběť, tak pro pachatele či komunitu, avšak pro jehož realizaci je nutno úspěšně zvládnout mnoho dílčích kroků. Zcela zásadní je podle respondentů již přípravná fáze, v jejímž rámci je nutno účastníky vhodným způsobem motivovat a zajistit, aby porozuměli cílům i smyslu celého jednání. Pro další rozvoj rodinných skupinových konferencí je pak podle facilitátorů nezbytné, aby PMS zajistila potřebné personální kapacity (ideálně ve formě specializovaných pracovníků) a aby si toto opatření získalo patřičný respekt také u dalších institucí v rámci systému justice.

Obdobně jako o jiných restorativních opatřeních, ani o rodinných skupinových konferencích nemůžeme uvažovat jako o intervenci, kterou lze využít u každého skutku či u každého pachatele. Základní podmínkou bude vždy dobrovolný souhlas všech stran s účastí, neboť jakákoli forma donucení by byla proti smyslu celého jednání, a ve svém důsledku by mohla vést i k tak nežádoucím jevům, jako je sekundární viktimizace oběti či prohloubení konfliktní situace mezi ní a pachatelem. Facilitátor si musí být jist, že všichni účastníci pochopili účel a principy konference a vstupují do ní se žádoucími postoji i motivy, což platí nejen o pachateli, u něhož je podmínkou upřímný zájem napravit spáchaný delikt,

ale také o oběti, která by měla být ochotna vyslechnout si pachatele a hledat spolu s ním způsob, jak celý případ vyřešit, a stejně tak o všech ostatních účastnících. Skutečnost, že se na konferenci dostaví relativně velký počet osob a facilitátor si musí být jist připraveností u každé z nich, činí toto opatření o poznání náročnější než klasickou mediaci mezi pachatelem a obětí.

Zvýšené nároky na facilitátora představuje rovněž věk účastníků. U pachatelů z řad dětí a mladistvých sice můžeme teoreticky počítat s větším efektem prakticky jakékoli výchovné intervence, než je tomu u osob v dospělém věku, avšak pro některé z nich může být účast na konferenci aktivitou, pro niž nejsou dostatečně psychicky či emocionálně zralí. Otevřené jednání „tváří v tvář“ oběti a jejím blízkým může být velmi stresující událostí, přičemž jakékoli nedostatky v oblasti komunikace či sociálních dovedností, které bývají pro některé mladistvé delikventy příznačné, celý proces ještě více komplikují. I v případech, že si facilitátor s tímto typem rizik a překážek během jednání poradí, je nesmíme pouštět ze zřetele, kdykoli budeme hodnotit výslednou efektivitu konferencí.

Náš výzkum ukázal, že rodinné skupinové konference nabízejí vhodnou alternativu k již existujícím opatřením, jimiž může systém trestní justice reagovat na skutky spáchané osobami z nejmladších věkových kategorií. Vzhledem k mimořádné náročnosti jejich realizace, stejně jako k podmínkám, které musí případ i všichni potenciální účastníci splňovat, patrně nelze uvažovat o tom, že by se právě konference staly „hlavním proudem“ soudnictví nad mládeží. Rozhodně je ale žádoucí, aby PMS vytvořila podmínky pro jejich využití pokaždé, bude-li se to jejím pracovníkům jevit vzhledem k okolnostem konkrétních případů jako vhodné. Pozitivní zkušenosti přímých účastníků, které náš výzkum zachytil, i relativně příznivý údaj o následné recidivě pachatelů dokazují, že restorativní potenciál tohoto opatření je značný. I proto považujeme za dobré rozhodnutí PMS navázat na projekt „Na správnou cestu!“ jeho pokračováním, a to s cílem proškolit v letech 2016–2020 pro roli facilitátorů specialisty na práci s mladistvými pachateli ze všech středisek. Rodinné skupinové konference tak bude možno následně využívat ve všech soudních okresech České republiky.

Resumé

Rodinné skupinové konference představují opatření, které vychází z filozofie restorativní justice a které nachází uplatnění především u pachatelů z řad dětí a mládeže. Obdobně jako mediace zapojují konference do řešení trestného činu jeho přímé účastníky (tedy oběť a pachatele), avšak jejich okruh rozšiřují o další osoby, jichž se daný případ přímo či nepřímo týká. Jedná se zejména o rodinné příslušníky i další podporovatele oběti a pachatele, a dále o významné představitele příslušné komunity. Přítomnost blízkých lidí by měla oběť povzbudit a posílit, u pachatele se navíc předpokládá, že účast jeho rodičů zvýší pocit odpovědnosti za trestný čin i za následné úsilí k odčinění jeho následků. Také sami rodiče pachatele by měli díky setkání s obětí a jejími blízkými lépe pochopit, co se stalo, a cítit se zavázanější, aby došlo k urovnání vzniklého konfliktu. U rodinných skupinových konferencí můžeme kromě toho pozorovat také praktické uplatnění celostního rodinného přístupu, který zdůrazňuje vlastní schopnost rodin porozumět svým problémům a najít pro ně uspokojivá řešení. Příznivými zahraničními zkušenostmi s rodinnými skupinovými konferencemi se inspirovala Probační a mediální služba ČR (PMS). Možnost jejich využití v našich podmínkách ověřila v rámci projektu „Na správnou cestu!“, který probíhal v letech 2012–2015.

Cílem výzkumu, jehož výsledky shrnuje tato monografie, bylo zkušenosti s uvedeným projektem vyhodnotit. Kromě shrnutí dostupných poznatků z odborné literatury o rodinných skupinových konferencích a jejich využití v zahraničí byla provedena sekundární analýza dat z původních evaluačních dotazníků pro přímé účastníky konferencí, a dále expertní dotazníkové šetření mezi facilitátory. Pro posouzení efektivity konferencí byla provedena také analýza údajů z Rejstříku trestů, a to na vzorku všech pachatelů, kteří se konferencí v rámci uvedeného projektu zúčastnili.

Za „kolébku“ rodinných skupinových konferencí je považován Nový Zéland. Ve snaze řešit velký podíl mladistvých z řad původního obyvatelstva mezi pachateli trestných činů byl v této zemi přijat v roce 1989 zákon, který umožnil využít tzv. „Whanau konference“ jako standardní způsob projednání všech méně závažných případů. Novozélandský model konferencí se následně stal inspirací pro další země, mimo jiné Austrálii, USA, Severní Irsko, Belgie či Holandsko. Přes rozdíly, které se v praxi objevují a které souvisejí se snahou přizpůsobit konference místním podmínkám, zůstávají jejich základní principy stejné. Jde především o respekt pro rodinné příslušníky, možnost vyjádření pro všechny účastníky, citlivost ke kulturním i rodinným odlišnostem a důraz na zapojení oběti do rozhodnutí o řešení případu a o nápravě škody.

V kriminologických výzkumech, zabývajících se efektivitou rodinných skupinových konferencí, se pro její hodnocení užívají různá kritéria či měřítka. Řada z nich se odvozuje od cílů, k jejichž naplnění restorativní justice programově směřuje, tedy mimo jiné od míry zapojení účastníků do procesu rozhodování, nápravy způsobené újmy či obnovy narušených vztahů. Kromě toho je velkým tématem posledních desetiletí recidiva pachatelů, byť toto kritérium provází řada metodologických a jiných problémů. Zatímco studie, které se věnovaly zkušenostem účastníků s průběhem i výsledkem konferencí přinášejí vesměs pozitivní závěry, výzkumy zaměřené na recidivu vyznívají smíšeně a nejednoznačně. Důvodem může být relativně krátká doba, po níž je toto opatření využíváno, stejně jako rozdíly, jak si jednotliví autoři recidivu vymezují a z jakého typu dat vycházejí.

Využití rodinných skupinových konferencí v České republice usnadňuje skutečnost, že principy restorativní justice jsou jedním z koncepčních východisek systému soudnictví ve věcech mládeže. Důraz není kladen na potrestání pachatele, ale spíše na hledání způsobu, jak mu umožnit žít v souladu se zákonem, nalézt své sociální uplatnění a zároveň předejít konfliktním situacím souvisejícím se stíhanou trestnou činností. Metodika rodinných skupinových konferencí byla vytvořena v rámci projektu „Na správnou cestu!“. Vycházelo se z předpokladu, že konference bude možno využít v jakékoli fázi trestního řízení. Vhodné případy měl vytipovávat probační úředník – specialista pro práci s nezletilými a mládeží, který byl v daném případě činný na základě pověření orgánem činným v trestním řízení. Jeho úkolem bylo prostudovat dostupné materiály, přičemž zvláště si měl všimnout toho, zda se v případě objevuje konkrétní poškozený a zda celá věc zasáhla i další osoby (komunitu). Pokud došel k závěru, že uspořádání konference by bylo vhodné, směřoval k této možnosti úvodní konzultace s potenciálními účastníky. Klíčovou úlohu v celém procesu přípravy i průběhu rodinné konference zastával facilitátor. Výsledek konference mohl být trojího druhu, a to společné prohlášení účastníků, dohoda či plán nápravy. Facilitátor následně vytvořil zprávu o výsledku konference, která představovala formální výstup potvrzující její konání. Probační úředník veškeré výstupy z konference předal orgánům činným v trestním řízení.

V rámci projektu „Na správnou cestu!“ bylo uskutečněno celkem 40 rodinných skupinových konferencí, jichž se zúčastnilo 50 pachatelů. Většinu z nich tvořili muži (86 %), častěji se jednalo o mladistvé (61 %) než o děti do patnácti let. Naprostá většina konferencí se uskutečnila v rámci přípravného řízení. Součástí celého projektu byla i jeho průběžná evaluace. Účastníci konference z řad pachatelů a obětí vyplňovali dotazníky před i po samotném jednání, dotazník ke každému případu vyplnil rovněž facilitátor. Dotazníky, vyplněné v požadované formě, se podařilo získat ze 36 konferencí (tedy 90 %), své zkušenosti v nich popsalo celkem 40 obětí a 44 pachatelů.

Většina obětí podle svých slov prožívala trestnou činnost jako velmi negativní zkušenost. Více jak dvě třetiny se kvůli ní psychicky trápily, 53 % se následkem více bálo o sebe a své blízké. Velkou zlost vůči pachateli ale naproti tomu cítilo jen 30 % obětí. Naprostá většina vnímala jako zásadní věc, aby byl pachatel spravedlivě potrestán. Negativní emoce byly podle očekávání menší u jedinců, které na konferenci zastupovali určitou organizací či institucí, poškozenou jednáním pachatele. Pokud jde o motivy účasti, jako nejméně důležitá byla překvapivě uváděna touha získat náhradu škody – pro čtvrtinu obětí neměl tento prvek žádný význam, pro polovinu se jednalo jen o důvod částečný. Jako mnohem důležitější motiv účasti se jevílo přání slyšet upřímnou omluvu pachatele, přispět k jeho nápravě a také vyhnout se zdlouhavému projednávání případu u soudu. Ačkoli všechny oběti uvedly, že principy konference jim byly řádně vysvětleny, zhruba třetina o smyslu jednání pochybovala a více než polovina cítila nejistotu, co se během konference bude dít. Třetina navíc přiznávala, že má ze setkání s pachatelem strach. Zároveň ale 75 % obětí věřilo v upřímnost motivů pachatele konference se účastnit. Přítomnost blízké osoby byla důležitá pouze pro zhruba polovinu obětí, její význam ale rostl v případech, že se jednalo o násilný delikt nebo oběť pocítovala vůči pachateli strach.

Pro většinu pachatelů byla nejsilnějším důvodem účasti touha osobně se poškozenému omluvit a dohodnout se s ním na způsobu nápravy škody. Téměř 80 % ale současně při-

znávalo, že je motivovala také šance zajistit si tímto způsobem mírnější potrestání a dvě třetiny uvedly, že chtěly vyhovět přání rodičů či jiných osob. Jen zhruba polovina pachatelů konstatovala, že velmi důležitým motivem byla možnost vysvětlit oběti, jaké okolnosti je ke skutku vedly, pro zhruba desetinu neměl tento prvek dokonce žádný význam. Všichni pachatelé uvedli, že jim byly principy a smysl konference náležitě vysvětleny a shodli se i na tom, že se pro ně jedná o výhodnější způsob projednání, než jaký by představovala klasická „soudní cesta“. Obdobně jako oběti, i pachatelé před konferencí prožívali určité obavy – 60 % cítilo nejistotu, co se bude dít, 42 % váhalo, zda se mají zúčastnit, a 33 % si nebylo jisto, že se podaří dospět k dohodě. Více než polovina měla ze setkání s obětí strach (75 % v případech, že se před činem s obětí neznali), 90 % cítilo potřebu mít na konferenci blízkou osobu.

Naprostá většina obětí byla s průběhem i výsledkem konference spokojena. Až na jednu výjimku využily všechny oběti možnost pachateli sdělit, jaký dopad na ně jeho skutek měl, a měly pocit, že se mohly vyjádřit k řešení celého případu. 97 % obětí se dočkalo omluvy, pro 57 % z nich byla „velmi důležitá“, pouze pro jednoho respondenta neměla žádný význam. Podle 95 % obětí se pachatel za svůj čin stydl, ale zároveň 23 % uvedlo, že hlavním motivem jeho účasti bylo vyhnout se přísnějšímu potrestání. Častěji o tom byly přesvědčeny oběti, které cítily velkou zlost, o účasti pochybovaly a nebyly si jisté dohodou. Podle 97 % obětí záleželo rodině pachatele na jeho polepšení, 94 % obětí změnilo názor na pachatele k lepšímu a 92 % uvěřilo ve výchovný efekt konference. Její atmosféru vnímalo 91 % obětí jako vstřícnou, 94 % se po jejím skončení cítilo ohledně celého případu lépe než před ní. Všechny oběti by konferenci doporučily lidem, kteří se stanou obětí podobného skutku, 97 % své účasti ani v nejmenším nelitovalo. Podle 86 % obětí se podařilo dospět k dohodě, přičemž v těchto případech všechny oběti byly s jejím zněním spokojeny a až na jeden případ věřily, že ji pachatel dodrží. S výjimkou jedné oběti všechny uvedly, že konference byla vedena kvalitně a profesionálně.

Pokud jde o pachatele, 93 % hodnotilo atmosféru konference jako více či méně vstřícnou, zbytek jako „neutrální“. Až na jednoho respondenta se všichni za svůj čin omluvili, podle 52 % z nich byla omluva „rozhodně přijata“. Všichni pachatelé se shodli, že RSK byla vedena profesionálně a kvalitně. Naprostá většina uvedla, že dostali prostor vysvětlit své chování a vyjádřit se k možnostem, jak spáchaný delikt řešit. Na konferenci je v naprosté většině případů doprovázeli lidé, které si na jednání přáli mít. Více než 90 % pachatelů uvedlo, že při setkání s obětí prožívali stud či zahanbení, přičemž nejvíce to platilo o jedincích, pro něž byla silným motivem účasti omluva oběti a touha vysvětlit jí okolnosti činu. Osm z deseti pachatelů mělo dojem, že oběti nejde pouze o finanční odškodnění. Pouze pětina pachatelů zmínila, že se podporovatelé oběti chovali nepřátelsky a navrhovali nesmyslná řešení. Jen ve dvou případech se podle pachatele nepodařilo dojít k dohodě, ve všech ostatních s ní byli pachatelé spokojeni a byli přesvědčeni, že ji dodrží.

Příznivě hodnotili jednotlivé konference po jejich skončení také facilitátoři. Atmosféru popisovali až na jednu výjimku jako vstřícnou, pouze u dvou konferencí na ně pachatel nepůsobil dojmem, že se za spáchaný skutek stydí a má upřímnou snahu napravit, co způsobil. Jen dvě oběti a dva pachatelé byli při konferenci spíše pasivní, pouze v jednom

případě nepůsobil doprovod pachatele tak, že mu záleží na jeho polepšení. Všichni pachatelé a téměř všechny oběti se facilitátorům na konci konference jevíli jako spokojeni s jejím výsledkem, sami facilitátoři nebyli spokojeni pouze v jednom případě.

Facilitátory jsme v rámci výzkumu oslovili i v roce 2018, a to formou expertního dotazníkového šetření. Otázky se zaměřily na jejich celkové zkušenosti s konferencemi, včetně případných doporučení, jak je v našich podmínkách dále rozvíjet. Řádně vyplněné dotazníky nám zaslalo 11 respondentů (55 % z celkového počtu facilitátorů, kteří v rámci projektu „Na správnou cestu!“ působili). Všichni se shodli, že časově i organizačně nejnáročnější fází konferencí je jejich samotná příprava. Facilitátor musí věnovat velkou pozornost motivaci účastníků i jejich seznámení s principy konference, obtížné bývá sladit termíny tak, aby vyhovovaly všem. Někteří respondenti upozorňovali na nedostatečné kapacity PMS, a to jak personální, tak ve smyslu vhodných prostor. Samotná realizace konferencí probíhala v naprosté většině případů bez větších problémů. V obecné rovině facilitátoři konference vnímají jako přínosné, a to jak pro oběti, tak pro pachatele. U obětí jde o možnost věnovat se jejich potřebám a umožnit jim osobní zapojení do řešení případu, stejně jako vyjádřit se a hovořit o dopadech trestného činu na jejich život. Někdy oběti vnímají konferenci jako podstatně větší šanci na odškodnění. Pro některé z nich je klíčové zjistit, jaký postoj pachatel k celé věci zaujímá, a také slyšet od něj omluvu. Pokud jde o pachatele, facilitátoři jako silnou stránku konferencí vnímají jejich výchovný potenciál, kdy by výpověď oběti i názory ostatních účastníků měly dotyčného přimět k větší sebereflexi. Důležitá je aktivní účast pachatele na řešení, konference navíc může cíleně podpořit dobré stránky jeho osobnosti, a vést tak ke snížení rizika, že v důsledku projednání případu dojde k negativnímu efektu tzv. „nálepkování“. Pro další rozvoj konferencí by facilitátoři doporučovali zejména specializaci pracovníků na tuto činnost, a to spolu s vytvořením adekvátních podmínek pro jejich realizaci na střediscích PMS.

Součástí výzkumu bylo i posouzení účinnosti rodinných skupinových konferencí podle míry následné recidivy pachatelů. Usuzovali jsme na ni podle záznamů o případném dalším odsouzení v Rejstříku trestů v roce 2019 (tedy 3 až 4 roky po konání samotné konference). Vyhodnocena byla data o 47 pachatelích. Ukázalo se, že nový záznam v Rejstříku bylo možno dohledat u 29,8 % z nich. Šest osob mělo již více než jeden nový záznam, na celý vzorek připadalo 21 nových odsouzení. V naprosté většině případů se jednalo o recidivu nestejnorodou, nejvyšší míry dosáhla u pachatelů deliktů z oblasti majetkové kriminality. Hlediskem pro posouzení účinnosti konferencí může být také skutečnost, zda se recidivující pachatelé dopustili závažnějšího, anebo méně závažného deliktu, než jaký byl řešen v průběhu konference. Závažnější trestný čin (podle výše trestní sazby, která za spáchání příslušného činu hrozí) spáchalo 6 odsouzených, méně závažný skutek 5 odsouzených a čin se stejnou sazbou 3 odsouzení. Nový záznam v Rejstříku byl častější u mužů (v 30,8 % případů) než u žen (ve 25 %), pokud jde o věk v době realizace konference, o něco častěji recidivovali mladiství pachatelé (v 30,8 %) než děti (28,6 %).

Výzkum celkově ukázal, že rodinné skupinové konference můžeme považovat za vhodnou alternativu k již existujícím opatřením v rámci justice nad mládeží. Je proto dobře, že PMS se rozhodla na projekt „Na správnou cestu!“ navázat, a to s cílem rozšířit možnost jejich uplatnění na všechna střediska. Přímí účastníci hodnotili průběh i výsledek konferencí velmi příznivě, pozitivní dojem převládá i mezi facilitátory. Také míra recidivy

vyzněla uspokojivě, zejména pak, srovnáme-li ji s výsledky obdobných studií, které se zabývaly pachateli z řad dětí a mládeže. Zároveň je ale třeba zdůraznit, že rodinné skupinové konference představují mimořádně náročné opatření, a to jak z hlediska organizačního či časového pro facilitátory, tak z hlediska emocionálního pro jejich přímé účastníky. Vždy je tak nutno pečlivě zvažovat, v jakých případech je využití konference vhodné, a současně klást velký důraz na vytvoření adekvátních podmínek.

Summary

Family group conferences are measures based on the philosophy of restorative justice, which are particularly useful for juvenile offenders. Like mediation, conferences involve the direct participants (i.e. victim and offender) in dealing with the crime, but include also other people directly or indirectly affected by the case. This particularly concerns family members, supporters of the victim and offender, as well as important members of the community. The presence of family and friends should encourage and strengthen the victim, and the presence of parents is also expected to increase the offender's sense of responsibility for the offence and subsequent efforts to expiate the consequences. By meeting the victim and their loved ones, the offender's parents should also better understand what happened and feel more committed to settling the resulting conflict. In addition, we can also see the practical application of a whole family approach in family group conferences that emphasises the ability of families to understand their problems and find satisfactory solutions. The Probation and Mediation Service of the Czech Republic (PMS) was inspired by the favourable results of family group conferences abroad. It tested the possibility of their application in the project "On the Right Path!", which took place in 2012–2015.

The aim of the research, the results of which are summarised in this monograph, was to evaluate experience with the project. In addition to a summary of information from available literature on family group conferences and their use abroad, a secondary analysis of data from original evaluation questionnaires for direct participants of family conferences was conducted, together with an expert questionnaire survey of facilitators. An analysis of data from the Penal Register was also conducted to assess the effectiveness of conferences on a sample of all offenders who participated in conferences as part of this project.

New Zealand is considered the "cradle" of family group conferences. In an attempt to address the large percentage of indigenous juveniles among offenders, a law was adopted in 1989 to allow the use of so-called "Whanau conferences" as a standard way of dealing with minor cases. The New Zealand conference model then became the inspiration for other countries, including Australia, the USA, Northern Ireland, Belgium or Holland. In spite of the differences that arose in practice, which relate to the effort to adapt conferences to local conditions, their basic principles remain the same. Above all, this is respect for family members, the ability of all participants to have their voice heard, sensitivity to cultural and family differences, and an emphasis on involving the victim in the decision on how to handle the case and reparation.

In criminological studies dealing with the effectiveness of family group conferences, different criteria or standards are used for their evaluation. Many are based on the objectives underlying restorative justice, including, *inter alia*, the degree of participants' involvement in the decision-making process, remedying the harm caused, and the reconciliation and rebuilding of disrupted relationships. In addition, reoffending has been a major issue in recent decades, although this criterion is accompanied by a number of methodological and other problems. While studies dealing with participants' experience with the course and outcome of conferences has generally yielded positive results, the results of those focusing on reoffending are mixed and ambiguous. The reason may be the relatively short time that this measure has been used, as well as the differences in how individual authors define reoffending and the type of data on which the results are based.

The use of family group conferences in the Czech Republic is facilitated by the fact that the principles of restorative justice are one of the foundations of the juvenile justice system in this country. Emphasis is not placed on punishing the offender, but rather on finding a way to enable him/her to live in accordance with the law, find their place in society, and at the same time avoid conflict situations related to the prosecuted crime. Methodological procedure for family group conferences was developed as part of the project “On the Right Path!”. This was based on the premise that conferences could be used at any stage of criminal proceedings. Appropriate cases would be identified by a probation officer – specialist in working with youth, who was active in the case under the direction of the criminal justice authority. His/her task was to study available material, paying special attention to whether there was a specific victim in the case, and whether it had also affected other people (the community). If he/she concluded the organisation of a conference was appropriate, he/she moved in this direction with an initial consultation with potential participants. A facilitator plays a key role in the process of preparing and conducting the family conference. There are three possible outcomes of the conference, namely a joint statement by the participants, an agreement or a reparation plan. The facilitator subsequently prepares a report on the result of the conference, which represents the formal outcome confirming its conclusion. The probation officer then submits all outcomes of the conference to criminal justice authorities.

A total of 40 family group conferences were held as part of the “On the Right Path!” project, attended by a total of 50 offenders. Most were male (86%), more often juveniles (61%) than children under the age of fifteen. The majority of conferences took place as part of pre-trial proceedings. An integral part of the project was its ongoing evaluation. Offenders and victims participating in conferences filled in questionnaires before and after the conference; a questionnaire was also completed by the facilitator in each case. Questionnaires, completed in the required form, were obtained from 36 conferences (i.e. 90%), in which 40 victims and 44 offenders described their experience.

Most of the victims said they considered the crime a very negative experience. More than two-thirds suffered psychologically, 53% were more afraid for themselves and their loved ones. On the other hand, only 30% of the victims felt anger towards the offender. The majority felt it was crucial that the offender received fair punishment. As expected, negative emotions were less evident in individuals representing a particular organisation or institution damaged by the offender’s actions. In terms of motives for participation, the least important was surprisingly the desire for compensation – this was of no significance for one quarter of the victims, and only a partial reason for one half. It appears a much more important motive for participation was the desire to hear a sincere apology from the offender, to contribute to his/her reform, and to avoid a lengthy hearing of the case in court. Although all the victims said the principles of the conference had been properly explained to them, approximately one third had doubts regarding the sense of the meeting, and more than half felt uncertain about what would happen during the conference. In addition, one third admitted they were afraid of meeting with the offender. At the same time, 75% of the victims believed in the sincerity of the offender’s motives to participate in the conference. The presence of a family member or close friend was only important for about half of the victims, but its significance grew in cases of violent offences or if the victim was afraid of the offender.

For most offenders, the strongest reason for participation was a desire to personally apologise to the victim and agree on how to repair the damage. At the same time, almost 80% admitted that they were also motivated by the chance of getting a lenient sentence, and two-thirds said they wanted to do what their parents or others wanted. Only about half the offenders stated that a very important motive was the opportunity to explain the circumstances that led them to do what they had done to the victim, while this aspect had no meaning at all for approximately one tenth of offenders. All offenders stated that the principles and meaning of the conference had been properly explained to them and agreed that this was a more favourable way of hearing their case than a classic “court case”. Like the victims, the offenders were worried about the conference – 60% felt uncertain about what was going to happen, 42% were hesitant to participate, and 33% were unsure that an agreement could be reached. More than half were afraid of meeting the victim (75% if they did not know the victim before the crime), 90% felt the need to have a family member or close friend at the conference.

The majority of victims were satisfied with the course and outcome of the conference. With only one exception, all the victims took the opportunity to tell the offender what effect his/her behaviour had on them, and felt they could have an input in the resolution of the case. 97% of the victims received an apology, which was “very important” for 57% of the victims, and had no meaning for one respondent. According to 95% of the victims, the offender was ashamed of his/her actions, but at the same time 23% said their main motive for participation was to avoid more severe punishment. This was particularly the case for victims who felt angry towards the offender, had doubts about their own participation and were not certain of an agreement. According to 97% of the victims, the offender’s family wanted to see them reform, 94% of the victims changed their opinion of the offender for the better and 92% believed in the rehabilitative effect of the conference. 91% of the victims perceived the atmosphere as friendly, and 94% felt better about the whole case than before. All the victims would recommend the conference to people who had been victims of a similar act, 97% did not regret their participation. An agreement was reached according to 86% of the victims, in which case all victims were satisfied with its wording and, except in one case, believed the offender would abide by the agreement. With the exception of one victim, all reported that the conference was conducted in an excellent and professional manner.

As for the offenders, 93% rated the atmosphere of the conference as more or less friendly, the rest as “neutral.” Except for one respondent, everyone apologised for their actions, according to 52% of them, the apology was “definitely accepted”. All offenders agreed that the FGC was conducted in an excellent and professional manner. The majority said they were given the opportunity to explain their behaviour and have their say on how to deal with the committed offence. In the majority of cases, they were accompanied at the conference by people they wished to have at the meeting. More than 90% of the offenders reported experiencing embarrassment or shame on meeting the victim, which was most true of the individuals for whom apologising to the victim and desire to explain the circumstances of the crime were a strong motive for participation, Eight out of ten offenders felt that the victim was not just interested in financial compensation. Only one fifth of offenders

mentioned that the victim's supporters were hostile and suggested absurd solutions. No agreement could be reached in only two cases according to the offenders, in all others the offenders were satisfied and convinced they would abide by their agreement.

Facilitators also evaluated individual conferences positively after their conclusion. With only one exception, they described the atmosphere as friendly. The offenders at only two conferences did not seem to feel ashamed of the committed crime or to make a sincere effort to repair what they had caused. Only two victims and two offenders were rather passive at the conference; in one case the offender's companion did not appear interested in his reform. Facilitators felt that all the offenders and almost all of the victims seemed satisfied with the outcome at the end of the conference, the facilitators themselves were not satisfied in just one case.

We also addressed the facilitators as part of the study in the form of an expert questionnaire survey in 2018. The questions focused on their overall experience with conferences, including recommendations on how to further develop them under conditions of the Czech Republic. 11 respondents sent us properly completed questionnaires (55% of the total number of facilitators who participated in the "On the Right Path!" project). All agreed that the most time-consuming and organisationally demanding part of the conference was its preparation. The facilitator must pay particular attention to the motivation of the participants and their familiarisation with the principles of the conference; it is often difficult to reconcile the dates to suit everyone. Some respondents pointed to insufficient PMS capacity, both in terms of staff and suitable premises. In the majority of cases, the actual realisation of conferences took place without any major problems. In general, facilitators saw conferences as beneficial, both for the victims and offenders. Victims are given the opportunity to address their needs and allow them to personally engage in resolving the case, as well as to address and discuss the impact of the crime on their lives. Sometimes victims see the conference as a much greater chance of compensation. For some it is crucial to find out what the offender's attitude is to the case and to hear an apology. In terms of offenders, facilitators see the rehabilitative potential as one of the strengths of conferences, where the victim's testimony and the views of other participants can force the offender to greater self-reflection. The active involvement of the offender in the solution is also important, what's more the conference can support the positive aspects of his/her personality, thus reducing the risk of "labelling" as a result of hearing a case. For the further development of conferences, facilitators would particularly recommend the specialisation of staff in this activity, together with the creation of adequate conditions for their realisation at PMS centres.

The research also included an assessment of the effectiveness of family group conferences according to the subsequent rate of reoffending. We judged this according to records of any further conviction in the Criminal Register in 2019 (i.e. 3–4 years after the conference itself). Data on 47 offenders was evaluated. It turned out that a new record could be found in the Criminal Register for 29.8% of offenders. Six had more than one new record, with 21 new convictions for the entire sample. In the majority of cases the new offence was of different kind than the previous one; the highest level of reoffending reached by perpetrators of property crime. A consideration for assessing the effectiveness of conferences may also be whether re-offenders committed a more serious or less serious offence than

was dealt with during the conference. A more serious offence (according to the potential sentence for the commit offence) was committed by 6 offenders, a less serious offence by 5 offenders and an act with the same sentence by 3 offenders. Reoffending was more frequent for men (30.8% of cases) than women (25%); in terms of age at the time of the conference, juvenile offenders were somewhat more frequent (30.8%) than children (28.6%).

Overall, the research showed that family group conferences can be seen as an appropriate alternative to existing juvenile justice measures. It is therefore a positive sign that the PMS has decided to follow up on the “On the Right Path!” project, with the aim of extending the possibility of applying it to all Service centres. Direct participants rated the course and outcome of conferences very favourably, and a positive impression prevailed among facilitators as well. The rate of reoffending was satisfactory, especially when compared with the results of similar studies dealing with juvenile offenders. At the same time, however, it must be emphasised that family group conferences are an extremely challenging measure, both in terms of organisation and time for facilitators, and from an emotional perspective for their direct participants. Cases where the use of family group conferences is appropriate must always be carefully considered, while placing particular emphasis on creating adequate conditions.

Translated by: Presto

Použité prameny

- Baliga, S., Henry, S., & Valentine, G. (2017). *Restorative Community Conferencing*. Oakland: Impact Justice.
- Bazemore, G., & Elis, L. (2007). Evaluation of restorative justice. V G. Johnstone, & D. W. Van Ness, *Handbook of restorative justice* (stránky 397–425). Cullompton: Willan Publishnig.
- Blad, J. (2006). Institutionalizing restorative justice? Transforming criminal justice? A critical view on the Netherlands. V I. Aertsen, T. Daems, & L. Robert, *Institutionalizing restorative justice* (stránky 93–119). Cullompton: Willan Publishing.
- Blad, J., & Lauwaert, K. (2010). Evidence based policies? Empirical research on restorative justice in the Netherlands. V I. Vanfraechem, I. Aertsen, & J. Willemsens, *Restorative justice realities: empirical research in a European context* (stránky 175–205). Hague: Eleven International Publishing.
- Blagg, H. (1997). A just measure of shame? Aboriginal youth and conferencing in Australia. *The British Journal of Criminology*, 481–501.
- Bradshaw, W., & Roseborough, D. (2005). Restorative justice dialogue: the impact of mediation and conferencing on juvenile recidivism. *Federal Probation*, 15–21.
- Braithwaite, J. (1989). *Crime, shame and reintegration*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bushways, S., Brame, R., & Paternoster, R. (2004). Connecting desistance and recidivism: measuring changes in criminality over the lifespan. V S. Maruna, & R. Immari-geon, *After crime and punishment: pathways to offender reintegration* (stránky 85–101). Cullompton: Willan Publishing.
- Campbell, C., Devlin, R., O'Mahony, D., Doak, J., Jackson, J., Corrigan, T., & McEvoy, K. (2005). *Evaluation of the Northern Ireland youth conferences service*. Belfast: Northern Ireland Statistics and Research Agency.
- Canton, R. (2009). Taking probation abroad. *European Journal of Probation*, 66–78.
- Crawford, A., & Newburn, T. (2002). Recent developments in restorative justice for young people in England and Wales. *The British Journal of Criminology*, 476–495.
- Crawford, A., & Newburn, T. (2003). *Youth offending and restorative justice: implementing reform in youth justice*. Cullompton: Willan Publishing.
- Daly, K. (2001). Conferencing in Australia and New Zealand: variations, research findings and prospects. V A. Morris, & G. Maxwell, *Restorative justice for juveniles: conferencing, mediation and circles* (stránky 59–83). Oxford: Hart Publishing.
- Daly, K., & Hayes, H. (2002). Restorative justice and conferencing. V A. Graycar, & P. Grabosky, *The Cambridge handbook of Australian criminology* (stránky 294–312). Cambridge: Cambridge University Press.
- Durnescu, I. (2008). An exploration of the purposes and outcomes of probation in European jurisdiction. *Probation Journal*, 273–281.
- Farrall, S. (2002). *Rethinking What Works with Offenders: Probation, Social Context and Desistance from Crime*. Cullompton: Willan Publishing.
- Farrington, D. P. (2007). Childhood risk factors and risk-focused prevention. V M. Ma-guire, R. Morgan, & R. Reiner, *The Oxford handbook of criminology* (stránky 602–640). Oxford: Oxford University Press.
- Farrington, D. P., & Welsh, B. C. (2007). *Saving children from a life of crime*. Oxford: Ox-ford University Press.
- Gavrielides, T. (2007). *Restorative justice theory and practice: addressing the discrepancy*. Helsinki: HEUNI.

- Hayes, H. (2005). Assessing reoffending in restorative justice conferences. *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 77–101.
- Hayes, H. (2007). Reoffending and restorative justice. V G. Johnstone, & D. W. Van Ness, *Handbook of restorative justice* (stránky 426–444). Cullompton: Willan Publishing.
- Hipple, N. K., Gruenewald, J., & McGarrell, E. F. (2015). Restorativeness, procedural justice, and defiance as long-term predictors of reoffending of participants in family group conferences. *Criminal Justice and Behaviour*, 1110–1127.
- Hipple, N., Gruenewald, J., & McGarrell, E. (2014). Restorativeness, procedural justice, and defiance as predictors of reoffending of participants in family group conferences. *Crime and Delinquency*, 1131–1157.
- Holá, L. (2011). *Mediace v teorii a praxi*. Praha: Grada.
- Hulmáková, J. (2013). *Trestání delikventní mládeže*. Praha: C.H.Beck.
- Hydly, I., & Kemény, S. (2010). From local trial projects to state owned services: empirical research on restorative justice in Norway. V I. Vanfraechem, I. Aertsen, & J. Willemsens, *Restorative justice realities* (stránky 207–217). Hague: Eleven International Publishing.
- Christie, N. (1977). Conflicts as a property. *The British Journal of Criminology*, 1–15.
- Christie, N. (2004). *A Suitable Amount of Crime*. London: Routledge.
- Johnstone, G., & Van Ness, D. W. (2007). Restorative processes, outcomes, stakeholders. V G. Johnstone, & D. W. Van Ness, *Handbook of restorative justice* (stránky 209–227). Cullompton: Willan Publishing.
- Jurtíková, M. (2013). Rodinné skupinové konference. *Sociální práce*, 83–91.
- Kalina, K. (2013). *Psychoterapeutické systémy a jejich uplatnění v adiktologii*. Praha: Grada.
- Karstedt, S. (2002). Emotions and criminal justice. *Theoretical Criminology*, 299–317.
- King, S. (2014). *Desistance transitions and the impact of probation*. London: Routledge.
- Latimer, J., Dowden, C., & Muise, D. (2005). The effectiveness of restorative justice practices: a metaanalysis. *The Prison Journal*, 127–144.
- Lauwaert, K. (2015). Restorative justice and restorative justice practices. V K. Lauwaert, & I. Aertsen, *Desistance and restorative justice: mechanisms for desisting from crime within restorative justice practices* (stránky 38–53). Leuven: European Forum for Restorative Justice.
- Lloyd, C., Mair, G., & Hough, M. (1994). *Explaining reconviction rate: A critical analysis*. London: Home Office.
- Marešová, A., Blatníková, Š., Kotulan, P., Martinková, M., Štěchová, M., & Tamchyna, M. (2011). *Kriminální recidiva a recidivisté: charakteristika, projevy, možnosti trestní justice*. Praha: IKSP.
- Marsh, B. (2015). Northern Ireland. V K. Lauwaert, & I. Aertsen, *Desistance and restorative justice: mechanisms for desisting from crime within restorative justice practices* (stránky 142–179). Leuven: European Forum for Restorative Justice.
- Marshall, T., & Merry, S. (1990). *Crime and accountability: Victim-offender mediation in practice*. London: Home Office.
- Maruna, S. (2001). *Making good: how ex-convicts reform and rebuilt their lives*. Washington: American Psychological Association.
- Maruna, S. (2016). Desistance and restorative justice: it's now or never. *Restorative justice: An international Journal*, 289–301.
- Maruna, S., & LeBel, T. (2010). The desistance paradigm in correctional practice: from programmes to lives. V F. McNeill, P. Raynor, & C. Trotter, *Offender supervision: new directions in theory, research and practice* (stránky 65–87). Abington: Willan Publishing.

- Matoušek, O., & Matoušková, A. (2011). *Mládež a delikvence*. Praha: Portál.
- Maxwell, G., Morris, A., & Hayes, H. (2008). Conferencing and restorative justice. V D. Sullivan, & L. Tift, *Handbook of Restorative Justice* (stránky 91–107). New York: Routledge.
- McCold, P., & Wachtel, B. (1998). *Restorative policing experiment: The Bethlehem Pennsylvania police family group conferencing project*. Pipersville: Community Service Foundation.
- McGarrell, E., Olivares, K., Crawford, K., & Kroovand, N. (2000). *Returning justice to the community: the Indianapolis juvenile restorative justice experiment*. Indianapolis: The Hudson Institute.
- McNeill, F. (2000). Defining effective probation: frontline perspectives. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 382–397.
- McNeill, F. (2006). A desistance paradigm for offender management. *Criminology and Criminal Justice*, 39–62.
- McNeill, F., & Maruna, S. (2007). Giving up and giving back: desistance, generativity and social work with offenders. V G. McIvor, & P. Raynor, *Developments in Social Work with Offenders* (stránky 224–239). London: Jessica Kingsley Publishers.
- Morrison, B. (2007). *Restoring safe school communities*. Sydney: The Federation Press.
- Palk, G., Hayes, H., & Prenzler, T. (1998). Restorative justice and community conferencing: summary of findings from a pilot study. *Current Issues in Criminal Justice*, 138–155.
- Paterson, C., & Clamp, K. (2012). Exploring recent developments in restorative policing in England and Wales. *Criminology and Criminal Justice*, 593–611.
- Payne, B., Conway, V., Bell, C., Falk, A., Flynn, H., McNeil, C., & Rice, F. (2010). *Restorative practices in Northern Ireland: a mapping exercise*. Belfast: Queen's University.
- Raynor, P., & Robinson, G. (2005). *Rehabilitation, Crime and Justice*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- Robinson, G., & Shapland, J. (2008). Reducing recidivism. A task for restorative justice? *British Journal of Criminology*, 337–358.
- Rocque, M. (2017). *Desistance from crime: new advances in theory and research*. New York: Palgrave Macmillan.
- Roche, D. (2003). *Accountability in restorative justice*. Oxford: Oxford University Press.
- Rozum, J., Kotulan, P., Luptáková, M., Scheinost, M., Tomášek, J., & Špejra, M. (2010). *Uplatnění mediace v systému trestní justice II*. Praha: IKSP.
- Rozum, J., Kotulan, P., Tomášek, J., & Špejra, M. (2011). *Probační programy pro mladistvé*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Rozum, J., Tomášek, J., Vlach, J., & Háková, L. (2016). *Efektivita trestní politiky z pohledu recidivy*. Praha: IKSP.
- Sampson, R. J., & Laub, J. H. (1993). *Crime in the Making: Pathways and Turning Points Through Life*. London: Harvard University Press.
- Shapland, J., Atkinson, A., Atkinson, H., Dignan, J., Edwards, L., Hibbert, J., ... Sorsby, A. (2008). *Does restorative justice affect reconviction? The fourth report from evaluation of three schemes*. London: Ministry of Justice.
- Shapland, J., Atkinson, A., Chapman, B., Dignan, J., Howes, M., Johnstone, J., ... Sorsby, A. (2007). *Restorative justice: the views of victims and offenders*. London: Ministry of Justice.
- Shapland, J., Robinson, G., & Sorsby, A. (2011). *Restorative justice in practice*. Abington: Routledge.
- Scheinost, M., Háková, L., Rozum, J., Tomášek, J., & Vlach, J. (2015). *Trestní sankce – jejich uplatňování, vliv na recidivu a mediální obraz v televizním zpravodajství*. Praha: IKSP.

- Straub, U. (2012). Family group conference in Europe: from margin to mainstream. *ERIS web journal*, 26–35.
- Suzuki, M., & Wood, W. (2017). Is restorative justice conferencing appropriate for youth offenders? *Criminology and Criminal Justice*, 1–18.
- Šámal, P. (2011). *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář, 3. vydání*. Praha: C.H.Beck.
- Štern, P., Ouředníčková, L., & Doubravová, D. (2010). *Probace a mediace*. Praha: Portál.
- Tamarit, J., & Luque, E. (2016). Can restorative justice satisfy victims needs? Evaluation of Catalan victim-offender mediation programme. *Restorative Justice: An International Journal*, 68–85.
- Umbreit, M. (1994). *Victim meets offender: the impact of restorative justice and mediation*. New York: Willow Tree Press.
- Umbreit, M. S., Coates, R. B., & Vos, B. (2008). Victim offender mediation: an evolving evidence-based practice. V D. Sullivan, & L. Tifft, *Handbook of Restorative Justice* (stránky 52–62). Abingdon: Routledge.
- Urbanová, M., Rusinková, K., & Holas, J. (2017). Mediace a rodinné skupinové konference – řešení konfliktů komunikací. *Media4u Magazine*, 27–32.
- Válková, H., Kuchta, J., & Hulmáková, J. (2019). *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H.Beck.
- Van Camp, T., & Wemmers, J.-A. (2013). Victim satisfaction with restorative justice: More than simply procedural justice. *International Review of Victimology*, 117–143.
- Van Doosselaere, D., & Vanfraechem, I. (2010). Research, practice and policy partnerships: empirical research on restorative justice in Belgium. V I. Vanfraechem, I. Aertsen, & J. Willemsens, *Restorative justice realities: empirical research in a European context* (stránky 57–94). Hague: Eleven International Publishing.
- Vanfraechem, I. (2005). Evaluating conferencing for serious juvenile offenders. V E. Elliott, & R. M. Gordon, *New directions in restorative justice: issues, practice, evaluating* (stránky 278–303). Cullompton: Willan Publishing.
- Večerka, K., Holas, J., Tomášek, J., Diblíková, S., & Blatníková, Š. (2009). *Mládež v kriminologické perspektivě*. Praha: IKSP.
- Ward, T., & Maruna, S. (2007). *Rehabilitation*. Abington: Routledge.
- Zehr, H. (2003). *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici.
- Zernova, M. (2007). Aspirations of restorative justice proponents and experiences of participants in family group conferences. *British Journal of Criminology*, 491–509.
- Zernova, M. (2007). *Restorative justice: ideals and realities*. Aldershot: Ashgate.
- Zinsstag, E., Teunkens, M., & Pali, B. (2011). *Conferencing: a way forward for restorative justice in Europe*. Leuven: European Forum for Restorative Justice.
- Ženíšková, J., Pavlíková, G., & Martínková, K. (2015). *Pravidla a postupy odborné přípravy pracovníků OSPOD v oblasti rodinných konferencí*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR.

Přílohy

Příloha 1: Dotazník pro oběti před konáním konference

1. Jedním z cílů konference je **řešit následky trestného činu a potřeby obětí**. Ty mohou být různé. Uvedte prosím (zaškrtnutím příslušného pole v každém řádku), která z následujících tvrzení vystihují Vaši situaci:

	Naprosto souhlasím	Spíše souhlasím	Spíše nesouhlasím	Naprosto nesouhlasím
Kvůli činu, kterého se pachatel dopustil, se psychicky velmi trápím.				
Pachatel způsobil, že se nyní mnohem více bojím (například o sebe a své blízké, o majetek).				
Vůči pachateli cítím velkou zlost.				
Je pro mě důležité, aby byl pachatel za čin spravedlivě potrestán.				
Je pro mě nepřijemné, že jsem celým případem a jeho projednáváním ztratil již hodně času.				

Napadá Vás k následkům, které Vám čin způsobil, **ještě něco**? Uvedte prosím:

2. Do konferencí vstupují oběti trestné činnosti **z různých důvodů**. Uvedte prosím (opět zaškrtnutím vhodné odpovědi), které z následujících a v jaké míře se týkají Vás.

	Jedná se o velmi silný důvod účasti	Jedná se o částečný důvod účasti	Není to vůbec důvodem mojí účasti
Získat od pachatele náhradu škody.			
Sdělit pachateli osobně a z očí do očí, co mi svým skutkem způsobil.			
Slyšet od něj jasnou omluvu za jeho čin.			
Vyhnout se zdlouhavému projednávání případu u soudu či státního zástupce.			
Vyjádřit se osobně k celému případu a ke způsobu jeho řešení.			
Příspěk k polepšení pachatele – věřím ve výchovný efekt tohoto projektu.			

3. Různé bývají **pocity**, jaké před konferencí účastníci mají. Můžete prosím uvést (opět zaškrtnutím příslušné varianty), v jaké míře vystihují následující výroky Vaši situaci?

	Naprostou souhlasím	Spíše souhlasím	Spíše nesouhlasím	Naprostou nesouhlasím
Principy a smysl celého projektu mi byly velmi dobře a jasně vysvětleny.				
Stále pociťuji jisté pochyby, zda bylo moje rozhodnutí konference se zúčastnit správné.				
Věřím, že pachatel do projektu vstupuje s upřímnou snahou odčinit, co způsobil.				
Ze setkání s pachatelem během konference mám strach.				
Pochybuji, že během konference dohodneme, jak pachatel svůj čin napraví.				
Mám obavy a pocity nejistoty z toho, co se během konference může stát.				
Je pro mě důležité, aby se konference zúčastnil někdo z mých blízkých.				
Myslím si, že tento způsob řešení případu je pro mě výhodnější, než „klasické“ projednání u soudu.				

Příloha 2: Dotazník pro oběti po skončení konference

1. Jak byste popsal celkovou **atmosféru**, která při konferenci panovala?

velmi vstřícná	spíše vstřícná	neutrální	spíše nevstřícná	velmi nevstřícná
----------------	----------------	-----------	------------------	------------------

Pokud Vás pro atmosféru napadá ještě **jiná, výstižnější charakteristika**, uveďte ji prosím:

2. Sděлил jste během konference výslovně pachateli, **jaký dopad** na vás jeho skutek měl?

ANO NE

3. **Omluvil se** Vám pachatel během konference za svůj čin?

ANO NE

Pokud ANO, tato omluva pro Vás byla:

velmi důležitá	docela důležitá	spíše nedůležitá	zcela nedůležitá
----------------	-----------------	------------------	------------------

4. Jednotliví účastníci mohou ke konferenci přistoupit různě. Uveďte prosím pomocí následujících výroků, jak tomu bylo během vaší konference.

	Naprostou souhlasím	Spíše souhlasím	Spíše nesouhlasím	Naprostou nesouhlasím
Pachatel působil během konference dojmem, že se za svůj čin stydí.				
Z chování lidí, kteří přišli pachatele podpořit, bylo zjevné, že jim velmi záleží na tom, aby se polepšil a trestnou činnost již nepáchal.				
Pachatel se konference účastnil pouze „formálně“, aby se vyhnul přísnějšímu potrestání.				
Jsem přesvědčený, že konference měla na pachatele výchovný efekt.				
Konference byla pracovníky vedena velmi profesionálně a kvalitně.				

5. Jaké z následujících výroků vystihují **pocity a zkušenosti**, které z konference máte?

	Naprostou souhlasím	Spíše souhlasím	Spíše nesouhlasím	Naprostou nesouhlasím
Během konference jsem dostal dostatečný prostor pro vyjádření svých názorů a pocitů.				
Po konferenci se ohledně celého případu cítím lépe než před ní.				
Na konferenci se mnou byli lidé, které jsem tam potřeboval mít.				
Je pro mě důležité, že jsem se mohl vyjádřit k řešení celého případu.				
Po konferenci jsem na pachatele změnil názor, a to k lepšímu.				
Svoji účast na konferenci ani v nejmenším nelituji.				
V průběhu konference jsem nepocítoval žádný strach ani obavy.				
Člověku, který by stal obětí stejného skutku, bych konferenci doporučil.				

6. Jedním z cílů konference je dospět k **plánu nápravy**, k němuž se pachatel zaváže. Podarilo se to ve Vašem případě? ANO NE

Pokud ANO, odpovězte prosím na následující doplňující otázky:

6 **a** S tímto plánem jste Vy osobně

zcela spokojen	spíše spokojen	spíše nespokojen	zcela nespokojen
----------------	----------------	------------------	------------------

6 **b** Domníváte se, že pachatel tento plán

rozhodně dodrží	spíše dodrží	spíše nedodrží	rozhodně nedodrží
-----------------	--------------	----------------	-------------------

7. Je ještě něco, co byste nám rádi v souvislosti s Vaší účastí sdělili? Uvedte to prosím (a v případě potřeby přiložte k dotazníku další listy – budeme Vám vděční za jakýkoli poznatek či zkušenost):

Příloha 3: Dotazník pro pachatele před konferencí

1. Do konferencí vstupují lidé z **různých důvodů**. Uvedte prosím (zaškrtnutím vhodné odpovědi v každém řádku), které z následujících a v jaké míře se týkají Vás.

	Jedná se o velmi silný důvod účasti	Jedná se o částečný důvod účasti	Není to vůbec důvodem méj účasti
Dohodnout se společně na tom, jak mohu napravit, co jsem svým činem způsobil.			
Vysvětlit poškozenému, jaké okolnosti mě k činu vedly.			
Omluvit se osobně poškozenému za to, co jsem mu způsobil.			
Dosáhnou celkově mírnějšího postihu za daný čin.			
Vyhovět lidem, kteří chtějí, abych se tohoto projektu účastnil (například rodičům).			

Napadá Vás **ještě nějaký další důvod či motiv**, který je pro Vaši účast v konferenci podstatný? Uvedte prosím:

2. Různé bývají také **pocity**, jaké před konferencí její účastníci mají. Můžete prosím uvést (opět zaškrtnutím příslušné varianty v každém řádku), v jaké míře vystihují následující výroky Vaši situaci?

	Naprosto souhlasím	Spíše souhlasím	Spíše nesouhlasím	Naprosto nesouhlasím
Principy i celkový smysl konference mi byly velmi dobře a jasně vysvětleny.				
Stále pociťuji jisté pochyby, zda bylo moje rozhodnutí konference se zúčastnit správné.				
Ze setkání s poškozeným během konference mám strach.				
Pochybují, že se během konference dohodneme, jak bych mohl svůj čin napravit.				
Mám obavy a pocity nejistoty z toho, co se během konference může stát.				
Je pro mě důležité, aby se konference zúčastnil někdo z mých blízkých.				
Myslím si, že tento způsob řešení případu je pro mě výhodnější, než „klasické“ projednání u soudu.				

Příloha 4: Dotazník pro pachatele po skončení konference

1. Jak byste popsal celkovou **atmosféru**, která při konferenci panovala?

velmi vstřícná	spíše vstřícná	neutrální	spíše nevstřícná	velmi nevstřícná
----------------	----------------	-----------	------------------	------------------

Pokud Vás pro atmosféru napadá ještě **jiná, výstižnější charakteristika**, uveďte ji prosím:

2. **Omluvil** jste se během konference výslovně poškozenému za čin, který jste spáchal?

ANO NE

Pokud ANO, poškozený Vaši omluvu

rozhodně přijal	spíše přijal	spíše nepřijal	rozhodně nepřijal
-----------------	--------------	----------------	-------------------

3. Jednotliví účastníci mohou ke konferenci přistoupit různě. Uveďte prosím pomocí následujících výroků, jak tomu bylo během Vaší konference.

	Naprosto souhlasím	Spíše souhlasím	Spíše nesouhlasím	Naprosto nesouhlasím
Poškozený se konference účastnil pouze proto, aby získal finanční odškodnění.				
Lidé, kteří přišli poškozeného na konferenci podpořit, se ke mně chovali nepřátelsky.				
Poškozený hovořil o tom, jak se v souvislosti s celým případem cítil a jaké problémy jsem mu svým činem způsobil.				
Poškozeného a jeho blízké jsem během konference přesvědčil, že nejsem tak špatný člověk, jak si možná mysleli.				
Někteří účastníci během konference vyslovovali zcela nesmyslné návrhy, jak by měl být můj případ řešen.				

4. Jaké z následujících výroků vystihují **pocity a zkušenosti**, které z konference máte?

	Naprostou souhlasím	Spíše souhlasím	Spíše nesouhlasím	Naprostou nesouhlasím
Během konference jsem dostal dostatečný prostor pro vyjádření svých názorů a pocitů.				
Při konferenci jsem zažíval pocity studu a zahanbení z toho, čeho jsem se dopustil.				
Na konferenci se mnou byli lidé, které jsem tam potřeboval mít.				
Je pro mě důležité, že jsem se mohl vyjádřit k řešení celého případu.				
Konference byla pracovníky vedena velmi profesionálně a kvalitně.				
V průběhu konference jsem nepocítoval žádný strach ani obavy.				
Konference mě ovlivnila natolik, že se již budu maximálně vyhýbat jakýmkoli konfliktům se zákonem.				

5. Jedním z cílů konference je dospět k **plánu nápravy**, k němuž se pachatel zaváže. Podařilo se to ve Vašem případě? ANO NE

Pokud ANO, odpovězte prosím na následující doplňující otázky:

5 **a** S tímto plánem jste Vy osobně

zcela spokojen	spíše spokojen	spíše nespokojen	zcela nespokojen
----------------	----------------	------------------	------------------

5 **b** Domníváte se, že tento plán

rozhodně dodržíte	spíše dodržíte	spíše nedodržíte	rozhodně nedodržíte
-------------------	----------------	------------------	---------------------

6. Je ještě něco, co byste nám rádi v souvislosti s Vaší účastí sdělili? Uveďte to prosím (a v případě potřeby přiložte k dotazníku další listy – budeme Vám vděční za jakýkoli poznatek či zkušenost):

Příloha 5: Dotazník pro facilitátora po konferenci

1. Vypište prosím, **kdo se konference zúčastnil** (neuvádějte jména, ale **roli**, kterou v daném kontextu příslušná osoba zastává – tedy např. pachatel, poškozený, otec pachatele, kamarád pachatele, školní psycholog apod.)

2. Jak byste popsal celkovou **atmosféru**, která při konferenci panovala?

velmi vstřícná	spíše vstřícná	neutrální	spíše nevstřícná	velmi nevstřícná
----------------	----------------	-----------	------------------	------------------

3. Působil na Vás během konference pachatel dojemem, že se za čin, který spáchal, stydí?

rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne
--------------	-----------	----------	-------------

4. Působil na Vás během konference pachatel dojemem, že má upřímný zájem napravit, co spáchal?

rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne
--------------	-----------	----------	-------------

5. Působili na Vás lidé, kteří pachatele přišli na konferenci podpořit, dojemem, že jim záleží na tom, aby se polepšil a trestnou činnost již nepáchal?

rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne
--------------	-----------	----------	-------------

6. Jak se podle Vašeho názoru zapojila do průběhu konference oběť (pokud se jí účastnila)?

velmi aktivně	spíše aktivně	spíše pasivně	velmi pasivně
---------------	---------------	---------------	---------------

Bylo pro její chování během konference něco příznačného, co byste rád uvedl? Vypište prosím:

7. Jak se podle Vašeho názoru zapojil do průběhu konference pachatel?

velmi aktivně	spíše aktivně	spíše pasivně	velmi pasivně
---------------	---------------	---------------	---------------

Bylo pro chování pachatele během konference něco příznačného, co byste rád uvedl? Vy-
pište prosím:

8. Domníváte se, že oběť byla s výsledkem konference spokojena?

rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne
--------------	-----------	----------	-------------

9. Domníváte se, že byl pachatel s výsledkem konference spokojen?

rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne
--------------	-----------	----------	-------------

10. Jak jste s průběhem této konference spokojen Vy jako facilitátor?

velmi spokojen	spíše spokojen	spíše nespokojen	velmi nespokojen
----------------	----------------	------------------	------------------

11. Jak jste vy osobně spokojen s výsledkem této konference?

velmi spokojen	spíše spokojen	spíše nespokojen	velmi nespokojen
----------------	----------------	------------------	------------------

12. Je něco, co byste k této konkrétní konferenci rádi uvedli, neboť to podle Vás bylo pro její průběh a výsledek velmi důležité a při zpracování výsledků by tato informace neměla uniknout?

Příloha 6: Otázky pro facilitátory (expertní dotazníkové šetření)

1. Řešil/a jste během příprav rodinných skupinových konferencí (dále jen „RSK“) zásadnější problémy? Pokud ano, jaké?
2. Objevily se zásadnější problémy během samotné realizace RSK? Pokud ano, jaké?
3. V čem podle Vašich zkušeností spočívá největší přínos RSK pro oběti?
4. Zaznamenal/a jste u RSK skutečnosti, které mohly mít na oběti negativní dopad? Pokud ano, jaké?
5. V čem podle Vašich zkušeností spočívá největší přínos RSK pro pachatele?
6. Zaznamenal/a jste při RSK skutečnosti, které mohly mít na pachatele negativní dopad? Pokud ano, jaké?
7. Pokud se RSK účastnili zástupci komunity, hráli z Vašeho pohledu významnou roli? Pokud ano, v čem tento význam spočíval?
8. Nyní se již zaměříme na možnosti dalšího rozvoje RSK v našich podmínkách. Považoval/a byste za vhodné využívat toto opatření také u dospělých pachatelů? Pokud ano, v jakých případech?
9. Doporučil/a byste na základě svých zkušeností určitá vylepšení či změny pro další praktické využití RSK? Pokud ano, jaké?
10. Chcete nám v souvislosti s RSK sdělit ještě nějaký další podnět? Oceníme jakoukoli Vaši připomínku či zkušenost:

Na závěr Vás požádáme o sdělení následujících údajů – využity budou výhradně pro statistické zpracování a třídění dat:

Věk:

Pohlaví: ŽENA MUŽ

Doba praxe u PMS (v letech)...

Specializace v rámci PMS: ...

Typ vzdělání:

právnícké	sociální práce	pedagogické	psychologické	sociologické	jiné
-----------	----------------	-------------	---------------	--------------	------

Pokud jiné, upřesněte prosím:

Přehled titulů vydaných v edici Institutu pro kriminologii a sociální prevenci od roku 2012

Ediční řada Studie:

2019

449 Roubalová, M., Holas, J., Kostelníková, Z. & Pešková, M. *Oběti kriminality. Poznátky z viktimizační studie.*

2018

447 Diblíková, S., Hulmáková, J., Večerka, K., Scheinost, M., Cejp, M. & Pešková, M. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2017.*

446 Scheinost, M., Cejp, M., Pojman, P. & Diviák, T. *Trendy vývoje organizovaného zločinu a jeho vybraných forem.*

2017

440 Zeman, P. (ed.) *Research on Crime and Criminal Justice in the Czech Republic (selected results of research activities of IKSP in the years 2012–2015).*

441 Tomášek, J., Faridová, P., Kostelníková, Z., Přesličková, H., Rozum, J. & Zhřivalová, P. *Zaměstnání jako faktor desistence.*

443 Karabec, Z., Hulmáková, J., Vlach, J., Diblíková, S., Zeman, P. *Criminal Justice System in the Czech Republic. 3rd amended and revised edition.*

444 Budka, I. *Využití právních nástrojů pro potírání organizovaného zločinu.*

445 Diblíková, S., Hulmáková, J., Večerka, K., Scheinost, M., Karban, M., Martinková, M. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2016.*

2016

431 Blatníková, Š., Faridová, P., Vranka, M. *Kriminální styly myšlení: Inventář PICT-cz.*

432 Marešová, A., Biedermanová, E., Rozum, J., Tamchyna, M. & Zhřivalová, P. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody – kriminologická analýza.*

433 Blatníková, Š. *Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí.*

435 Holas, J., Krulichová, E., Háková, L., Scheinost, M. *Regionální kriminalita a její odraz v kvalitě života obyvatel.*

437 Diblíková, S., Cejp, M., Štefunková, M., Smejkal, V. & Martinková, M. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2015.*

438 Tomášek, J., Diblíková, S. & Scheinost, M. *Probace jako efektivní nástroj snižování recidivy.*

439 Rozum, J., Tomášek, J., Vlach, J. & Háková, L. *Efektivita trestní politiky z pohledu recidivy.*

2015

423 Scheinost, M., Háková, L., Rozum, J., Tomášek, J. & Vlach, J. *Trestní sankce – jejich uplatňování, vliv na recidivu a mediální obraz v televizním zpravodajství. (Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí III.).*

424 Marešová, A., Havel, R., Martinková, M. & Tamchyna, M. *Násilná kriminalita v nejisté době.*

- 425 Marešová, A., Biedermanová, E., Diblíková, S., Požár, J. & Martinková, M. *Analýza trendů kriminality v ČR v roce 2014.*
- 426 Zeman, P., Štefunková, M. & Trávníčková, I. *Drogová kriminalita a trestní zákoník.*
- 427 Večerka, K. & Štěchová, M. *Preventivní praxe po novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně dětí.*
- 428 Blatníková, Š., Faridová, P. & Zeman, P. *Znásilnění v ČR – trestné činy a odsouzení pachatelé.*
- 429 Scheinost, M., Válková, H., (eds.) *Sankční politika a její uplatňování. (Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí IV.).*
- 430 Cejp, M., Blatníková, Š., Háková, L., Holas, J., Trávníčková, I. & Vlach, J. *Společenské zdroje vývoje organizovaného zločinu.*
- 422 Škvain, P. *Zabezpečovací detence z pohledu vybraných zahraničních právních úprav.*
- 2014**
- 414 Martinková, M., Slavětínský, V. & Vlach, J. *Vybrané problémy z oblasti domácího násilí v ČR.*
- 415 Štěchová, M. & Večerka, K. *Systémový přístup k prevenci kriminality mládeže.*
- 417 Marešová, A., Cejp, M., Holas, J., Martinková, M. & Rozum, J. *Analýza trendů kriminality v roce 2013.*
- 418 Blatníková, Š., Faridová, P. & Zeman, P. *Násilná sexuální kriminalita – téma pro experty i veřejnost.*
- 419 Scheinost, M., Háková, L., Rozum, J., Tomášek, J. & Vlach, J. *Sankční politika pohledem praxe. (Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí II.).*
- 2013**
- 403 Košťál, J. *Vybrané metody vícerozměrné statistiky. (Vybrané metody kriminologického výzkumu – svazek 4).*
- 404 Pojman, P. *Ruský a ukrajinský organizovaný zločin.*
- 405 Tomášek, J. *Self-reportové studie kriminálního chování. (Vybrané metody kriminologického výzkumu – svazek 5).*
- 406 Holas, J. *Politický radikalismus a mládež.*
- 408 Zeman, P., Diblíková, S., Slavětínský, V. & Štefunková, M. *Zkrácené formy trestního řízení – možnosti a limity.*
- 410 Scheinost, M., a kol. *Trestní sankce a jejich odraz v praxi, tisku a v názorech veřejnosti. (Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí I.).*
- 411 Marešová, A., Cejp, M., Holas, J., Kuchařík, K., Martinková, M. & Scheinost, M. *Analýza trendů kriminality v roce 2012.*
- 412 Holas, J. & Večerka, K. *Stát a občan v prevenci kriminality.*

2012

- 397 Cejp, M. (ed.) *Selected Results of Research Activities of ICSP in the Years 2008–2011.*
- 398 Marešová, A., Cejp, M., Martinková, M., Tomášek, J., Vlach, J. & Zeman, P. *Crime in the Czech Republic in 2010.*
- 399 Večerka, K. *Mládež o kriminalitě a etice každodennosti.*
- 402 Marešová, A., Biedermanová, E., Cejp, M., Holas, J., Martinková, M. & Tomášek, J. *Analýza trendů kriminality v roce 2011.*

Ediční řada Prameny:**2019**

- 448 Heiskanen, M. & Lietonen, A. *Kriminalita a gender. Studie zaměřená na zastoupení mužů a žen v mezinárodní statistice kriminality.*
- 450 *Škody působené kybernetickou kriminalitou. Zpráva shrnující hlavní poznatky Pracovní skupiny k nákladům kyberkriminality.*
- 451 *Příručka k evaluaci. Pokyny k navrhování, provádění a používání nezávislé evaluace v UNODC.*

2017

- 442 UNODC: *Mezinárodní klasifikace trestných činů pro statistické účely.*

2016

- 434 Heiskanen, M., Aebi, M. E., van der Brugge, W., Jehle, J.–M. *Evidence alternativních trestů a zjišťování míry atrice. Metodologická studie komparativních dat v Evropě.*
- 436 *13. kongres OSN o prevenci kriminality a trestní justici. Dauhá, Katar, 12.–19. dubna 2015*

2015

- 420 Francis, B., Humphreys, L., Kirby, S. & Soothill, K. *Kriminální kariéra v organizovaném zločinu.*
- 421 Mendel, R. A. *Mládeži nepřístupno. Argumenty pro snižování počtu odnětí svobody u mladistvých.*

2014

- 416 Benes, M. & Astbury, B. (eds.) *Problémy trestního soudnictví: evaluace programů, prevence kriminality, strach z kriminality a recidiva – pohledem australských kriminologů.*

2013

- 407 United Nations Office on Drugs and Crime *Odhad nezákonných finančních toků plynoucích z obchodu s drogami a jiného nadnárodního organizovaného zločinu.*
- 409 United Nations Office on Drugs and Crime *Světová zpráva o obchodování s lidmi 2012.*
- 413 European Forum for Urban Security *Pouliční násilí v EU: Skupiny mladistvých a násilí na veřejnosti.*

2012

- 395 Cejp, M. (ed.) *Britské strategické dokumenty k prevenci a potírání závažné trestné činnosti.*
- 396 Goodey, J. & Aromaa, K. (eds.) *Trestné činy z nenávisti (příspěvky ze Stockholmského kriminologického symposia 2006 a 2007).*
- 400 Marešová, A. (ed.) *Trendy kriminality ve světě a nové problémy a reakce v oblasti prevence kriminality a trestní justice.*
- 401 Diblíková, S. (ed.) *Rada Evropy a International Juvenile Justice Observatory k soudnictví nad mládeží.*

Plné texty všech titulů, publikovaných v edici Institutu pro kriminologii a sociální prevenci od roku 2000, jsou volně dostupné na webu IKSP www.kriminologie.cz v sekci Publikace.

Rodinné skupinové konference

Autoři: Jan Tomášek
Simona Diblíková
Natálie Hamplová
Jan Rozum

Vydavatel: Institut pro kriminologii a sociální prevenci
Nám. 14. října 12, Praha 5

Určeno: Pro odbornou veřejnost

Design: addnoise.org

Sazba: Lukáš Pracný, sazbaknih.cz

Tisk: Reprocentrum, a. s., Blansko

Dáno do tisku: srpen 2019

Vydání: první

Náklad: 220 ks

ISBN 978-80-7338-177-6

www.kriminologie.cz

